

BİRLEŞİK KRALLIK REFERANDUMU VE SONRASI: AB ENTEGRASYON SÜRECİNİN GELECEĞİ VE TÜRKİYE

Genişletilmiş
2. Baskı

İKV KURUCU VE MÜTEVELLİ KURUMLARI

İSTANBUL
SANAYİ ODASI

İSTANBUL
TİCARET
ODASI
—1862—

BİRLEŞİK KRALLIK REFERANDUMU VE SONRASI: AB ENTEGRASYON SÜRECİNİN GELECEĞİ VE TÜRKİYE

53 yıl
1961

İktisadi Kalkınma Vakfı Yayınları
Yayın No: 298

Bu çalışma,
**İKTİSADİ KALKINMA VAKFI'ndan Doç. Dr. Çiğdem NAS, Emre ATAÇ,
Melis BOSTANOĞLU, Ahmet CERAN, Selvi EREN, Çisel İLERİ,
Merve ÖZCAN, Yeliz ŞAHİN** tarafından hazırlanmıştır. Temmuz 2016 tarihli
ilk baskının genişletilmiş ve güncellenmiş halidir.

İSTANBUL, AĞUSTOS 2018

İKTİSADİ KALKINMA VAKFI

Esentepe Mahallesi Harman Sokak TOBB Plaza No: 10 Kat: 7-8
34394 Levent İstanbul/Türkiye
Tel: +90 212 270 93 00 Faks: +90 212 270 30 22
E-posta: ikv@ikv.org.tr

Avenue de l'Yser 5-6, 1040 Brüksel/Belçika
Tel: +32 2 646 40 40 Faks: +32 2 646 95 38
E-posta: ikvnet@skynet.be
www.ikv.org.tr

**İKTİSADİ KALKINMA VAKFI ve hazırlayanların
isimleri belirtilerek alıntı yapılabilir.**

ISBN: 978-605-5984-92-2

Yayına Hazırlık ve Baskı

Genel Yönetmen: Gürhan Demirbaş
Genel Yönetmen Yardımcısı: Eser Soygüder Yıldız
Görsel Yönetmen: Hakan Kahveci
Editör: Hüseyin Vatansever
Sayfa Tasarım: Şahin Bingöl

Dünya Yayıncılık A.Ş.
Globus Dünya Basınevi
100. Yıl Mah. 34204, Bağcılar - İSTANBUL
Tel: 0212 440 24 24

İÇİNDEKİLER

BİRLEŞİK KRALLIK'IN AB REFERANDUMU: ARKA PLAN	8
Birleşik Krallık ve AB Bu Aşamaya Nasıl Geldi?	11
REFERANDUMDAN BUGÜNE BREXIT SÜRECİ	15
Yüksek Mahkemenin Kararı: Brexit için Parlamento Oylaması Gerekliyor	15
Brexit'in Zorlu Parlamento Serüveni	16
Birleşik Krallık AB'den Ayrılma Başvurusunu Resmen Yapıyor	17
AB Temel Müzakere İlkelerini Belirliyor: Brexit Özel Zirvesi	18
Brexit Müzakereleri Öncesinde Gerçekleşen Birleşik Krallık Seçimleri	19
Brexit Müzakereleri İç Siyasi Tartışmaların Gölgesinde Başlıyor	19
Brexit'te Yeni Dönem: Müzakerelerde İkinci Aşamaya Yeşil Işık	21
Yeni Brexit Yol Haritasının Ardından Gelen İstifa Dalgası	23
AB – BİRLEŞİK KRALLIK İLİŞKİLERİNİN GELECEĞİ	25
Birleşik Krallık'ın AB'den Çıkışı: Nasıl ve Ne Zaman?	25
Birleşik Krallık'ın Brexit Müzakere Stratejisi: İleri Seviye Ekonomi ve Güvenlik Ortaklığı	28
AB'nin Müzakere Kılavuz İlkeleri: Brexit'e İki Aşamalı Yaklaşım	29
Birleşik Krallık'ın AB'den Çıkış Anlaşması Şekilleniyor	32
AB ve Birleşik Krallık Arasında Yeni Dönem: İlişkilerin Gelecekteki Şekli	33
Alternatif İlişki Modelleri	35
İlişkilerin Geleceği Denklemine İki Bilinmeyen: İskoçya ve Kuzey İrlanda	36
Brexit Müzakerelerini Düşümleyen Kriz: "Önce İrlanda"	37
Brexit'in Ardından AB'nin Dış ve Savunma Politikaları	38
BİRLEŞİK KRALLIK REFERANDUMU VE SİYASİ SONUÇLARI	40
AB Şüpheliği Nedir?	40
AB Şüpheliği Ekseninde Güç Kazanan Popülist Söylemler	44
Yenildi Derken Yeniden Ayağa Kalkan AB Şüpheliği	46
Sonuç	51
BİRLEŞİK KRALLIK'IN AB'DEN AYRILMASINA İLİŞKİN REFERANDUMUN EKONOMİK SONUÇLARI	52
Hanehalkı Üzerindeki Etkiler	52
Sterlin Üzerindeki Etkiler	54
Finansal Hizmetler ve Londra Üzerindeki Etkiler	56
AB Bütçesi Üzerindeki Etkiler	58
Göç ve İstihdam Üzerindeki Etkiler	58
Yatırımlar Üzerindeki Etkiler	60

BİRLEŞİK KRALLIK VE AB'NİN TİCARİ ENTEGRASYONUNUN GELECEĞİ	61
Birleşik Krallık'ın Dış Ticareti	61
Brexit Sonrası Olası Ekonomik ve Ticari Entegrasyon Modelleri	63
Brexit Sonrası Ticari İlişkiler	65
BREXIT KARARININ KÜRESEL ÇEVRE VE İKLİM DEĞİŞİKLİĞİ	
POLİTİKALARI AÇISINDAN ETKİLERİ	67
Yeni İklim Değişikliği Mevzuatı ve Bu Mevzuatın Ticaret Açısından Getirdikleri	67
Birleşik Krallık AB'nin Sağladığı İmkânlardan Ne Kadar Yararlandı?	68
Paris İklim Anlaşması Ne Olacak?	68
AB ETS'ye Ne Olacak?	69
Sonuç	69
BREXIT VE TÜRKİYE	70
Brexit'in Türkiye Üzerindeki Olası Etkileri:	72
Siyasi Etkiler	72
Ekonomik ve Ticari Etkiler	73
Hukuki Etkiler	73
Sonuç	74

SUNUŞ

Elinizde tuttuğunuz bu yayının bundan tam iki yıl önce hazırladığımız ilk baskısında AB'nin son yıllarda önemli sınamalardan geçtiğini hatırlatarak başlamış, krizleri fırsata dönüştüren ve her krizden güçlenerek çıkan AB için üst üste gelen bu krizlerin, koşullara göre uyum sağlama ve evrilme işlevini önemli ölçüde zora soktuğunu belirtmiştik.

Başta büyük bir şaşkınlık yaratan Birleşik Krallık'ın AB'den ayrılma kararı ya da kısaca Brexit bugün gelinen noktada gerçeğe dönüşme yolunda ilerliyor. Lizbon Antlaşması'nın meşhur 50'nci maddesinin işletilmeye başlandığı süreç içerisinde AB hukukunda bir ilk gerçekleşirken kervanın yolda düzöldüğünü ve tarafların zorlu da olsa pek çok konuda uzlaşmaya varmak için uğraştığını görüyoruz.

Birleşik Krallık açısından bakıldığında AB'den ayrılık sürecini mümkün olan en az zararlı geçirmek ve Büyük Fesih Anlaşması'nın sonrasına olabilecek en iyi şekilde hazırlanmak öncelik taşıyor. Buna rağmen işlerin Birleşik Krallık'ın arzu ettiği kadar kolay ilerlemediği ve ilerlemeyeceği de ortada. Bundan iki yıl önce yayınının ilk baskısında ismi sıkça geçen David Cameron, Boris Johnson, Nigel Farage gibi pek çok isim artık Brexit sürecinin bir parçası değiller. Öte yandan Brexit sonrasında AB ile nasıl bir ekonomik ve ticari ilişki kurulacağı halen belirsizliğini koruyor.

AB açısından Brexit'in yanı sıra artan popülizmin Üye Devletler içerisindeki dengeleri değiştirmesi, küresel rüzgarların yön değiştirmesi, sarsılmaz olduğu düşünölen Transatlantik ortaklığın yeniden değerlendirilmeye başlanması gibi pek çok sınama AB'yi de kendi geleceğini yeniden düşünmeye ve şekillendirmeye itiyor. Kuşkusuz Birleşik Krallık gibi önemli bir üyenin ayrılması AB açısından oldukça sıkıntılı ancak bundan iki yıl önce pek çok kişinin belirttiği gibi de AB projesinin sonunu getirecek nitelikte değil. Bundan sonrası için asıl soru şu: Tüm güçlüklerle rağmen AB gerekli reformları yaparak özellikle yönetimsel zaaflarının üstesinden gelip yoluna devam edebilecek mi?

Son olarak da Türkiye'ye değinmek gerekiyor. İlk baskımızdan farklı olarak yayınının bu baskısında Brexit'in Türkiye'ye olası etkilerini de ele aldığımız bir bölümümüz yer alıyor. Son dönemde Türkiye-AB ilişkilerindeki sorunların en fazla müzakere sürecini etkilediği, katılım müzakereleri hususunda neredeyse yaprak oynamadığı malum. Ancak Türkiye bir aday ülke olarak AB'nin yaşadığı bu tarihsel süreci ve dönüşümü yakından izlemeli. Özellikle ABD'de Trump yönetiminin radikal ve çatışmacı politikaları karşısında Türkiye'nin AB ile yeniden yakınlaşmakta olduğu bir dönemde, ilişkilerin yönetilmesi ve planlanması için AB'nin nereye gittiği ve neye doğru evrildiğinin analiz edilmesi büyük önem taşıyor.

Kuşkusuz Türkiye gibi bir ülkenin bir diğer önceliği de Birleşik Krallık ile AB'den ayrıldıktan sonra gecikmeksizin bir STA yapılması. 2017 rakamlarına göre, Türkiye'nin AB'de en fazla ihracat yaptığı ikinci ülkenin Almanya'nın ardından Birleşik Krallık olduğu, ticaret hacminin 16 milyar dolara ulaştığı dikkate alındığında böyle bir STA'nın vakit kaybetmeksizin imzalanmasının neden önemli olduğu daha iyi anlaşılıyor. Birleşik Krallık'ın geçiş sürecini de takiben AB'den tamamıyla ayrılmasının planlandığı 2020 sonunda, Gümrük Birliği ilişkisinin yerini alacak bir serbest ticaret anlaşmasının iki taraf arasında vakit kaybetmeden uygulamaya koyulması ticari kayıp yaşanmaması için elzemdir. Öte yandan Birleşik Krallık'ın Brexit sonrasında AB üyesi iken taraf olduğu

anlaşmalara taraf olmaya devam etmesi ya da üyelikten ayrıldıktan sonra Türkiye ile imzalaması beklenen serbest ticaret anlaşmasına Ankara Anlaşması hükümlerinin geçerli olmaya devam edeceği şeklinde bir hüküm eklemesi gibi durumlar haricinde, AB üyeliğinden ayrılması, AB üyesi iken taraf olduğu anlaşmalardan da ayrılması anlamına gelmektedir. Bu durumun ortaya koyacağı hukuki sonuçların dikkatle incelenmesi ve gerekli hazırlıkların yapılması gerekmektedir.

Elinizdeki bu yayın Birleşik Krallık'ın AB üyeliğinden ayrılma sürecini, bu sürecin siyasi, ekonomik, ticari etkilerini, AB'nin geleceği ve Türkiye açısından sonuçlarını irdelemektedir. Bu noktada yayınınızın ilk baskısında emeği geçen ve bir kısmı ikinci baskının hazırlanmasına da katılan başta Genel Sekreterimiz Doç. Dr. Çiğdem Nas olmak üzere Selen Akses, Ahmet Ceran, Sema Çapanoğlu, Çisel İleri, İlge Kıvılcım, Deniz Servantie ve Yeliz Şahin'e teşekkür ederiz. İKV olarak, süreci yakından izlemeye, yayınlar ve toplantılar yoluyla bu sürecin AB ve Türkiye üzerindeki etkilerini değerlendirmeye devam edeceğiz.

Yayınınızın tüm ilgililer için aydınlatıcı olacağını umarak, iyi okumalar diliyoruz.

Ayhan ZEYTİNOĞLU
İKV Yönetim Kurulu Başkanı

BİRLEŞİK KRALLIK'IN AB REFERANDUMU: ARKA PLAN

Birleşik Krallık'ın 23 Haziran 2016'da düzenlenen referandum ile AB üyeliğinden ayrılma kararı alması son dönemde AB gündemini meşgul eden konuların başında yer alıyor. Brexit olarak adlandırılan bu sürece yol açan referandumda, oyların %51,89'u AB'den çıkış yönüdeyken, %48,11 AB'de kalmak için oy verdi¹. Referandumda Birleşik Krallık'ta ikamet eden, 18 yaş üstü Britanya, İrlanda ve İngiliz Devletler Topluluğu vatandaşları ile son 15 yılda seçmen listesinde olan ve yurt dışında ikamet eden Birleşik Krallık vatandaşları oy kullandı. Oy verme oranının %71,8 olduğu referandum sonucunda, az bir farkla da olsa, AB'den ayrılma yanlıları kazandı ve bu sonuç Birleşik Krallık'nın Avrupa'daki konumunu radikal bir biçimde yeniden yapılandırarak bir süreci tetikledi.

Eğer olayların akışını değiştirecek radikal bir gelişme olmazsa, Birleşik Krallık'ın 29 Mart 2019'da AB üyeliğinden terk etmesi ve bir geçiş sürecini takiben 31 Aralık 2020 itibarıyla bir üçüncü ülke olarak AB ile ilişkilerini düzenlemesi bekleniyor. Tarihte ilk defa yaşanan AB üyeliğinden ayrılma süreci Lizbon Antlaşması'nın 50'nci Maddesi uyarınca yürütülüyor. AB tarafında Michel Barnier, Birleşik Krallık tarafında ise David Davis bu sürecin müzakerelerini yürütmek ile görevlendirildi. Avrupa Komisyonu tarafından hazırlanan ve Birleşik Krallık heyeti ile müzakere edilen üyelikten ayrılma anlaşma taslağı 19 Mart 2018'de Üye Devletlere iletildi. Müzakereler sonrasında anlaşma taslağına nihai şeklinin verilmesi bekleniyor.

Peki, bu aşamaya nasıl gelindi? Avrupa'nın önde gelen ülkelerinden Birleşik Krallık nasıl oldu da yine Avrupa'nın en temel bütünleşme hareketinin üyeliğinden ayrılma kararını aldı? Brexit sürecini tetikleyen sebepler nelerdir? Brexit süreci nasıl ilerlemektedir? Hangi konular iki taraf arasında müzakere edilmektedir? Bu ayrılığın etkileri neler olacaktır? Türkiye sürecinden nasıl etkilenecektir? Yayınımızda bu ve benzeri soruların cevaplarını aradık.

Öncelikle, konunun arka planına bakalım. AB'nin öncülü olan Avrupa Topluluklarının (AT) kuruluşunda yer almayan Birleşik Krallık, Fransa'nın 2 defa vetosuna maruz kaldıktan sonra 1973 yılında AT üyesi olabildi. Üye olduktan 2 yıl sonra İşçi Partisi AB üyeliğini referanduma sunmuş ve halkın %67'si kalmak yönünde oy kullanmıştı. Bu kez, öyle olmadı ve Birleşik Krallık halkı, üyeliğinin 43'üncü yılında AB'yi de derinden etkileyebilecek bir karar verdi. Bu karar AB'de aşırı sağ ve AB karşıtı partileri sevindirirken, AB'nin kendi içinde ciddi bir reform süreci gerçekleştirmesinin aciliyetini de ortaya koymuş oldu.

Öte yandan, referandum sonuçları Birleşik Krallık toplumundaki derin fay hatlarını da gözler önüne serdi. Referandum kampanyası sırasında, AB üyeliğinde kalma yönünde kampanya yürüten İşçi Partisi Milletvekili Jo Cox'un fanatik bir İngiliz tarafından hunharca öldürülmesi toplumdaki gerilimi trajik bir biçimde görünür kılmıştı. 'Evet' ve 'Hayır' oylarının dağılımı Birleşik Krallık'taki toplumsal kutuplaşmaları da ortaya koymuş oldu. Oyların dağılımına baktığımızda, 50 üzeri yaş grubunun ve daha az eğitilmiş kesimin AB'den çıkış için oy verdiğini, gençlerin ve yüksek eğitimlilerin ise kalma yönünde tercihlerini belirttiğini görüyoruz. Birleşik Krallık'ı meydana getiren bölgeler ve halklar açısından bakarsak, Londra bölgesi, Kuzey İrlanda ve İskoçya AB üyeliğinin devamı yönünde oy kullanırken, İngilizlerin yoğun olarak yaşadıkları bölgeler ve Galler ayrılma yönünde oy verdi. Referandum sonuçları AB'de kalma yönünde oy veren İskoçya ve Londra'da tepkilere neden oldu. Referandum sonrasında Birleşik Krallık kamuoyunda bir pişmanlık ve kızgınlık olduğu da görüldü. Büyük ölçüde mantığa değil, duygulara dayalı olduğu görülen AB'den ayrılma yönündeki oylar, İngiliz Poundu'nun değer kaybetmesine neden olurken, AB ülkelerinde yaşayan Birleşik Krallık vatandaşları ile Birleşik Krallık'ta yaşayan diğer AB vatandaşlarının geleceğinden, Birleşik Krallık'ın AB üyesi olarak taraf olduğu ticaret

anlaşmalarındaki statüsünün ne olacağına kadar birçok alanda belirsizlik ve paniğe yol açtı. Referandumun yenilenmesi yönündeki gösteriler ve 4 milyonun üzerinde kişi tarafından imzalanan dilekçeye rağmen, hükümet referandumun yenilenmesinin mümkün olmadığını belirtti.

Tablo 1: Birleşik Krallık Referandumunda Oyların Bölgelere Göre Dağılımı		
Bölge	AB'den ayrılma %	AB'de kalma %
Batı Midland	59,3	40,7
Doğu Midland	58,8	41,2
Kuzeydoğu	58	42,0
Yorkshire-Humber	57,7	42,3
Doğu	56,5	43,5
Kuzeybatı	53,7	46,3
Güneybatı	52,6	47,4
Galler	52,5	47,5
Güneydoğu	51,8	48,2
Kuzey İrlanda	44,2	55,8
Londra	40,1	59,9
İskoçya	38,0	62,0

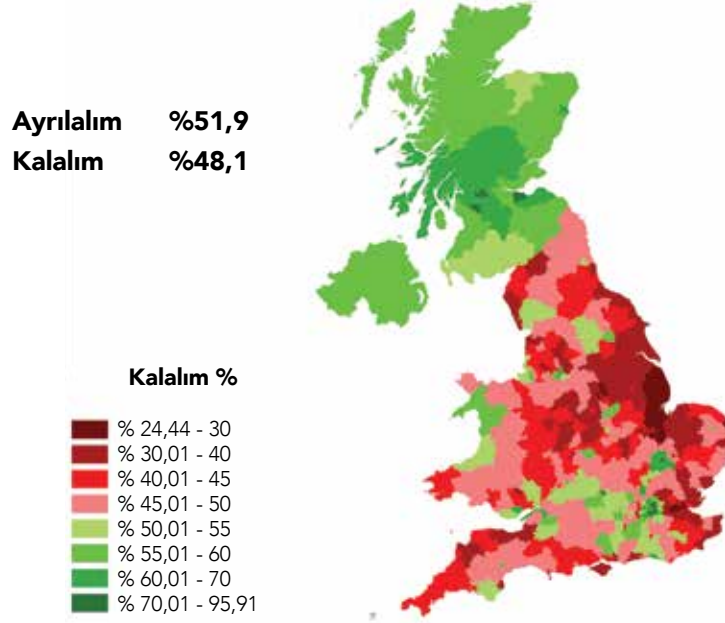
Kaynak: bbc.com

Tablo 2: Birleşik Krallık AB Referandumunda Oyların Yaş Gruplarına Göre Dağılımı		
Yaş grubu	AB'den ayrılma %	AB'de kalma %
18-24	25	75
25-49	44	56w
50-64	56	44
65+	61	39

Kaynak: YouGove. Exit poll

Referandum sonuçları üzerine görevinden istifa eden Birleşik Krallık Başbakanı David Cameron, referandum sonuçlarını Parlamenta sunmak ve ayrılma başvurusunu yapmak üzere adım atmayacağını, bunu yeni seçilecek lidere bırakacağını ifade etti. Muhafazakâr Parti içinde Cameron sonrasında parti başkanlığını ele geçireceğine kesin gözüyle bakılan, AB'den çıkma yönünde kampanya yürütmüş olan eski Londra Belediye Başkanı Boris Johnson ve David Gove gibi isimlerin yarıştan çekilmesi sonrası hükümette İçişleri Bakanlığı görevini yapmış olan Theresa May ipi göğüsledi ve Başbakanlığı Cameron'dan devraldı.

Şekil 1: Birleşik Krallık Referandumunda Oyların Bölgelere Göre Dağılımı

Birleşik Krallık'ın AB Üyelik Sürecinde Kritik Olaylar:

31 Temmuz 1961	AET Üyelik Başvurusu
14 Ocak 1963	Fransa Cumhurbaşkanı De Gaulle'ün vetosu
10 Mayıs 1967	AET'ye 2'nci kez üyelik başvurusu
27 Kasım 1967	Fransa Cumhurbaşkanı De Gaulle'ün ikinci kez üyeliği veto etmesi
22 Ocak 1972	AT Katılım Antlaşması'nın imzalanması
1 Ocak 1973	AT üyeliğinin yürürlüğe girmesi
5 Haziran 1975	AT Üyeliği ile ilgili referandum düzenlenmesi ve %67 oranında kalma yönünde oy kullanılması
26 Haziran 1984	AT bütçesine yaptığı katkının bir bölümünü geri alması konusunda anlaşma sağlanması
8 Aralık 1989	İşçilerin Temel Sosyal Hakları ile İlgili Topluluk Şartı'na katılmaması (1998'de Şarta taraf olur)
7 Şubat 1992	Maastricht Antlaşması'nda Ekonomik ve Parasal Birlik'in 3'üncü ve son aşaması dışında kalması, antlaşmaya ekli Sosyal Protokolü imzalamaması
2 Ekim 1997	Amsterdam Antlaşması'nda Schengen müktesebatı, Kişilerin Serbest Dolaşımı ile ilgili vize, iltica, göç ve diğer politikalar ile Özgürlük, Güvenlik ve Adalet Alanı hükümlerinin dışında kalması
13 Aralık 2007	Lizbon Antlaşması'na eklenen AB Temel Haklar Şartı'na çekince koyması
23 Ocak 2013	Başbakan Cameron'ın 2015 ulusal seçimleri sonrasında partisinin iktidara gelmesi halinde AB üyeliğini en geç 2017 sonuna kadar referanduma sunacağı yönündeki açıklaması
10 Kasım 2015	Başbakan Cameron'ın AB Konsey Başkanı Tusk'a Birleşik Krallık'ın AB içindeki konumunun yeniden müzakere edilmesi ile ilgili mektubu
19 Şubat 2016	AB Konseyi'nde Birleşik Krallık'ın üyelik koşulları ile ilgili anlaşmaya varılması
23 Haziran 2016	Birleşik Krallık'ın AB üyeliği ile ilgili referandum düzenlenmesi
24 Haziran 2016	Referandum sonucunda %51,9 oranında AB üyeliğinden ayrılma kararı çıkması üzerine Başbakan Cameron'ın istifası
29 Mart 2017	AB üyeliğinden ayrılmak için resmi başvurunun yapılması
19 Mart 2018	Üyelikten Çekilme Anlaşma Taslağı'nın yayımlanması

AB Üye Devletlerinde Daha Önce Düzenlenen Bazı Referandumlar

5 Haziran 1975	Birleşik Krallık'ta AET üyeliği ile ilgili referandum
2 Haziran 1992	Danimarka'da Maastricht Antlaşması'nın referanduma sunulması (%50,7 ile ret)
20 Eylül 1992	Fransa'da Maastricht Antlaşması'nın referanduma sunulması (%51 ile kabul)
18 Mayıs 1993	Maastricht Antlaşması'nın Danimarka'da ikinci kez referanduma sunulması (%56,7 ile kabul)
7 Haziran 2001	Nice Antlaşması'nın İrlanda'da referanduma sunulması (%54 ile ret)
19 Ekim 2002	Nice Antlaşması'nın İrlanda'da ikinci kez referanduma sunulması (%60 ile kabul)
14 Eylül 2003	Avro Alanı'na girme ile ilgili İsveç'te yapılan referandum (%56,1 ile ret)
20 Şubat 2005	AB Anayasal Antlaşması'nın İspanya'da referanduma sunulması (%77 ile kabul)
29 Mayıs 2005	AB Anayasal Antlaşması'nın Fransa'da referanduma sunulması (%55 ile ret)
1 Haziran 2005	AB Anayasal Antlaşmasının Hollanda'da referanduma sunulması (%61.54 ile ret)
13 Haziran 2008	Lizbon Antlaşması'nın İrlanda'da referanduma sunulması (%53,4 ile ret)
3 Ekim 2009 :	Lizbon Antlaşması'nın İrlanda'da ikinci defa referanduma sunulması (%67 ile kabul)
5 Temmuz 2015	Borç krizi sırasında kurtarma planı koşulları ile ilgili olarak Yunanistan'da yapılan referandum(%61 ile ret)
6 Nisan 2016	Ukrayna ile AB arasında imzalanan Ortaklık Anlaşması'nın Hollanda'da referanduma sunulması (%64 ile ret)

Birleşik Krallık ve AB Bu Aşamaya Nasıl Geldi?

Birleşik Krallık referandum sonuçları AB entegrasyon süreci ile ilgili uzun zamandır devam eden hoşnutsuzlukların ve diğer bazı AB ülkelerinde de giderek yaygınlık kazanan, Avrupa şüpheciliğinin bir dış vurumu olarak tecelli etti. AB karşıtı akımlar gerek siyasi yelpazenin sağında, gerekse solunda olmak üzere son yıllarda güçlendi. Özellikle Fransa'da Ulusal Cephe, Almanya'da Alternatif Parti, Birleşik Krallık'ta Birleşik Krallık Bağımsızlık Partisi, İsveç Demokratları, Avusturya'nın Özgürlük Partisi ve Hollanda'daki Geert Wilders'in Özgürlük Partisi gibi aşırı sağ partiler, göç karşıtı, AB karşıtı, milliyetçi görüşleri ile memnuniyetsiz seçmen arasında destek tabanını genişletti.

Avrupa entegrasyonunu 2004 ve 2007'de genişlemelerle tüm Avrupa kıtasına yaymayı başaran AB, Maastricht Antlaşması ile temelleri atılan Ekonomik ve Parasal Birlik, Ortak Dış ve Güvenlik Politikası ve Adalet ve İçişleri alanı gibi yeni hedeflerle çitayı yükseğe koyuyordu. Bu yeni hedeflere ulaşılmasında Üye Devletler ile yetki paylaşımı içine giren AB, özellikle Avro Alanı ve Schengen Bölgesi gibi sınırların kaldırılması ve ortak düzenlemelerin yapılmasını içeren yeni girişimleri ile artık sıradan Avrupalının hayatında çok daha fazla söz sahibi oluyordu. Tüm bu gelişmeler, AB'nin halkların temsili ve katılımını sağlayacak etkin bir demokratik sistem oluşturmasını gerektiriyordu. Ancak bu süreç içinde AB kurumları büyük ölçüde teknokratik ve bürokratik kurumlar olarak kaldılar. Avrupa Parlamentosunun artan gücü ya da Avrupa Komisyonunun artık Parlamento tarafından seçiliyor olması yeterli olmadı. Özellikle radikal sağ ve sol kesimler, kendi toplumları içindeki hoşnutsuzlukları, ekonomik sıkıntıları, çevrelerindeki değişen ortam ve globalleşmenin etkileri konusundaki endişeleri kullanarak, AB ve göç karşıtı bir strateji geliştirdi. Popülist siyasetin temsilcileri olan bu çevreler AB'yi ulusal egemenliği aşındıran, müdahaleci, büyük sermaye yanlısı bir kuruluş olarak algıladı ve o şekilde sundu.

2008 Küresel Mali Krizinin AB ülkelerini de olumsuz etkilemesi, AB'nin popülerliğini azaltan diğer bir faktör oldu. Başta Yunanistan olmak üzere özellikle Güney Avrupa ülkelerini, İrlanda'yı, Macaristan gibi bazı Orta ve Doğu Avrupa ülkelerini ve hatta AB'nin kurucu üyelerinden Fransa ve İtalya'yı da olumsuz etkileyen mali krizin etkisiyle, sosyal haklarda gerilemeye yol açan kemer sıkma önlemleri alınmıştı. AB kurumları, Avro Alanı ve Ekonomik ve Parasal Birlik uygulamalarının devamı için, para ve bütçe politikalarının ulusüstü düzeyde kontrolünü öngören bazı kararlar almış ve bu alanda AB'nin gözetici ve denetleyici işlevini güçlendirmişti. Yunanistan gibi ülkelere sunulan kurtarma paketleri de mutlaka acı reçetelerin uygulanması koşulu ile sağlanmıştı. Mali krizin Avrupa'yı da vurması sonrası ortaya çıkan bu tablo, teknokratik AB kurumlarının daha da güçlendiği, bunun yanında sıradan vatandaşın kazanımlarının giderek aşındığı şeklinde ortaya çıktı.

İngiltere Başbakanı David Cameron, 2015 genel seçimlerini partisinin kazanması halinde ülkesinin AB üyeliğini referanduma götüreceğini açıklamıştı. Bu açıklamada aynı zamanda İngiltere'nin AB üyeliği koşullarını AB kurumları ve diğer Üye Devletler ile yeniden müzakere edeceğini söylemişti. Cameron, Birleşik Krallık için AB üyeliği koşullarını iyileştirmek ve istediklerini almak için referandum kartını kullanıyordu. Bunu yaparken de hem kendi partisi olan Muhafazakâr Parti içinde, hem de son yıllarda Birleşik Krallık siyasetinde ağırlığını artıran sağcı ve popülist Birleşik Krallık Bağımsızlık Partisi'nden gelen AB ile ilgili eleştiri ve şikayetleri de karşılamayı hedefliyordu. Cameron, söylediğini yaptı ve Birleşik Krallık'nın üyeliğini tekrar müzakere etti ve bazı ayrıcalıklar kazandı.

Başbakan Cameron, kasım ayında, AB Konseyi Başkanı Donald Tusk'a gönderdiği bir mektupta Birleşik Krallık için dört alanda yoğunlaşan taleplerini ortaya koydu: ekonomik yönetim, egemenlik, rekabetçilik, göç. Konsey Başkanı Tusk bu talepler doğrultusunda hazırladığı bir anlaşma taslağını Üye Devletlere dağıttı ve onlardan gelen öneriler doğrultusunda son halini alan Anlaşma 18-19 Şubat 2016 tarihinde toplanan AB Zirvesi'nde kabul edildi. Cameron AB ile Birleşik Krallık'nın özel statüsü ile ilgili anlaşmayı kesinleştirdikten sonra, Birleşik Krallık'nın AB üyeliği ile ilgili referandumda "evet" oyu verilmesi için kampanyayı başlattı. Ancak, AB'den aldığı tavizler halkı ikna etmekte yetersiz kaldı. "Pandora'nın kutusu" açıldı ve AB'den çıkma yanlıları halkın gelir düzeyi, egemenlik kaybı, AB bürokrasisi ve artan göç gibi konulardaki kuşkularını ve hoşnutsuzluklarını kullanarak, güçlü bir kampanya yürütmeyi başardı.

"Opt-out" (dışarda kalmayı seçmek, istisna kullanmak) mekanizması kapsamında Birleşik Krallık bugüne kadar, Avro Alanı, Schengen ve ilgili düzenlemeleri, Avrupa Sosyal Şartı, Temel Haklar Şartı gibi AB üyeleri için bağlayıcı olan birçok düzenleme ve politikanın dışında kalabilmişti. Yani, Birleşik Krallık zaten ayrıcalıklı konumda, Stephen George'un etkili kitabında belirttiği gibi biraz "tuhaf (awkward)" bir üye idi². Öte yandan, AB'nin kuralları Birleşik Krallık için de geçerliydi. En azından kurucu antlaşmalara göre, ortak politikalara tüm üyelerin katılması gerekiyordu. Birleşik Krallık'nın "opt-out" mekanizmasını kullanması bu politikaların ilelebet dışında kalacağı anlamına gelmiyordu. Cameron AB ile yeni bir anlaşma müzakere etmek suretiyle, Birleşik Krallık'nın bu "tuhaf" statüsünün resmen tanınmasını sağlamak istedi. Başlangıçtaki pozisyonundan taviz vermesi gerekse de, amaçları açısından oldukça kapsamlı sayılabilecek bir anlaşma sağlamayı başardı. Ancak Cameron'un AB üyesi ülkeler ile Konseyde gerçekleşen görüşmeler sonucunda aldığı ayrıcalıklar AB karşıtlarını tatmin etmeye yetmedi.

İktidardaki Muhafazakâr Parti milletvekillerinin yaklaşık yarısı, 5 bakan, bazı İşçi Partisi milletvekilleri ve genel seçimlerde oyların %13'ünü kazanan Birleşik Krallık Bağımsızlık Partisi (UKIP) Birleşik Krallık'ın AB üyeliğinden çıkması için kampanya yürüttü. Birleşik Krallık'ın AB'den çıkması gerektiğini savunan "Vote Leave/Çıkmak için

Oy Verin” kampanyasının başında Muhafazakâr Parti’nin kıdemli üyeleri Michael Gove ve eski Londra Belediye Başkanı Boris Johnson ile bazı İşçi Partisi ve UKIP milletvekilleri bulunuyordu. Kampanyayı Kuzey İrlanda Demokratik Birlikçi Partisi, Birleşik Krallık için Çiftçiler Grubu, Birleşik Krallık için Müslümanlar Grubu gibi bazı oluşumlar da destekledi. AB üyeliğine karşı kampanya yürütenler, Birleşik Krallık halkının sosyal politikalar ve işgücü piyasasında yaşadıkları sıkıntılar, işsizlik sorunu ve hükümetle ilgili şikayetlerini AB’ye kanalize ederek, AB’yi bir günah keçisi olarak sundular.

Bu kampın öne sürdüğü temel savları şu şekilde sıralayabiliriz:

- AB üyeliğinin Birleşik Krallık’ı geri bıraktığını, Birleşik Krallık’ın AB bütçesine yaptığı katkıların karşılığını alamadığını ve çok fazla sayıda kurala tabi tutarak iş dünyasının serbestliğini kısıtladığını düşünüyorlar. AB bütçesine yaptığımız katkıyı, eğitim ve sağlık gibi diğer kamusal öncelikleri için ayırabiliriz savını ileri sürdüler.
- AB’nin elinde bulundurduğu yetkileri giderek artırdığını ve artık birçok konuda kararların Brüksel’de verildiğini, Birleşik Krallık’ın kendi geleceğini belirleme hakkının elinden alındığını savundular.
- AB’den çıkmak isteyenler göç konusundan da rahatsızdı. Birleşik Krallık’ın sınırlarının kontrolünü tekrar eline geçirmesi gerektiğini savundular ve Birleşik Krallık Schengen üyesi olmasa da AB içinde özellikle Doğu Avrupa’dan gelen göçün de kontrol altına alınmasını talep ettiler. Bu arada, Türk vatandaşları için AB ile yürütülen vize serbestliği diyalogu çerçevesinde vizelerin kaldırılması ihtimali dahi yeni bir göç akını olarak kamuoyuna yanlış bir şekilde sunuldu. Yürütülen kampanyalarda doğru ve yanlış, ilgili ve ilgisiz konular birbirine karıştırıldı ve siyasetçiler tarafından aslında referandum konusuyla ilgisi bulunmayan konular da malzeme edilerek, algı yönetimi yapıldı.

Birleşik Krallık’ın AB üyeliği ile ilgili bazı ayrıcalıklar müzakere eden Başbakan David Cameron, 16 bakan, İşçi Partisi, İskoç Ulusal Partisi (SNP) Galler Bölgesi’nin Partisi Plaid Cymru ve Liberal Demokrat Parti Birleşik Krallık’ının AB üyeliğinin devam etmesi yönünde kampanya yaptı. Birleşik Krallık’ının AB’de kalması için kampanya yürüten partilerarası grubun başında küresel ölçekteki perakende firması *Marks&Spencer*’in eski Başkanı Lord Rose vardı. Kampanyayı aralarında Başbakan David Cameron, Maliye Bakanı George Osborne ve İşçi Partisi Başkanı Jeremy Corbyn’in yer aldığı siyasetçiler destekledi. Bunun yanında, Birleşik Krallık dışından da, ABD Başkanı Barack Obama, Fransa ve Almanya gibi diğer AB üyesi ülkeler de bu yönde desteklerini ortaya koydular.

Bu grubun kampanya sırasında öne sürdükleri görüşler şu yöndeydi:

- Birleşik Krallık AB üyeliğinden faydalanmaktadır, AB tek pazarında olmanın avantajlarından yararlanmaktadır. Eğer üyelikten çıkarsak bu kazanımları kaybederiz. Ticaretimiz, yatırımlarımız, istihdamımız olumsuz etkilenir.
- Özellikle AB ülkelerinden Birleşik Krallık’a gelen göçmenler ülkeye dinamizm kazandırmaktadır. Göç, ekonomik büyümeye katkıda bulunmakta ve kamu hizmetlerinin karşılanmasına katkı sağlamaktadır.
- Birleşik Krallık AB üyeliğinden ayrılırsa, bu uluslararası imajını ve etkinliğini de sarsar. AB üyesi olarak Avrupa yönetiminde söz sahibi olan Birleşik Krallık, daha güvenli ve daha etkili olacaktır. Birleşik Krallık iş dünyasının da genel olarak AB’de kalmayı desteklediği söylenebilir.

Birleşik Krallık Ticaret Odalarının yaptığı bir ankete göre, üyelerin yüzde 55'si Birleşik Krallık'ın AB'de kalmasından yanaydı. Özellikle büyük şirketler, AB iç pazarının ürünler, hizmetler, kişiler ve sermaye için sağladığı serbestliğin ticari çıkarları için vazgeçilemez olduğu görüşündeydi. Öte yandan bazı şirket yöneticileri, ticaret anlaşmalarının müzakere edilmesinde Birleşik Krallık'ın 28 üyeli bir blok üyesi olarak değil, tek başına hareket etmesinin daha avantajlı olacağını düşünüyordu. AB iç pazarının nimetlerinden yeterince yararlanamayan bazı KOBİ'ler ise çok fazla bürokrasi, çevre ve sosyal açıdan düzenleyici kural ve ek maliyet getirdiği gerekçesi ile AB üyeliğinden ayrılmaya sıcak bakıyordu.

Referandum sonuçlarının ortaya koyduğu gibi, AB üyeliğinden ayrılmayı savunan taraf halkı ikna etmekte daha başarılı oldu. Özellikle UKIP lideri Nigel Farage'ın, gerçekleri çarpıtma pahasına, kullandığı AB'nin egemenliği aşındırdığı, artan göç nedeniyle sağlık ve sosyal güvenlik sistemlerinin aşırı yük altına girdiği, Birleşik Krallık toplumunun kültürel yapısının göç tehdidi altında olduğu, Türkiye'nin AB'ye girmesinin 77 milyon Türkün AB içinde serbestçe dolaşacağı anlamına geldiği gibi iddialar kampanyanın geleceğe dair korku ve endişeler üzerinden halkı etkilemesine yol açtı.

REFERANDUMDAN BUGÜNE BREXIT SÜRECİ

Birleşik Krallık'ta 23 Haziran 2016 tarihinde yapılan referandumda, halkın %52'si AB'den ayrılma (Brexit) yönünde oy kullanmıştı. AB'de kalma yanlısı kampanya yürüten Birleşik Krallık Başbakanı David Cameron, referandumdan çıkan sonuç üzerine istifa etmiş, Muhafazakâr Parti Genel Başkanlığına ve Başbakanlığa Theresa May seçilmişti. Bundan sonrasına dair esas merak edilen Birleşik Krallık'ın ayrılma sürecini ne zaman başlatacağıydı. Bu sürecin nasıl işleyeceği, AB ile Birleşik Krallık arasındaki müzakerelerin seyrine bağlı olduğu kadar ülkenin kendi içerisindeki hukuki ve siyasi süreçle de yakından alakalıydı. Ancak Birleşik Krallık'tan gelen haberler bu sürecin çok zorlu olacağını sinyallerini veriyordu. Brexit referandumu sonrası önce Yüksek Mahkeme Brexit yasa taslağının Parlamentonun onayından geçmesine karar vermiş, ardından tasarı Parlamentonun üst kanadı olan Lordlar Kamarası'nda değişiklik talepleriyle karşılaşmıştı.

Lordlar Kamarası tarafından, Birleşik Krallık'ın AB'den ayrılma sürecini resmen başlatmaya izin veren tasarinin onaylanmasıyla birlikte Theresa May'in imzası ile üyelikten ayrılık sürecini başlatan mektup AB Konseyi Başkanı Donald Tusk'a 29 Mart tarihinde sunuldu. Fakat Brexit süreci bu sefer de 8 Haziran'da yapılacak Birleşik Krallık'taki erken genel seçimle gündeme geliyordu. Birleşik Krallık'ta 8 Haziran 2017 tarihinde gerçekleştirilen erken seçimlerin sonuçlarına göre Theresa May'in liderliğindeki iktidar partisi mecliste çoğunluğu kaybetti. Brexit sürecini de etkileyecek bir sonuç ortaya çıktı. Sonuçların May'in arzu ettiği şekilde tecelli etmemesi Brexit süreci ile ilgili birçok soru işaretini de beraberinde getiriyordu. Her şeyden önemlisi hükümet daha önce açıklanan tarih olan 19 Haziran'da müzakerelere başlayabilecek miydi? Görüşmelerin ertelenmesi veya planlandığı şekilde devam etmemesi yönünde bir beklenti hâkimdi. Ancak beklenenin aksine seçimlerden çok kısa bir süre sonra, 19 Haziran itibarıyla Birleşik Krallık AB ile Brexit müzakerelerine Brüksel'de başladı.

Bundan sonra taraflar, öncelikler ve tarihler konusunda anlaşmaya vardı. Görüşmelerin AB'nin istediği gibi sıralı bir şekilde yapılması ve ilk etapta vatandaş haklarının, İrlanda ile Birleşik Krallık'a bağlı Kuzey İrlanda arasındaki sınır sorununun ve ayrılığın mali faturasını kapsayan geri çekilmeye dair konuların, ardından AB'den ayrılma anlaşmasının şartlarının ve geçiş döneminin ve son olarak ilişkilerin geleceğinin ele alınması planlandı. Buna göre, Birleşik Krallık'ın müzakerelerin başında görüşülmesini istediği Brexit sonrası ilişki modeli, AB Konseyi'nin yeterli ilerleme kaydedildiğine karar vermesi durumunda görüşülmeye başlanabilecekti. Birleşik Krallık'ı Brexit Bakanı David Davis'in, AB'yi Başmüzakereci Fransız Michel Barnier'in temsil ettiği geri çekilmeye dair müzakerelerin ilk turu Haziran, ikinci turu Temmuz, üçüncü turu Ağustos, dördüncü turu Eylül, beşinci turu Ekim ve son olarak altıncı turu Kasım aylarında yapılmıştı. İlk aşamada vatandaş hakları, İrlanda sınırı ve ayrılığın faturası konularında belli bir anlaşma sağlayan AB ve Birleşik Krallık'ın, ikinci aşamada AB'den ayrılık anlaşmasının şartlarını ve ilişkilerin geleceğini masaya yatırması bekleniyor. Ele alınacak konuların arasında Brexit sonrası geçiş sürecinin ve gelecekteki ticari ilişkilerin de bulunduğu müzakerelerinin ikinci aşamasının zor geçmesi bekleniyor.

Yüksek Mahkemenin Kararı: Brexit için Parlamento Oylaması Gerekliyor

Hatırlanacağı üzere Birleşik Krallık Hükümeti, Lizbon Antlaşması'nın AB'den çıkmayı düzenleyen 50'nci Maddesi'ni tek başına yürürlüğe sokup parlamento onayı olmaksızın müzakerelere başlamak istemişti. Yüksek Mahkeme ise Kasım 2016'da Brexit müzakerelerine Parlamento onayı olmadan başlanamayacağına hükmetmişti. Konuyu Yüksek Mahkemeye taşıyanlar, hükümetin Parlamento onayı olmadan yetkilerini kullanmasının uygun olmadığını vurgulamışlardı. AB'den ayrılma müzakerelerine başlamak için Birleşik Krallık Parlamentosundan onay alınmaması konusundaki itiraz, ilk olarak Yatırım Müdürü Gina Miller adında bir iş kadınının mahkemeye başvurmasıyla başlamıştı. Miller, Yüksek Mahkemeye yaptığı başvuruda, hükümeti yetkisini aşmakla suçlayarak

söz konusu görüşmelerin geçerli olmayacağını savunmuştu. Anayasa avukatı ve Bağımsız Milletvekili Lord Pannick'ın başında bulunduğu hukukçularla birlikte hareket eden Gina Miller, hükümetin, Birleşik Krallık'ın AB'ye üye olurken imzaladığı 1972 tarihli Avrupa Ekonomik Topluluğu Antlaşması'na göre kişi haklarını ihlal ettiğini savunuyordu.

Yüksek Mahkeme ise 3 Kasım 2016'da Miller'ın tezi lehinde karar vererek, AB'den ayrılma süreci başlatılmadan konunun milletvekillerinin oyuna sunulması gerektiğine hükmetmişti. Hükümet ise kararı Temyiz Mahkemesine taşımıştı. Birleşik Krallık Başbakanı Theresa May, AB üyeliğinin sona erdirilmesinin Parlamantonun oyuna sunulmasını reddetmişti. May, Lizbon Antlaşması'nın 50'nci Maddesi doğrultusunda yapılacak olan Brexit tarihi ile ilgili görüşmelerin hükümetin yetki alanına girdiğini söylemişti. Birleşik Krallık Hükümeti, bu görüşmeleri İngiliz hukuk geleneğinde "kraliyet ayrıcalığı" olarak yorumlarken bunun için Parlametodan onay almak zorunda olmadıklarını ileri sürüyordu. 19'uncu yüzyıldan kalan bu karar, dış ilişkiler, savunma ve milli güvenlik konularında Parlamento onayı almadan hareket edilebilmesine izin veriyordu.

Temyiz Mahkemesi 24 Ocak 2017 tarihinde hükümetin Brexit ile alakalı temyiz başvurusuna ilişkin merakla beklenen kararını açıkladı. Mahkeme, hükümetin temyiz başvurusunu reddederek AB'den ayrılmaya ilişkin resmi sürecin başlayabilmesi için önce Parlametonun bu konuda bir yetki yasası çıkarması gerektiğine hükmetti. Böylece Brexit konusunda son sözün Parlametoda olduğu netleşti.

Kararda öne çıkan bir diğer ayrıntı ise İskoçya, Galler ve Kuzey İrlanda Parlametolarında Brexit ile alakalı bir karar alınmasına gerek olmadığına hükmedilmesiydi. Böylece İskoçya ve Kuzey İrlanda'nın büyük oranda AB'de kalma yönünde oy vermiş olmalarına rağmen Brexit'e kendi Parlametolarında hayır deme imkânları ortadan kalktı. İskoçya'nın yeniden Birleşik Krallık'tan ayrılmak için referandum yoluna gidip gitmeyeceği daha doğrusu Birleşik Krallık'ın müzakerelere mevcut sınırlarını koruyarak devam edip edemeyeceği ise belirsizliğini koruyordu.

Brexit'in Zorlu Parlameto Serüveni

Neticede Temyiz Mahkemesinin kararı son derece önem arz ediyordu, bu durum AB'den ayrılma sürecinin ve bunun şartlarının Parlameto tarafından yeniden müzakere edilmesi anlamına geliyordu. Buna karşılık, kararın, hükümetin açıkladığı mart ayında AB'den çıkma sürecini başlatma planı üzerinde pek bir etkisi olmayacağı kısa sürede anlaşıldı. Zira hükümet gerçekten hızlı hareket ederek Birleşik Krallık'ın AB'den ayrılma sürecini resmen başlatacak olan 50'nci Madde'nin işletilmesi yetkisinin hükümete devredilmesini öngören yasa tasarısını 26 Ocak 2017 tarihinde Parlametoya sundu. Birleşik Krallık Hükümeti böylece Temyiz Mahkemesinin kararına uymak adına söz konusu tasarımı Parlametoya göndererek AB'den ayrılma süreci için ilk adımını atmış oluyordu.

"Avrupa Birliği Yasası" olarak da adlandırılan Brexit yasa tasarısı Parlametonun alt kanadı Avam Kamarası'nda başlayan komisyon görüşmelerinin ardından 8 Şubat 2017 tarihinde oya sunuldu. Parlametoda yapılan oylamada, milletvekilleri büyük bir çoğunlukla hükümete ülkenin AB'den ayrılma müzakerelerine başlama yetkisi verdi, ilgili yasa tasarısı Avam Kamarası'ndaki oylamada 122'ye karşı 494 oyla kabul edildi. Öte yandan, Başbakan Theresa May'ın Birleşik Krallık'ın AB'den ayrılmasıyla ilgili resmi açıklamayı yapabilmesi için Parlametonun her iki kanadının da onay vermesi gerektiğinden, yasa tasarısı Parlametonun üst kanadı olan Lordlar Kamarası'na sunuldu.

Fakat Lordlar Kamarası Brexit kararını ilk sunulduğu haliyle onaylamadı ve değişiklik yapılması için Parlamenteoya gönderdi. İsteği Birleşik Krallık'taki AB vatandaşlarının oturma haklarının güvence altına alınmasıydı. Birleşik Krallık Hükümeti ise bu güvenceyi vermekten kaçınıyordu. Birleşik Krallık Başbakanı Theresa May AB'den ayrılık sürecinde serbest dolaşımın "kırmızı çizgileri" olduğunu birçok kez açıklamıştı. Hükümet Brexit müzakerelerinde AB ülkelerinden gelen göçmenlerin sayısının kontrol altına alınmasını hedefliyordu. Son dönemde AB ülkelerinde göçün rekor seviyede arttığı vurgusunu yapan hükümet, göçmenlerin kamu hizmetlerinin aksamasına neden olduğunu söylüyordu. Bununla beraber hükümet, AB vatandaşlarının Birleşik Krallık'ta kalma hakkını Brexit müzakereleri sürecinde Birleşik Krallık vatandaşlarının AB ülkelerinde kalma hakkını teminde koz olarak kullanmak da istiyordu.

Ayrıca Lordlar Kamarası'nda yapılan bir diğer oylamada Birleşik Krallık ile AB arasında varılacak anlaşmanın son halinin Parlamenteonun onayına sunulmasına karar verilmişti. Bu değişikliğe göre Başbakan Theresa May'in Brexit müzakerelerinin ardından AB ile yapacağı anlaşmayı Birleşik Krallık Parlamentosunun her iki kanadında da onaylatması gerekiyordu.

Özetle, Lordlar Kamarası Brexit yasa tasarısını ilk sunulduğu haliyle onaylamayıp değişiklik yapılması için Parlamenteoya gönderiyordu. Parlamenteonun alt kanadı ise bu değişiklikleri kabul etmemişti. Brexit yasa tasarısına ilişkin Birleşik Krallık Parlamentosunun alt kanadı Avam Kamarası'nda yapılan görüşmelerin ardından tasarının bütünü Lordlar Kamarası'nın gündemine getirilerek 13 Mart 2017 tarihinde genel kurulda oylamaya sunuldu. Değişikliğe uğramadan 118'e karşı 274 oyla kabul edilen tasarı, son onay ve yürürlük için kraliyete sevk edildi. Tasarı Kraliçe 2'nci Elizabeth tarafından imzalanıp kraliyetin onayının ardından yasalastı.

Birleşik Krallık AB'den Ayrılma Başvurusunu Resmen Yapıyor

Lordlar Kamarası tarafından, Birleşik Krallık'ın AB'den ayrılma sürecini resmen başlatmaya izin veren tasarının onaylanmasıyla birlikte hükümet, Lizbon Anlaşması'nın 50'nci Maddesi'nin öngördüğü şekilde AB'ye ayrılık niyetini bildirme yetkisine sahip oldu. Nitekim Başbakan Theresa May'in imzası ile üyelikten ayrılık sürecini başlatan mektup AB Konseyi Başkanı Tusk'a 29 Mart 2017 tarihinde sunuldu³. Mektubun Tusk'a iletilmesinden kısa bir süre sonra Başbakan May Birleşik Krallık Parlamentosunun alt kanadı Avam Kamarası'na gelerek, 50'nci Madde'nin işletildiği yönünde milletvekillerini bilgilendirdi.

Theresa May'in göndermiş olduğu mektup Birleşik Krallık'ın müzakerelerdeki önceliklerini özetlemesi açısından ayrıca önem arz ediyordu. Bilindiği üzere, AB'den ayrılma sürecinin başlatılmasına yönelik yasanın görüşmeleri Avam Kamarası'nda başlarken Birleşik Krallık Hükümeti Brexit'e yönelik strateji belgesini (*white paper*) de ayrıca yayımlamıştı⁴. Strateji, AB ile müzakerelerde ulaşılmayı amaçlanan 12 hedeften oluşuyordu. Bu hedefler arasında İngiltere ve İrlanda arasındaki ortak seyahat alanını korumak, ortak pazardan çıkararak AB ile serbest ticaret anlaşması yapmak, Avrupa'yla emniyet ve istihbarat paylaşımını sürdürmek ve Birleşik Krallık'taki AB vatandaşlarının göçmenlik haklarıyla, AB içindeki Birleşik Krallık vatandaşlarının göçmenlik haklarını kontrol etmek bulunuyordu. Strateji belgesi Birleşik Krallık'ın ne tür bir Brexit anlaşması yapılacağına açıklığa kavuşması açısından önem taşıyordu.

Şüphesiz ki, hükümetin AB'den ayrılma stratejisinin ana eksenini AB ile ayrılık koşulları ile eş zamanlı olarak kapsamlı bir serbest ticaret anlaşmasını da müzakere etmek istemesi oluşturuyordu. Geçen yılın haziran ayında AB referandumundan çıkan ayrılık kararını uygulamak konusunda kararlı olduğunu belirten hükümet, Avrupa ile kapsamlı bir serbest ticaret anlaşmasını hedefliyordu. Bu kararının altında ise iki temel sebep yatıyordu,

öncelikle Birleşik Krallık'ın, içerisinde söz hakkı olmayan bir birliğin hazırladığı ortak pazara ilişkin düzenlemelerin bir parçası olmak istemiyordu. AB'nin ticari ve ekonomik düzenlemelerinden ve kısıtlamalarından muaf olmak istiyordu. Dahası küresel ekonomik büyüme içerisindeki payını giderek artıran gelişmekte olan piyasa ekonomileriyle bağımsız karşılıklı serbest ticaret anlaşmaları imzalayabilmek istiyordu. Çünkü mevcut AB ortak pazar düzenlemeleri, üye ülkelere münferit üçüncü ülkelerle karşılıklı serbest ticaret anlaşması imzalama hakkı tanııyordu.

Birleşik Krallık AB ile serbest ticaret anlaşması imzalamaması halinde, AB ile güvenlik konularında işbirliğini azaltabileceğinin sinyalini veriyordu. Theresa May, Brüksel'e gönderdiği ayrılık mektubunda da AB ile ekonomi ve güvenlik işbirliğinde derin ve özel bir ortaklık istediklerini söylüyordu.

Bir diğer önemli konu ise, referandum öncesinde ayrılmak yönünde kampanya yürütenlerin sıklıkla dile getirdikleri serbest dolaşımın kısıtlanması isteğiydi. Strateji belgesinde açıkça ifade edildiği üzere, hükümet Brexit müzakerelerinde AB ülkelerinden bu ülkeye gelen göçmenlerin sayısının kontrol altına alınmasını hedefliyordu. Son dönemde AB ülkelerinde göçün rekor seviyede arttığı vurgusunu yapan hükümet, göçmenlerin kamu hizmetlerinin bile aksamasına neden olduğunu söylüyordu. Birleşik Krallık'taki AB'den çıkış referandumunda üzerinde en fazla durulan ve tepki çeken konulardan biri Birleşik Krallık'ta yaşayan ve çalışan çoğu Doğu Avrupa kökenli 3,2 milyon AB vatandaşları olmuştı. Özellikle Nigel Farage gibi aşırı sağ politikacılar "Hayır" kampanyasında bu konuyu gündeme taşımış ve AB kökenli göçmenlerin sınırlandırılması gerektiğini ileri sürmüştü.

AB Temel Müzakere İlkelerini Belirliyor: Brexit Özel Zirvesi

AB ülkelerinin devlet ve hükümet başkanları da Birleşik Krallık'ın ayrılık sürecini resmen başlatmasından bir ay sonra 29 Nisan 2017 tarihinde AB'nin Brexit müzakere ilkelerini görüşmek ve karara bağlamak üzere olağanüstü bir zirvede bir araya geliyordu. Beklenenden kısa süren zirvede, liderler AB'nin müzakere ilkelerini içeren kılavuzu oy birliğiyle kabul etti⁵. Kabul edilen kılavuzla, AB'nin Brexit stratejisi ilkeleri belirlendi. AB Konseyi de 22 Mayıs tarihinde AB'nin 27 üye ülkesinin liderlerinin nisan ayında kabul ettiği ana ilkelerin onaylandığı bildirerek Birleşik Krallık ile Brexit müzakerelerini yürütmek üzere Avrupa Komisyonuna yetki verdi. İlkelerde müzakereler boyunca AB'nin, bütün Üye Devletler için adil ve hakkaniyetli bir sonuç elde etmek için vatandaşlarının çıkarları doğrultusunda birlik ve beraberlik içinde hareket edeceği belirtiliyor, ayrılık müzakerelerinin 29 Mart 2019'da sona ereceği kaydediliyordu.

İlkelerde öncelikle, AB'nin Birleşik Krallık ile ticaret anlaşmasına ilişkin çalışma yapmaya hazır olduğu, ancak bunun ayrılıktan sonra tamamlanacağı ifade ediliyordu. Başka bir deyişle AB yetkilileri ve liderler, Birleşik Krallık ile Brexit sonrası ticari ilişkilere dair müzakerelerin ancak Brexit müzakerelerinde gözle görülür ilerleme kaydettikten sonra başlayabileceğini belirtiyordu. İkinci olarak ilkeler, Birleşik Krallık AB vatandaşlarının hakları konusunda yeterli teminat verene kadar iki taraf arasında gelecekteki ilişkilerin görüşülmemesini öngörüyordu. AB 3 milyon vatandaşının haklarının korunması için Birleşik Krallık'tan daha fazla garanti istiyordu.

İlkeler ayrıca, Birleşik Krallık'ın AB'ye ne kadar borcu olduğu tespit edilene ve Birleşik Krallık ile İrlanda arasındaki sınır sorunu çözülene kadar iki taraf arasında gelecekteki ilişkilerin görüşülmemesini öngörüyordu. Bu minvalde liderler, Birleşik Krallık'ın tepkisini çekecek önemli bir kararda aldı. Birleşik Krallık'ın parçası olan Kuzey İrlanda'nın AB üyesi İrlanda Cumhuriyeti ile birleşmesi durumunda birliğe kabul edileceği belirtildi.

Brexit Müzakereleri Öncesinde Gerçekleşen Birleşik Krallık Seçimleri

2017 yılının Avrupa'da seçimler yılı olacağını biliyordu. Hollanda ve Fransa seçimleri gündemdeydi. Daha sonra listeye Birleşik Krallık da eklendi. Başbakan Theresa May 18 Nisan 2017 tarihinde sürpriz bir açıklama yaparak 8 Haziran için erken seçim ilan etmişti⁶. Şüphesiz ki bu hiç beklenmedik bir karar idi. Geçen yılki Brexit referandumu sonrası Başbakan David Cameron'ın istifasının ardından göreve gelen May erken seçime gitmeyeceğini, genel seçimin planlandığı gibi 2020'de yapılacağını söylüyordu. Ancak sürpriz biçimde erken seçim kararı alınca bunu muhalefet partilerinin Brexit müzakeresi sürecinde hükümetin AB karşısında elini zayıflatmasını engellemek olarak açıkladı. Brexit sürecini 29 Mart'ta resmen başlatan May, iki yıl sürmesi öngörülen müzakere sürecinde Parlatentonun mutlak desteğine sahip olmak istiyordu.

Açıkçası bu tarihte Ada basını da erken seçimleri Muhafazakârların kaybedeceğine ihtimal vermiyordu. Bunun sebebi ise muhalefetin çok zayıf olmasıydı. Siyasi ortam May'in seçimleri kazanması için çok uygundu. Özellikle muhalefetteki İşçi Partisi lideri Jeremy Corbyn iç sorunlarla mücadele ediyordu. Başbakan May'in aldığı karar, Corbyn'in partisi içerisinde rahat olmadığı bir döneme denk geliyordu. Yedi ay önce parti üyelerinin hedef aldığı Corbyn, aşırı sol politikaların partiyi iktidara taşıyamayacağı gerekçesi ile sert şekilde eleştiriliyordu. Başbakan May partisinin sahip olduğu bu avantajı güçlendirmeyi planlıyordu, nitekim yapılan anketler muhafazakârların 21 puan önde olduğuna işaret ediyordu. Dolayısıyla erken seçimin sonucunun Brexit müzakerelerini yürütecek May hükümetini değiştirmeyeceği öngörülüyordu.

Fakat sürpriz bir şekilde, Birleşik Krallık'ta 8 Haziran tarihinde gerçekleştirilen erken seçimlerin sonuçlarına göre iktidardaki Theresa May'in liderliğindeki Muhafazakâr Parti mecliste çoğunluğu kaybetti. Jeremy Corbyn'in İşçi Partisi sandalye sayısını ciddi şekilde arttırdı. Sonuçlara göre iktidardaki Muhafazakâr Parti 314, ana muhalefetteki İşçi Partisi 266 milletvekili çıkardı. Jeremy Corbyn liderliğinde İşçi Partisi milletvekili sayısını 34 sandalye arttırdı. 2015'teki son seçimlerde Muhafazakâr Parti, 331 sandalye ile çoğunluğu elde ederken, İşçi Partisi 232 koltuk kazanarak ikinci olmuştu. Sandık sonuçlarına göre, ayrılıkçı İskoç Ulusal Partisi (SNP) de seçimin kaybedenleri arasında yer aldı. SNP'nin milletvekili sayısı 22 azalarak 34'e düştü. Liberal Demokrat Parti (LDP) ise milletvekili sayısını 6 artırarak 14'e çıkardı. Brexit referandumunda yıldızı parlayan aşırı sağcı Birleşik Krallık Bağımsızlık Partisi (UKIP) ise seçim sonuçlarına göre milletvekili çıkaramadı.

Bu sonuca göre Theresa May liderliğindeki Muhafazakâr Parti tek başına iktidar için gerekli 326 milletvekiline ulaşamadı. Sandık sonuçları, Birleşik Krallık'ta bir koalisyon veya azınlık hükümeti ihtimaline işaret etti. Muhafazakâr Parti'nin Parlatentoda çoğunluğu sağlaması için başka bir partinin desteğini alması gerekti. 12 vekillige sahip olan Liberal Demokrat Parti'nin Başkanı Muhafazakâr Parti veya İşçi Partisi ile birlikte çalışmayacaklarını açıklamıştı. Sonuçta Muhafazakâr Parti, Kuzey İrlanda'daki Demokratik Birlik Partisi'yle (DUP) azınlık hükümeti için anlaşma sağladı. Varılan anlaşma uyarınca 10 milletvekili bulunan DUP, Avam Kamarası'ndaki oylamalarda Muhafazakâr Parti'ye destek verecek; ancak, iki parti bir koalisyon hükümeti kurmayacaktı.

Brexit Müzakereleri İç Siyasi Tartışmaların Gölgesinde Başlıyor

Sonuçların May'in arzu ettiği şekilde tecelli etmemesi Brexit süreci ile ilgili birçok soru işaretini de beraberinde getiriyordu. Her şeyden önemlisi hükümet daha önce açıklanan tarih olan 19 Haziran'da müzakerelere başlayabilecek miydi? Görüşmelerin ertelenmesi veya planlandığı şekilde devam etmemesi yönünde bir beklenti hâkimdi. Ancak beklenenin aksine seçimlerden çok kısa bir süre sonra, 19 Haziran itibarıyla Birleşik Krallık AB ile Brexit müzakerelerine Brüksel'de başladı.

Bundan sonra taraflar, öncelikler ve tarihler konusunda anlaşmaya vardı. Görüşmelerin AB'nin istediği gibi sıralı bir şekilde yapılması ve ilk etapta vatandaş haklarının, İrlanda ile Birleşik Krallık'a bağlı Kuzey İrlanda arasındaki sınır sorununun ve ayrılığın mali faturasını kapsayan geri çekilmeye dair konuların, ardından AB'den ayrılma anlaşmasının şartlarının ve geçiş döneminin ve son olarak ilişkilerin geleceğinin ele alınması planlandı. Buna göre, Birleşik Krallık'ın müzakerelerin başında görüşülmesini istediği Brexit sonrası ilişki modeli, AB Konseyi'nin yeterli ilerleme kaydedildiğine karar vermesi durumunda görüşülmeye başlanabilecekti. Birleşik Krallık'ı Brexit Bakanı David Davis'in, AB'yi Başmüzakereci Fransız Michel Barnier'in temsil ettiği geri çekilmeye dair müzakerelerin ilk turu haziran, ikinci turu temmuz, üçüncü turu ağustos, dördüncü turu eylül, beşinci turu ekim ve son olarak altıncı turu kasım aylarında yapılmıştı.

Her ne kadar geri çekilme müzakereleri verimli geçmiş olsa da önemli konularda somut ilerleme kaydedilememişti. Taraflar görüşmelerde Brexit'in mali boyutu, vatandaş hakları ve İrlanda ile Birleşik Krallık'a bağlı Kuzey İrlanda arasındaki sınır sorunu gibi bir dizi zorlu konu üzerinde uzlaşmamıştı.

Öncelikle bu başlıklar içerisinde Birleşik Krallık'ta yaşayan AB vatandaşları ile AB ülkelerinde yaşayan Birleşik Krallık vatandaşlarının durumu müzakereleri en çok zorlayan konuydu. Bu konu Birleşik Krallık'ta yaşayan 3,2 milyon AB vatandaşının yanı sıra AB'de bulunan 1 milyon civarında İngiliz vatandaşı olan toplam 4 milyon kişiyi ilgilendiriyordu. AB, Birleşik Krallık'taki AB üyesi ülke vatandaşlarının haklarıyla ilgili konuların öncelikle çözüme kavuşturulmasını ve bunların güvence altına alınmasını istiyordu. Mevcut durumda AB vatandaşları diğer üye ülkelerde olduğu gibi Birleşik Krallık'ta da yaşama, çalışma, eğitim ve sosyal yardımlardan faydalanabiliyor. Brüksel, bu hakların Brexit sonrasında da devam etmesi konusunda ısrar ediyordu. AB, mevcut statünün kazanılmış hak olduğunu ve devam etmesi gerektiğini savunuyordu. Birleşik Krallık ise Brexit müzakerelerinde AB ülkelerinden bu ülkeye gelen göçmenlerin sayısının kontrol altına alınmasını hedefliyordu.

AB üyesi olan İrlanda ile Birleşik Krallık'a bağlı Kuzey İrlanda arasındaki sınır sorunu ve bölgedeki barış sürecinin geleceğine ilişkin konular hususunda müzakerelerde tam bir uzlaşma sağlanamamıştı. Birleşik Krallık Hükümeti, Kuzey İrlanda ve İrlanda arasındaki sınırın yeniden çekilmesini ve pasaport kontrolü gibi düzenlemelerin sıklaştırılmasını istemiyordu. Ada'nın bu bölgesinde yeniden fiziki sınır uygulamasına geçilmesi durumunda, Kuzey İrlanda barış sürecinin bundan etkilenebileceği düşünülüyordu. Birlik üyesi Birleşik Krallık'a bağlı Kuzey İrlanda ile İrlanda Cumhuriyeti arasında sınır ve gümrük sorunu yaşanmıyor olsa da Birleşik Krallık'ın AB'den ayrılması bu sorunları tetikleyebilirdi. Bu kapsamda 16 Ağustos 2017 tarihinde, Londra'da yayımlanan strateji belgesinde (*Northern Ireland and Ireland Position Paper*)⁷, İrlanda ile sınır kapısı gibi "fiziksel bir sınır" istenmediği belirtiliyordu. Strateji belgesinde ayrıca, tüm bunların Birlik ile müzakere edilmesi gerektiği; ancak, amacın mümkün olan "en görünmez sınır" olduğu ifade ediliyordu. Bu belge her ne kadar Birleşik Krallık'ın stratejisini anlamak açısından önemli olsa da AB ve İrlanda'yı tatmin etmekten uzak görünüyordu. AB, Birleşik Krallık'ın istediği "görünmez sınır" fikrinin bir fantezi olduğunu düşünüyor ve önce vatandaşlarının haklarının güvence altına alınması gerektiğine inanıyordu.

Şüphesiz ki geri çekilmeye dair müzakerelerin ana gündemi, Brexit'in mali boyutuydu. Taraflar, net bir rakam üzerinde uzlaşma sağlayamamıştı. Bilindiği üzere AB; Londra'dan, AB üyeliğinden doğan tüm mali yükümlülüklerini yerine getirmesini istiyor ve özellikle Birleşik Krallık'ın üzerinde uzlaşmış olan 2020 Birlik bütçesine ve üye ülkelerin kalkınma programlarına taahhütlerini tam yerine getirmesi şartını koşuyordu. Bu miktarın 20 ile 100 milyar avro arasında olduğu belirtiliyordu. Her ne kadar Birleşik Krallık Başbakanı Theresa May, 22 Eylül 2017'de Floransa'da gerçekleştirdiği konuşmada herhangi bir rakam zikretmeden, AB'ye mali taahhütlerini

yerine getireceklerini açıklasa da Birleşik Krallık, AB'nin bütçe konusundaki yaklaşımını "tepeden inmecı" ve "maksimalist" olarak görüyordu⁸. AB'nin Birleşik Krallık'ın mali taahhütlerini hesaplamak için kullandığı Çok Yıllı Mali Çerçevenin (MFF) ve diğer belgelerin genel içerikli olduğunun ve Birleşik Krallık'ın AB üyeliğinden doğan tüm mali yükümlülüklerini yerine getirmesinde yasal bir dayanak olamayacağını altı çiziliyordu.

Özetle her ne kadar geri çekilme müzakereleri verimli geçmiş olsa da önemli konularda somut ilerleme kaydedilememiştir. Bu durum, 19-20 Ekim 2017 tarihlerinde Brüksel'de düzenlenen AB Liderler Zirvesi'nde bir araya gelen liderlerin de gündemindeydi. Zirvede, Brexit müzakerelerindeki son durumun değerlendirilmesinin ardından bir sonraki aşamaya geçmek için henüz yeterli ilerleme sağlanamadığı belirtildi. AB'nin Brexit Başmüzakerecisi Michel Barnier altıncı tur görüşmelerinin ardından yaptığı açıklamada, Birleşik Krallık'tan aralık ayında yapılacak AB Liderler Zirvesi'ne kadar AB'den ayrılma koşullarını netleştirmesini istemiştir. Aksi takdirde söz konusu zirvede, konuyla ilgili somut bir gelişme sağlanamayacağını kaydetmiştir. Özetle, bir karara varılması Birleşik Krallık'ın atacağı adımlara bağlıydı.

Açıkçası Birleşik Krallık'ın müzakerelerdeki durumuna bakanlar, aralık ayına kadar bu noktaya gelinebilmesi konusunda ümitli değildi. Ancak beklenenin aksine taraflar, 8 Aralık 2017 tarihinde Brüksel'de bir araya gelerek ilişkilerin geleceğini belirleyecek müzakerelerin ikinci aşamasına geçme konusunda prensipte uzlaştıklarını açıkladılar⁹.

Taraflar öncelikle vatandaşlık hakları konusunda anlaşma sağladı. Bundan böyle Birleşik Krallık'ta yaşayan AB vatandaşlarının kalıcı oturma hakkı olması ve tüm haklarının Birleşik Krallık hukuku tarafından güvence altına alınması öngörülüyordu. Anlaşma uyarınca Birleşik Krallık hükümeti, ülkede yaşayan AB vatandaşlarının "yeni yerleşik statüye" başvurması için ayrılık tarihinden sonra iki yıl süre tanıyacaktı. Oturum koşullarını karşılayan ve daimi oturum hakkına sahip olan kişilere otomatik olarak yeni yerleşik statü verilecekti. Vatandaşlık hakları çerçevesinde diğer önemli bir konu, AB Adalet Divanının (ABAD) Brexit sonrasında Birleşik Krallık'ta yetkisinin devam edecek olmasıydı. Anlaşmaya göre Brexit'ten sonra Birleşik Krallık mahkemelerinin AB vatandaşlarına ilişkin davaları sekiz yıl boyunca ABAD'a taşıyabilmesi öngörülüyordu.

Şüphesiz ki müzakerelerde üzerinde anlaşılan en önemli konu Brexit'in mali boyutuuydu. Varılan anlaşma uyarınca Birleşik Krallık'ın AB'ye 35 ile 39 milyar sterlin arasında bir ödeme yapması öngörülüyordu. Son olarak İrlanda ile fiziki bir sınır olmayacağı ve Kuzey İrlanda Barış Anlaşması'na (Hayırlı Cuma Anlaşması) sadık kalınacağı konusunda uzlaşa sağlandı. Başka bir deyişle, somut bir sınır uygulamasına gidilmiyordu.

Brexit'te Yeni Dönem: Müzakerelerde İkinci Aşamaya Yeşil Işık

14-15 Aralık 2017 tarihlerinde Brüksel'de toplanan AB liderleri, Brexit müzakerelerinde ikinci aşamaya geçilmesini kabul etti. Bilindiği üzere Birleşik Krallık'ın 2019 yılı Mart ayında AB'den ayrılması öngörülüyor. Belirlenen takvimde, 2018 yılı Ekim ayında Birleşik Krallık ile AB arasındaki ayrılık anlaşmasının şartlarının da belirleneceği müzakerelerin ikinci aşamasının sona ermesi, 2019 yılı Mart ayına kadar geçecek sürede Birleşik Krallık Parlamentosunun, AB Konseyi'nin ve AP'nin yapılan anlaşmayı oylaması gerekiyor. Aralık 2017'de tamamlanan Brexit müzakerelerinin ilk aşamasında vatandaş hakları, İrlanda sınırı ve ayrılığın faturası konularında belli bir uzlaşa sağlayan AB ve Birleşik Krallık'ın, bundan sonraki süreçte AB'den ayrılık anlaşmasının şartlarını ve ilişkilerin geleceğini masaya yatırması bekleniyor. Bu minvalde Avrupa Komisyonu önemli bir adım atarak 28 Şubat 2018 tarihinde Brexit anlaşmasının ilk taslağını (*European Commission Draft Withdrawal Agreement on the Withdrawal of the United Kingdom of Great Britain and Northern Ireland from the EU and*

the European Atomic Energy Community) açıkladı¹⁰. 120 sayfa ve 168 maddeden oluşan taslak anlaşma geçen aralık ayında taraflar arasında uzlaşılacak konular temel alınarak hazırlandı.

Taslak anlaşmanın açıklanmasının ardından Avrupa Komisyonunun Brexit Başmüzakerecisi Michel Barnier ve Birleşik Krallık Brexit Bakanı David Davis başkanlığındaki teknik ekipler 13-19 Mart 2018 tarihleri arasında tekrar bir araya gelerek önemli ilerleme kaydettiler. Taraflar öncelikle, ayrılık tarihinden sonraki dönemi kapsamı öngörülen "geçiş sürecine" ilişkin anlaşma sağladı. Bu geçiş süreci 31 Aralık 2020'de sona erecek. Bu süreçte Birleşik Krallık'ın Gümrük Birliği ile Tek Pazar'da kalması ve ABAD'ın yargı yetkisinin devam etmesi öngörülüyor. Özellikle 28 Şubat tarihli taslak metinde geçiş sürecinin bitiminden önce ABAD'ın alacağı kararların Birleşik Krallık'ta "bütünüyle bağlayıcı olacağı" aktarılıyor. İkinci olarak geçiş sürecinde Birleşik Krallık'ın mevcut ve yeni kabul edilecek AB hukukuna uyması ancak karar alma mekanizmalarında söz hakkı olmaması gerektiği vurgulanıyor. Başka bir deyişle Birleşik Krallık, 29 Mart 2019'dan itibaren AB üyesi olmayacak ama bir süre AB'nin Gümrük Birliği, Tek Pazar ve diğer politikalarından faydalanabilecek.

Taraflar ikinci olarak taslak anlaşmada yer alan Brexit'in mali boyutu ve vatandaş hakları konularının büyük bölümü üzerinde de uzlaşma sağladı. Londra'nın ödemesi gereken aylık faturası taslak anlaşmada 40-45 milyar avro olarak öngörülüyor. Taslak aylık metninde yer alan bir diğer maddeye göre AB'nin yedi yıllık bütçe planlamasının da sonu olması sebebiyle Birleşik Krallık'ın 2020 yılının sonuna kadar AB bütçesine "katkı sağlamaya" devam edeceği belirtiliyor. Birleşik Krallık'ın ayrıca kırk seneden uzun süren AB üyeliği nedeniyle ödemesi gereken finansal katkıları da ödeyeceği ifade ediliyor.

Tarafların uzlaştığı diğer önemli bir konu ise 168 madde içinde yer alan sayıları dört milyonu bulan AB ve Birleşik Krallık vatandaşlarının Brexit sonrasındaki hakları. Buna göre eğer 29 Mart 2019 tarihine kadar bu vatandaşlar kaldıkları ülkede en az beş sene yaşamış olurlarsa o zaman o ülkede süresiz bir şekilde kalmaya hak kazanacaklar. Taslağa göre, şu anda bir AB ülkesinde yaşayan Birleşik Krallık vatandaşları, Brexit sonrasında başka bir AB ülkesine taşınamayacaklar. Yine taslağa göre Birleşik Krallık'ta yaşayan 3,2 milyon AB vatandaşının yanı sıra AB'de bulunan 1 milyon civarında İngiliz vatandaşı geçiş döneminde de Brexit öncesindeki aynı haklar ve garantilerden faydalanabiliyor.

AB'nin açıkladığı Brexit taslak anlaşması üzerinden devam eden müzakerelerde önemli bir ilerleme sağlanmasının ardından 23 Mart 2018 tarihinde Brüksel'deki AB Liderler Zirvesi'nde bir araya gelen 27 ülkenin liderleri ilişkilerin geleceğinin belirleneceği müzakerelerin ikinci aşamasına dair temel ilkelerini açıkladı¹¹. İlkelerde öncelikle, AB'nin Brexit sonrasında Birleşik Krallık'la yakın ilişkiler yürütme isteği vurgulandı. Birleşik Krallık'ın AB'den ayrıldıktan sonra birlik üyeleriyle aynı haklara sahip olamayacağı hatırlatılan ilkelerde, AB'nin karar verme mekanizmalarında bağımsızlığını muhafaza edeceği ifade edildi. İlkelerde tarafların gelecekte inşa edecekleri ticari ilişkiler, dış politika, terör ve uluslararası suçla mücadele gibi savunma ve güvenlik konularında iş birliğine yönelik maddeler de yer aldı. Şüphesiz ki ilkelerdeki en önemli madde gelecekte varılacak olan ticaret anlaşmasına dair idi. İlkelerde, Londra'nın Gümrük Birliği ve Tek Pazar dışında kalma kararının hem ikili ilişkileri hem de ekonomik gelişmeleri olumsuz etkileyeceğine vurgu yapılıyordu. AB'nin, Birleşik Krallık birlikten ayrıldıktan sonra Londra yönetimiyle "kapsamlı ve dengeli" bir serbest ticaret anlaşması imzalamak istediğine işaret edilen müzakere ilkelerinde, bu anlaşmanın üye ülkelere sağlanan hak ve avantajların aynısını sağlayamayacağına altı çiziliyordu. AB, Birleşik Krallık'tan bu konuya dair pozisyonunu ortaya koymasını ayrıca istiyordu.

Yeni Brexit Yol Haritasının Ardından Gelen İstifa Dalgası

Birleşik Krallık'ın AB'den ayrılma kararı sonrasında başlatılan müzakerelerde önemli bir aşama kaydedilirken, bu kez de Theresa May hükümetinin açıkladığı yeni yol haritası kriz yaratacağı. 6 Temmuz 2018 tarihinde Brexit müzakerelerinde AB ile gelecekteki ilişkilerin nasıl yürütüleceğine dair yapılan 12 saatlik bir toplantıda anlaşmaya varan May kabinesi, Birlik ile daha uzlaşmacı ve mevcut ticari şartları büyük ölçüde muhafaza etmeyi hedefleyen bir yol haritası belirledi. Ancak onayın hemen ardından Birleşik Krallık'ın Brexit Bakanı David Davis "Brüksel'e çok erken taviz veriliyor" diyerek istifasını sundu, ardından da Dışişleri Bakanı Boris Johnson'ın istifası geldi. May'e yazdığı istifa mektubunda Davis, "Şu anda izlenen taktik ve siyaset Birleşik Krallık'ın Ortak Pazar ve Gümrük Birliği'nden ayrılma ihtimalinin giderek azaldığını gösteriyor" dedi. Davis izlenen siyasetin genel yönünün Birleşik Krallık'ı "en iyi ihtimalle zayıf bir pozisyonda bırakacağı, büyük ihtimalle de kaçınılmaz bir duruma sokacağı" eleştirisinde bulundu. İstifa eden Dışişleri Bakanı Boris Johnson ise mektubunda Başbakan May'in Brexit sonrası için planlandığı ticari yapının Birleşik Krallık'ı AB'nin kolonisi haline getireceğini savundu. Hatırlanacağı üzere Johnson, 2016'da ülkenin AB'den ayrılması için yoğun kampanya yürüten isimler arasındaydı. Davis ve Johnson'ın aslında neye karşı çıktığını anlamak için planın ayrıntılarına bakmakta fayda var. 12 Temmuz 2018 tarihinde detayları kamuoyuna açıklanan yol haritasıyla, Birleşik Krallık Hükümeti, AB ile gelecekte nasıl bir ilişki öngördüğünü de tüm detaylarıyla ortaya koyuyor¹². May Hükümeti tarafından açıklanan AB'den ayrılığa dair yol haritası belgesinde Birleşik Krallık ve AB arasında dört temel alanda kapsamlı iş birliğinin amaçlanıyor. Metinde, Birleşik Krallık ve AB arasında ekonomik ortaklığın sağlanması, güvenlik alanında iş birliğinin devamı, havacılık ve nükleer güç alanlarında iş birliğini sürdürülmesi, Birleşik Krallık ve AB arasında anlaşmanın gücünü artırmak için kurumsal çerçevenin oluşturulması hedefleniyor.

Şüphesiz ki yol haritasının en önemli kısmı ekonomiye dair. Yol haritası, malların serbest dolaşımı konusunda ilişkilerin korunmasını ve Birleşik Krallık ile AB arasında "mallar için serbest ticaret bölgesi" kurulmasını ancak hizmet ve kişilerin serbest dolaşımına sınırlamalar getirilmesini öneriyor. Bu bölge sayesinde AB üyesi İrlanda Cumhuriyeti ile Birleşik Krallık'ın parçası Kuzey İrlanda arasındaki sınır ve ticaret probleminin çözülmesi öngörülüyor. Bilindiği üzere Londra açısından müzakerelerdeki en hassas konulardan biri de Kuzey İrlanda ile İrlanda Cumhuriyeti arasındaki sınır. Yukarıda da belirtildiği üzere aralık ayında tamamlanan müzakerelerin ilk aşamasında İrlanda ile fiziki bir sınır olmayacağı ve Kuzey İrlanda Barış Anlaşması'na (Hayırlı Cuma Anlaşması) sadık kalınacağı konusunda uzlaşma sağlanmıştı. Başka bir deyişle, somut bir sınır uygulamasına gidilmiyordu. Ancak AB, Londra'nın karşı olmasına rağmen İrlanda ile Kuzey İrlanda arasında somut sınır uygulanmaması için söz konusu bölgenin Birliğin ortak mevzuat alanı içerisinde yer almayı sürdürmesini istiyordu. Başka bir deyişle, Kuzey İrlanda ABAD'ın otoritesi altında AB ile Gümrük Birliği'nde kalmasını istiyordu.

Şüphesiz ki Davis ve Johnson'un istifa kararları, Londra yönetiminin Brexit müzakerelerinde nasıl bir tavır takınacağına dair hükümet içinde yaşanan görüş ayrılığını yansıtmaları açısından önem arz ediyor. Johnson ve taraftarları "sert Brexit" (*hard Brexit*) olarak adlandırılan ve Birleşik Krallık'ın AB'den ayrılırken bağların mümkün olduğunca koparılmasını hedefleyen cephede yer alırken, iş dünyası ve piyasaların "sert ayrılığa" karşı olmasından dolayı Başbakan May daha uzlaşmacı bir tavır takınmak istiyor. Bunu Brexit yol haritasının diğer maddelerinde görmek mümkün. Yol haritası metninin giriş bölümünde değerlendirmelerine yer verilen İngiltere Başbakanı Theresa May, "Bizim teklifimiz kapsamlı, iddialı haklarımız ve yükümlülüklerimiz arasında ihtiyaç duyduğumuz dengeyi sağlıyor. Teklifimiz ulusal çıkarlarımız, Birleşik Krallık ve AB'nin ortak çıkarları içerisinde prensipli ve pratik bir Brexit sunuyor" ifadelerini kullandı.

Ancak May'in uzlaşmacı yumuşak Brexit (*soft Brexit*) politikasına sadece içeriden değil önemli müttefiki olan ABD'den tepki geldi. ABD Başkanı Donald Trump, Birleşik Krallık'ın AB'den ayrılmak için hazırladığı Brexit planının, Londra ve Washington arasında yapılması olası bir ticaret antlaşmasına olanak tanımadığını dile getirdi. NATO Zirvesi'nin ardından resmi ziyaret için Londra'ya geçen ABD Başkanı Donald Trump burada *The Sun* gazetesine verdiği röportajda, Theresa May'in Brexit yol haritasını eleştirdi. Sunulan çıkış planının ABD ile Birleşik Krallık arasındaki olası bir ticaret antlaşmasının sonunu getirebileceğini söyleyen Trump bu haliyle planın ABD-Birleşik Krallık değil, AB ile Birleşik Krallık ilişkilerini artırdığını savundu. *The Sun*'ın Politika Editörü Tom Newton Dunn'a konuşan Trump, May'i "ters yöne gitmekle" suçladı ve sonuçların "talihsiz" olacağını düşündüğünü söyledi. May Hükümeti'nin Brexit sonrası planının AB ile adeta içli dışlı olduğunu kaydeden Trump, "Böylesi bir durumda Birleşik Krallık ile değil, bunun yerine doğrudan AB ile muhatap oluruz. Bu da muhtemelen bizim tasarladığımız serbest ticaret anlaşması planını ortadan kaldırır" ifadelerini kullandı.

Özetle, AB karşıtı olan kamp May'in bu uzlaşmacı tavrına karşı çıkarken, söz konusu istifalarla birlikte Başbakan'ın iktidarı dönemindeki en zorlu dönemeçlerden birisi olan Brexit müzakerelerinin 29 Mart 2019'a kadar nasıl sonlandırılacağı sorusu geçerliliğini koruyor. Bilindiği üzere Boris Johnson sert Brexitçilerin yüzüydü. "Terk etmeye oy ver" (*Vote Leave*) kampanyasıyla referandumdan Brexit kararı çıkmasında başrollerden birini oynayan Johnson'ın hükümetten ayrılmasının, May'i güvensizlik oylaması sürecine kadar götürebileceği değerlendirmeleri yapılıyor. Neticede Johnson'ın istifası, May için can sıkıcı ve zor olan durumu tam anlamıyla bir krize dönüştürme potansiyeli taşıyor. Sonuç olarak, Birleşik Krallık'ın AB'den ayrılmasını sağlayacak müzakerelerin birinci aşamasında anlaşma sağlansa da ayrılık anlaşması ve gelecekteki ticari ilişkilerin de bulunduğu müzakerelerinin ikinci aşamasının zor geçmesi bekleniyor. Birleşik Krallık ile AB'nin gelecekteki ilişkilerini şekillendirecek müzakerelerde her iki tarafın da yaratıcı ve azimli olması gerekiyor.

AB – BİRLEŞİK KRALLIK İLİŞKİLERİNİN GELECEĞİ

Birleşik Krallık'ın AB'den Çıkışı: Nasıl ve Ne Zaman?

Brexit kararı, yalnızca Birleşik Krallık'ın geleceğiyle ilgili değil, AB'nin geleceğiyle ilgili de birçok soru işareti barındırmaktadır. Pratikte ise Birleşik Krallık'ın AB'den ayrılmasının nasıl gerçekleşeceği belirsizliğini korumaktadır. Brexit ile AB, adeta siyasi ve hukuki açıdan bilinmeyen sulara yelken açmaktadır.

Üyelikten ayrılmaya ilişkin usullerin, Lizbon Antlaşması ile güncellenen AB Antlaşması'nın (ABA) 50'nci maddesinde ortaya koyulmuş olmasına karşılık, 50'nci maddenin daha önce hiç uygulanmamış olması ve AB ile söz konusu ülke arasında gelecekte nasıl bir ilişki modeli geliştirmesi gerektiğine dair herhangi bir ipucu içermemesi bu belirsizliği artırmaktadır. 1985'te Grönland'ın AT/AB'den ayrılmasında kullanılan AB Antlaşmalarında ABA 48'inci madde (eski 236'ncı madde) uyarınca değişikliğe gidilmesi, 1969 Viyana Antlaşmalar Hukuku Sözleşmesi'nde tüm tarafların rızasıyla antlaşmalardan ayrılma, 1972 Avrupa Toplulukları Yasası'nın iptali gibi alternatifler dile getirilse de, ABA 50'nci madde, Birleşik Krallık'ın AB'den ayrılması için yasal ve en etkili yol olarak görülmektedir.

50'nci maddeye göre, ilk adım AB üyeliğinden ayrılma talebinin AB Liderler Zirvesi'ne iletilmesidir. Talebin iletilmesi için herhangi bir zaman sınırlaması veya bunun ne şekilde yapılacağına dair kurallar bulunmamaktadır. Ayrılma talebinin iletilmesinin zamanlaması, söz konusu ülkenin inisiyatifine bırakılmıştır. Buna karşılık, belirsizliğin daha fazla uzamaması ve referandum sonucunun piyasalarda yarattığı olumsuz etkinin önlenmesi amacıyla AB, Birleşik Krallık'ın 50'nci madde doğrultusundaki ayrılma sürecini bir an önce başlatması gerektiğini savunmuşlardır. Birleşik Krallık Başbakanı David Cameron referandum öncesinde yaptığı açıklamalarda, referandumdan AB'den ayrılma kararı çıkması halinde talebi hemen iletmeceğini belirtmesine rağmen istifa konuşmasında ayrılma talebinin iletilmesi görevini, yerine geçecek başbakana bırakacağını açıklamıştır. Temmuz 2016'da Theresa May'in Başbakan olarak göreve gelmesiyle birlikte, AB sürecin bir an önce başlatılması yönünde baskıyı artırmıştır. Birleşik Krallık Başbakanı May, parlamento onayına dair zorlu hukuki süreçlerin tamamlanmasının ardından nihayet 29 Mart 2017 tarihinde, 50'nci maddede öngörüldüğü şekilde AB üyeliğinden ve Euratom Antlaşması'ndan çekilme talebini içeren mektubu, AB Konseyi Başkanı Donald Tusk'a iletmiştir.

50'nci madde uyarınca, AB'den ayrılma talebinin iletilmesi üzerine, AB Zirvesi, ayrılmak isteyen devletin katılımı olmadan toplanarak, oybirliğiyle söz konusu devlet ile ayrılma anlaşması müzakereleri için kılavuz ilkeler belirler. Müzakere süreci, Avrupa Komisyonunun tavsiye kararı ile başlatılır. Nitekim Brexit müzakerelerine ilişkin kılavuz ilkeler, 29 Nisan 2017 tarihinde, AB-27 formatında Brexit özel gündemiyle düzenlenen AB Zirvesi'nde AB liderleri tarafından oybirliğiyle kabul edilmiştir.

50'nci maddede, AB üyeliğinden ayrılma müzakerelerinin süresi, AB Konseyi ve Üye Devletler uzatma kararı almadığı takdirde, iki yıl olarak belirlenmiştir. AB'den ayrılma anlaşmasının, iki yıl içerisinde akdedilememesi ve AB Konseyi ile diğer Üye Devletlerin bu süreyi uzatma kararı almaması halinde, söz konusu devletin AB üyeliği otomatikman sona ereceği ortaya koyulmaktadır. AB müzakere kılavuz ilkelerine göre, 50'nci Madde'de öngörülen sürenin 29 Mart 2019 tarihinde tamamlanacağı belirtilmiştir.

Brexit referandumundan sonra merakla beklenen konulardan birini de Temmuz-Aralık 2017 tarihleri arasında AB Dönem Başkanlığı'nı üstlenmesi öngörülen Birleşik Krallık'ın, bu görevi yürütüp yürütmeyeceği oluşturmaktaydı. Her ne kadar AB Dönem Başkanlığı'nı üstlenmesine hukuki bir engel bulunmasa da, Birleşik Krallık'ın AB'den ayrılık sürecinin müzakere edildiği bir dönemde AB'nin sürücü koltuğunda olması siyasi açıdan çelişkili bir durum olarak görülmekteydi. Nitekim Birleşik Krallık Hükümeti, 20 Temmuz 2016 tarihinde, AB'den ayrılma sürecine öncelik vereceğini açıklayarak, AB Dönem Başkanlığı'nı üstlenmeyeceğini ortaya koymuştur.

50'nci maddede müzakerelerinin iki yıl sürmesi öngörülse de, bütçesel, hukuki, siyasi, ticari açılardan oldukça karmaşık ve kapsamlı konuların ele alınacağı düşünüldüğünde müzakerelerin iki yılda tamamlanıp tamamlanmayacağını kestirmek zor görünmektedir. Zorlu konularda çetin pazarlıklara sahne olması beklenen müzakere sürecini şüphesiz, diğer Üye Devletlerin pozisyonları ve AB ile Birleşik Krallık arasında ileride ne tür bir ilişki modeli öngörüldüğüne ilişkin tartışmalar de etkileyecektir. AB ile Danimarka arasında nispeten daha az karmaşık konuların ele alındığı Grönland'ın AT/AB'den ayrılma müzakereleri iki yıl sürmesine karşılık, varılan anlaşmanın yürürlüğe girmesi üç yılı bulmuştur. AB'nin Serbest Ticaret Antlaşmaları (STA) müzakerelerinin dahi dört ila dokuz yıl arasında sürdüğü göz önünde bulundurulduğunda, Birleşik Krallık'ın AB'den ayrılması için belirlenen iki yıllık zaman diliminin ne kadar sınırlı olduğu bir kez daha ortaya çıkmaktadır. AB'nin, Birleşik Krallık'ın AB'den ayrılmasına ilişkin müzakerelerin gerekli onay süreçlerinin yerine getirilmesine de zaman tanımak suretiyle Ekim 2018'e kadar tamamlanmasını öngörmesine rağmen, müzakerelerin uzayabileceği göz ardı edilmemelidir. Yukarıda da belirtildiği gibi, müzakerelerin uzatılmasına yönelik karar AB-27'nin oybirliğini gerektirmektedir. Müzakerelerin tamamlanamaması ve müzakerelerin uzatılması yönünde bir karar alınmaması halinde ise Birleşik Krallık, takvimler 30 Mart 2019'u gösterirken herhangi bir anlaşma olmadan otomatikman AB üyeliğinden ayrılmış olacaktır.

50'nci Madde'ye göre, müzakere süreci boyunca, söz konusu devlet AB kurumları ve karar alma süreçlerine katılımını sürdürür ama AB Konseyi ve AB Liderler Zirvesi'nde AB'den ayrılma sürecine ilişkin tartışmalarda söz sahibi olamaz. Hukuki açıdan anlaşmanın yürürlüğe girdiği tarihe kadar Birleşik Krallık'ın, AB'nin Brexit ile ilgili konular dışındaki tüm faaliyetlerine katılabileceği belirtilirken, pratikte Birleşik Krallık'ın AB karar alma süreçlerindeki rolünün zarar görebileceğini belirtmek gerekmektedir. AB'den ayrılacak olan bir devletin AB politikalarında söz sahibi olmasının diğer Üye Devletlerin muhalefetiyle karşılaşabileceği ihtimali göz ardı edilmemelidir.

50'nci Madde'de, AB ile ayrılmak isteyen devlet arasındaki anlaşmanın, AB Konseyi tarafından güçlendirilmiş nitelikli çoğunluk esasına göre AP'nin onayıyla akdedilmesi ve AP'nin basit çoğunluk esasına göre onay vermesi öngörülmektedir. Bu doğrultuda, muhtemel Brexit anlaşmasının onayı için, AB Konseyi'nin (AB-27 formatında) en az %72'sinin yani 20 Üye Devletin ve AB nüfusunun (yine AB-27 formatında) en az %65'inin lehte oyu aranacaktır. 50'nci Madde'de, muhtemel ayrılma anlaşmasının geri kalan Üye Devletler tarafından onaylanması gerektiği yönünde bir ibare bulunmamaktadır. Buna karşılık, üyelikten ayrılma sonucunda, yapılması gereken Antlaşma değişiklikleri ve diğer uluslararası anlaşmaların kalan 27 Üye Devlet tarafından ABA'nın 48'inci maddesi uyarınca onaylanması gerekecektir.

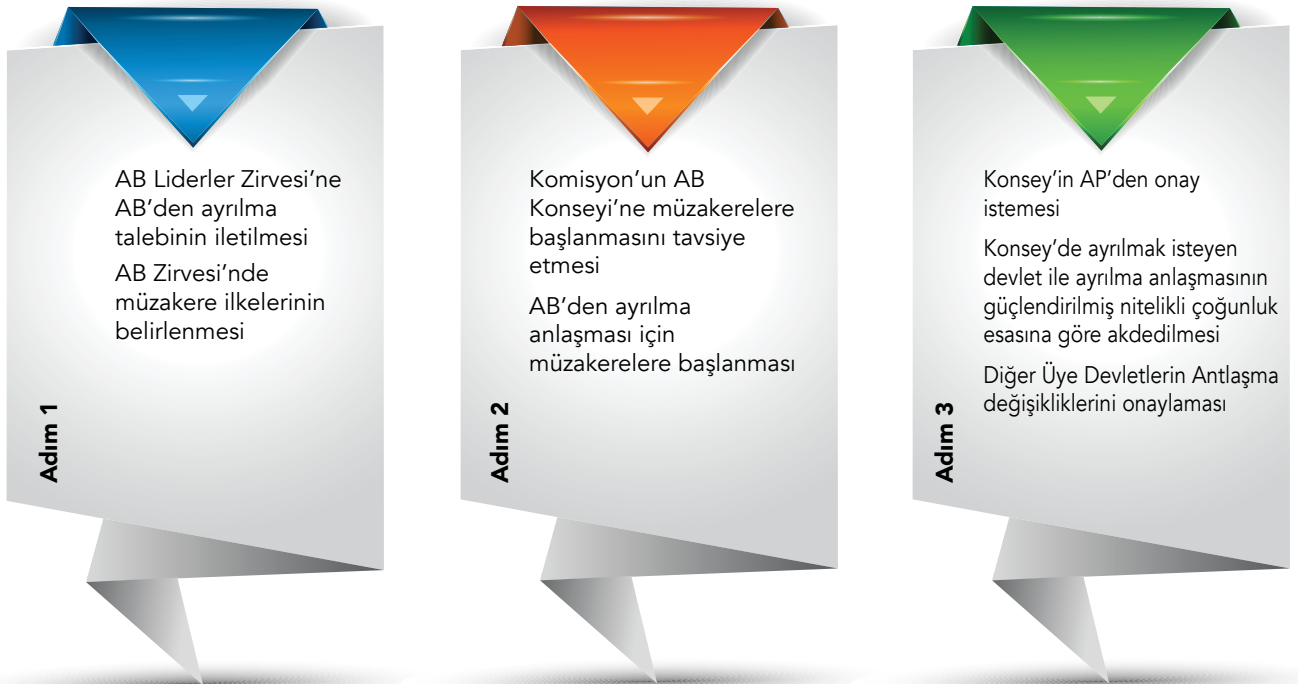
AB'den ayrılmanın yasal sonucu, üyelikten ayrılma anlaşmasının yürürlüğe girmesiyle birlikte AB Antlaşmalarının söz konusu devlette uygulanmasının durdurulmasıdır. Buna karşılık, AB müktesebatının içselleştirilmesi veya uygulanması için kabul edilen ulusal düzenlemeler, ulusal yetkili makamların bunları tadil etme ya da feshetme kararı alacağı güne kadar geçerliliğini korur. AB'nin münhasır yetki alanına giren konularda ise ayrılmak isteyen devletin önemli yeni düzenlemeler yapması gerekecektir. Buna karşılık gelecekte, üyelikten ayrılmak isteyen

devlet ile AB arasında bir ilişkiden söz etmek için AB müktesebatının uygulanmasının tamamen durdurulmasının mümkün olamayacağını belirtmesi gerekmektedir. Bunun yanında, AB'den ayrılma anlaşması, özellikle AB vatandaşlığından kaynaklanan haklar için ve AB düzenlemeleri için geçiş süreleri içerebilir. Bu kapsamda, diğer AB ülkelerinde yaşayan iki milyon Birleşik Krallık vatandaşının ve Birleşik Krallık'ta yaşayan AB vatandaşlarının kazanılmış haklarının korunması, Brexit müzakerelerinde oldukça zorlu bir konu olarak öne çıkmaktadır.

50'nci Madde, AB'den ayrılma anlaşmasının kapsamı hakkında bilgi vermemekte, ancak anlaşmanın söz konusu devlet ile AB arasındaki ilişkilerin geleceği göz önünde bulundurularak hazırlanacağını belirtmektedir. Uzmanlar, anlaşmanın, AB'nin münhasır yetki alanında bulunan ticaret gibi konularda teknik nitelikte bazı düzenlemeleri kapsayacağı öngörüsünde bulunmaktadır. Birleşik Krallık'ın AB ile gelecekteki ilişkilerini düzenleyecek anlaşmanın ise Brexit anlaşmasına paralel olarak müzakere edilmesi beklenmektedir. AB'nin pozisyonu ise gelecekteki ilişki modeline yönelik anlaşmanın koşullarının, Birleşik Krallık'ın AB'den ayrılma sürecine ilişkin konular açıklığa kavuşturulduktan ve bu konudaki müzakereler tamamlandıktan sonra görüşülmesi yönündedir.

Brexit müzakereleri, 8 Haziran 2017 tarihinde gerçekleşen genel seçimin ardından 19 Haziran 2017 tarihinde resmen başlamıştır. Avrupa Komisyonu Brexit Başmüzakerecisi Michel Barnier, AP ve Konseydeki onay süreçlerini ve Birleşik Krallık'taki anayasal süreçleri de hesaba katarak, Brexit sürecinin 50'nci maddede öngörüldüğü şekilde iki yıl içerisinde sonuçlandırılabilmesi için, müzakerelerin Ekim 2018'e kadar tamamlanmasını hedeflediğini açıklamıştır. Müzakerelerdeki en zorlu konular arasında Birleşik Krallık'ın AB'ye yönelik mali yükümlülüklerini karşılama gösterilmektedir. Birleşik Krallık'ın; AB bütçesine, Avrupa Yatırım Bankası, Avrupa Merkez Bankası ve Avrupa Kalkınma Fonu'na yönelik taahhütlerini yerine getirmesi beklenmektedir. "AB'den çıkış faturası" olarak da nitelendirilen söz konusu tutarın 40 milyar ila 60 milyar avro dolayında olacağı ifade edilmektedir.

Şekil 2: ABA Madde 50 Doğrultusunda AB Üyeliğinden Ayrılmada İzlenecek Adımlar

Kaynak: Avrupa Parlamentosu Araştırma Servisi

ABA Madde 50:

1. Her Üye Devlet, kendi anayasal kurallarına uygun olarak Birlik'ten çekilmeye karar verebilir.
2. Çekilme kararı alan Üye Devlet, niyetini AB Zirvesi'ne bildirir. Birlik, söz konusu devletle, AB Zirvesi tarafından belirlenen yönlendirici ilkeler ışığında, bu devletin Birlik ile gelecekteki ilişkisinin çerçevesini dikkate alarak, çekilmeye ilişkin kuralları belirleyen bir anlaşmayı müzakere eder ve akdeder. Bu anlaşma, AB'nin İşleyişi Hakkında Antlaşma'nın 218'inci Maddesinin 3'üncü paragrafına uygun olarak müzakere edilir. Anlaşma, Birlik adına, AP'nin muvafakatini aldıktan sonra, nitelikli çoğunlukla hareket eden Konsey tarafından akdedilir.
3. Antlaşmalar'ın ilgili Üye Devlete uygulanması, çekilme anlaşmasının yürürlüğe girdiği tarihte, bunun gerçekleşmemesi halinde, AB Zirvesi oybirliğiyle ve ilgili Üye Devletle mutabık kalarak süreyi uzatmadığı takdirde, 2'nci paragrafta belirtilen bildirimden iki yıl sonra sona erer.
4. 2 ve 3'üncü paragrafların amaçları doğrultusunda, çekilen üye devletin AB Zirvesi'ndeki veya Konsey'deki temsilcisi, AB Zirvesi veya Konseyde kendisini ilgilendiren görüşmelere ve kararlara katılamaz. Nitelikli çoğunluk, AB'nin İşleyişi Hakkında Antlaşma'nın 238'inci Maddesinin 3'üncü paragrafının (b) bendine göre belirlenir.
5. Birlikten çekilen bir devlet Birliğe yeniden katılmak isterse, talebi 49'uncu Madde'de belirtilen usule tabi olur.

Birleşik Krallık'ın Brexit Müzakere Stratejisi: İleri Seviye Ekonomi ve Güvenlik Ortaklığı

29 Mart 2017 tarihinin sadece Brexit sürecinde değil, Avrupa entegrasyon tarihindeki en kritik günlerden biri olmasının sebebi şüphesiz AB'nin yanı sıra Birleşik Krallık'ın da önümüzdeki süreçte ne tür bir müzakere tutumu benimseyeceğini AB kurumları ve kamuoyu ile paylaşmasıdır. Birleşik Krallık Başbakanı May tarafından Konsey Başkanı Tusk'a hitaben 29 Mart tarihinde kaleme alınan mektupta, Downing Sokağı 10 Numara, Brexit sürecindeki beklentilerini ve öngörülebilir hamlelerini ortaya koymuştur.

Meşhur 50'nci maddeyi uygulamaya geçiren bu mektupta, adil ve düzenli işleyen bir müzakere sürecine yönelik çağrı ağır basmakta, derin ve özel bir ortaklığın ekonomi ile güvenlik alanlarında tesisine azami önem verilmektedir. Hatta Birleşik Krallık yönetimi, eş zamanlı olarak hem ayrılmayı müzakere etmek hem de kurulacak yeni ilişki modelinin iskeletini oluşturmak istediğini açıkça ifade etmektedir.

Birleşik Krallık yukarıda belirtilen hedef doğrultusunda müzakere tutumuna ilişkin bir dizi yönlendirici ilke ortaya koymuştur. İlk olarak Birleşik Krallık, müzakereleri, her şartta yapıcı, saygılı ve dürüst bir işbirliği üzerine inşa etme çağrısında bulunmaktadır. Bu çağrıda, Brexit'in birtakım kökten sonuçlar doğuracağını yani AB'nin dört özgürlükler ve Tek Pazar'ın bölünmezliği gibi konulardaki hassasiyetinin ve doğacak olumsuz sonuçların Birleşik Krallık tarafından anlaşıldığı vurgulanmaktadır.

Birleşik Krallık'ın müzakere stratejisi kapsamında önceliklendirdiği ikinci konu; iki tarafın vatandaşlarının haklarının nasıl etkileneceği sorusudur. Vatandaşların haklarına ilişkin konuların öncelikli olarak müzakere edilmesi ve bu konuda ivedi şekilde anlaşmaya varılması gerektiği öne sürülmektedir. Vatandaşların haklarına ilişkin meseleler değerlendirildiğinde Birleşik Krallık'ta yaşamını sürdüren AB vatandaşları ile aynı şekilde AB ülkelerinde yaşayan Birleşik Krallık vatandaşlarının ikamet, serbest dolaşım, sosyal güvenlik gibi alanlarda statülerinin nasıl etkileneceği sorusu karmaşıklığını ve önemini korumaktadır.

Birleşik Krallık, ayrılma süreci sonrasındaki Birleşik Krallık-AB ilişkilerinin özel ve derin olması gerektiğini her fırsatta vurgularken bunu kapsamlı bir anlaşmayla hukuki zemine taşıma yönünde irade ortaya koymaktadır. Bu sebepten ötürü Birleşik Krallık tarafından öne sürülen üçüncü yönlendirici ilke, kapsamlı işbirliği modelinin ayrılma müzakereleriyle eş zamanlı belirlenmesi gerektiğinin altını çizmektedir. Bağlantılı olarak bütün müzakere süreçlerinde zaman ve içerik bakımından olabildiğince kesinlik aranması gerektiği savunulmaktadır. Birleşik Krallık'ın ortaya koyduğu bu tutumda, müzakereleri olabildiğince erken ve işletmeler/ticari oluşumlar ile ekonomiyi minimum zararla atlatmaya verdiği önem görülmektedir.

Birleşik Krallık ile kara sınırına sahip olan tek AB üyesi İrlanda'yla ilişkilerin geleceği de Brexit müzakerelerinde Birleşik Krallık'ın azami özenle ele almayı öngördüğü konular arasında yer almaktadır. Birleşik Krallık Başbakanı May, İrlanda ile karşılıklı seyahatlerde sıkı kontrollere dayalı bir sınır yönetim politikasına geçilmesini engellemeleri gerektiğini açıkça vurgulamıştır. Bununla birlikte İrlanda ile Kuzey İrlanda arasındaki barış sürecinin hassasiyetinin, Hayırlı Cuma Anlaşması'nın sürekliliğinin gözetilmesine dikkat çekilmektedir.

Brexit müzakerelerinde tarafların yaklaşımlarının merakla beklendiği kritik konulardan bir diğeri ticari ilişkilerin geleceğidir. AB'nin, Tek Pazar ile kişilerin serbest dolaşımı arasında net bir koşulluluk politikası öne sürmesi, gözleri Birleşik Krallık tarafına çevirmiştir. Birleşik Krallık bu konuda, daha önce görülmemiş ölçeklerde, derinlikte iddialı bir STA düzenlenmesi görüşünden yanadır. Öngörülen STA'nın, adil ve açık bir ticaret atmosferini oluşturacak şekilde, tarafların ekonomisinde önem taşıyan mali hizmetler gibi pek çok kritik sektörü de kapsamı gerektiği savunulmaktadır. Nitekim son olarak bütün müzakerelerin temelinde liberal demokrasiye dayalı Avrupa değerlerine saygı ve bu değerlerin korunmasına öncelik verilmesi prensibi Birleşik Krallık tarafından da hatırlatılmaktadır.

Birleşik Krallık'ın müzakere pozisyonunda, güvenlik ve ekonomi alanlarında ileri seviye ortaklık arzusu çeşitli kereler vurgulanmakta ve öne çıkmaktadır. Birleşik Krallık tarafı, bu alanlarda ileri seviye anlaşmaların ayrılma süreciyle eş zamanlı ortaya koyulamaması halinde Avrupa genelinde güvenliğin zarar göreceği; ekonomi alanında ise anlaşma tesis edilememesinin Dünya Ticaret Örgütü (DTÖ) kurallarıyla daha dar kapsamlı bir ticaret ilişkisine sebep olacağı endişelerini taşımaktadır.

AB'nin Müzakere Kılavuz İlkeleri: Brexit'e İki Aşamalı Yaklaşım

Birleşik Krallık'ın AB üyeliğinden ayrılma prosedürünü düzenleyen 50'nci maddenin harekete geçirilmesine yönelik talebini iletmesinin ardından Brexit özel gündemiyle AB-27 formatında düzenlenen 29 Nisan 2017 tarihli AB Zirvesi'nde, AB'nin müzakere kılavuz ilkeleri belirlenmiştir. AB'nin Brexit sürecinde aşamalı bir yaklaşım benimsediği dikkat çekmektedir. Brexit müzakerelerinin iki aşamalı şekilde ilerlemesi öngörülmüş; ilk aşamada, görüşmelerin yalnızca Birleşik Krallık'ın AB'den düzgün şekilde ayrılma sürecinin olabildiğince az hasarla yönetilmesi temel hedefi doğrultusunda yürütülmesi yaklaşımı benimsenmiştir.

Bu kapsamda, birinci aşamada; vatandaşlar, şirketler, paydaşlar ve uluslararası ortaklar için Birleşik Krallık'ın AB'den ayrılma sürecinin doğrudan etkileri konusunda öngörülebilirlik sağlanması ve Birleşik Krallık'ın üyelikten kaynaklanan hak ve yükümlülüklerinden çekilmesine ilişkin konuların çözümlenmesi hedeflenmektedir. Birleşik Krallık'ın aksine AB, Birleşik Krallık ile Brexit sonrası benimsenecek olası ilişki modelinin AB'den ayrılma konularıyla eş zamanlı olarak değil; ancak AB'den ayrılmaya ilişkin konular netlik kazandıktan sonra ele alınması yaklaşımını benimsemiştir. Bu doğrultuda, Birleşik Krallık ile üyelikten ayrıldıktan sonra benimsenecek ilişki modeline yönelik görüşmelerin müzakerelerin ikinci aşamasında ele alınması öngörülmüştür. Birleşik Krallık ile AB arasındaki Brexit sonrası ilişki modelinin görüşüleceği ikinci aşamaya ancak Konseyin, Birleşik Krallık'ın

AB'den ayrılma konusunda yeterli ilerleme sağlandığına kanaat getirdiği zaman geçilebileceğinin altı çizilmiştir. Birleşik Krallık ile AB arasında gelecek ilişki modeline yönelik olası anlaşmanın ise Brexit süreci tamamlandıktan ve Birleşik Krallık, AB için bir üçüncü ülke haline geldikten sonra akdedileceği ortaya koyulmuştur. Varılacak anlaşmanın hak ve yükümlülükler arasında dengeli ve eşit şartlara dayanması; Tek Pazar'ın bütünlüğünün korunması; üyeliğin yükümlülüklerinden muaf olanların üyeliğin getirdiği haklardan da yararlanmaması (diğer bir deyişle üye olanlarla olmayanların eşit muameleye tabi tutulmaması) ve Tek Pazar'a erişimin dört temel özgürlüğün bütününe kabulünü gerektirdiği ve müzakerelerin tek bir paket halinde şeffaf şekilde yürütülmesi, Brexit sürecinde gerek ayrılığın yönetilmesi ve geçiş düzenlemelerine gerekse gelecek ilişki modeline ilişkin görüşmelerde izlenecek temel ilkeleri oluşturmaktadır. Bunlara ek olarak, müzakerelerin "her şey üzerinde anlaşılmadıkça hiçbir şey üzerinde anlaşılmış sayılmaz" anlayışı doğrultusunda yürütüleceği, AB'nin bütüncül bir pozisyon benimseyeceği ve Birleşik Krallık ile müzakerelerin, üye ülkelerle birebir müzakereler olmaksızın, AB Konseyi kararlarında belirlenen resmi kanallardan ilerleyeceği öne çıkmaktadır. AB'nin karar almada özerkliğinin ve ABAD'ın rolünün korunması, üzerinde önemle durulan diğer hususlardır.

Genel İşler Konseyi, 22 Mayıs 2017 tarihinde müzakerelerin başlamasını onaylayarak Avrupa Komisyonunu müzakereleri yürütmekle yetkilendirmiştir. Bunun yanında müzakere yönergelerinin de AB bakanları ve dışişleri bakanları tarafından kabul edilmesiyle AB, Brexit müzakerelerinin resmen başlamasının önünü açmıştır. AB'nin, müzakerelerin Birleşik Krallık'ın üyelikten ayrılmasının görüşüleceği birinci aşamasındaki üç temel önceliği; vatandaşların haklarının teminat altına alınması, Birleşik Krallık'ın üyelikten kaynaklanan mali yükümlülüklerine ilişkin anlaşmaya varılması ve Kuzey İrlanda'da barışı sağlayan Hayırlı Cuma Anlaşması'nın korunmasıdır.

Brexit sürecinde gündeme gelen konulardan biri de Birleşik Krallık sınırları içerisinde bulunan Avrupa Bankacılık Otoritesi ile Avrupa İlaç Ajansının taşınmasıdır. AB ajansları konusunda, 2012'de oluşan ortak yaklaşım, yeni kurulacak ajansların merkezlerinin, AB'ye 2004 yılı ve sonrasında katılan ülkelerde bulunması ve herhangi bir AB ajansına ev sahipliği yapmayan üye ülkelere öncelik verilmesi yönünde olmasına karşın hiçbir Doğu Avrupa ülkesi bu iki ajansa ev sahipliği etmeye hak kazanamamıştır. 20 Kasım 2017 tarihinde yapılan oylamada Londra merkezli iki ajansın yeni adresleri belirlenmiş; Avrupa Bankacılık Otoritesi Paris'e, Avrupa İlaç Ajansının ise Amsterdam'a taşınması kararlaştırılmıştır. Bu süreçte AB içerisinde Doğu-Batı eksenindeki görüş ayrılıkları da gün yüzüne çıkmıştır. Ajansların Batı Avrupa'da bulunan üye ülkelere taşınması, AB'nin Orta ve Doğu Avrupalı yeni üye ülkeleri tarafından tepkiyle karşılanmış ve son dönemde göç politikası, hukukun üstünlüğü gibi alanlarda gün yüzüne çıkan Doğu-Batı ayrışmasının son örneği olarak yorumlanmıştır.

Altı tur müzakerenin sonunda, 15 Aralık 2017 tarihinde AB-27 formatında gerçekleşen AB Zirvesi'nde, Birleşik Krallık ile AB arasında Brexit sonrası olası ilişki modelinin görüşüleceği müzakerelerin ikinci aşamasına geçilmesine onay verilmiştir. Bu kapsamda AB Zirvesi'nde, 29 Nisan 2017 tarihli kılavuz ilkelere ek olarak yeni kılavuz ilkeler belirlenmiştir. AB Brexit Müzakerecisi ile Birleşik Krallık'a elde edilen sonuçların pekiştirilmesi ve AB'den çekilmeye dair anlaşmanın ilgili kısımları için taslak oluşturmaya başlama çağrısı yapılmaktadır. Müzakerelerin birinci aşamasında bulunulan tüm taahhütlerin tamamıyla uygulanması ve yasal düzenlemeye çevrilmesi koşuluyla ikinci aşamada ilerleme sağlanabileceği vurgusunun yer alması dikkat çekmektedir.

İkinci aşamada Birleşik Krallık'ın AB üyeliğinden çekilmesini takiben başlayacak geçiş süreci ve AB ile Brexit sonrası gelecek ilişki modelinin temel çerçevesinin ele alınması beklenmektedir. Geçiş sürecine ilişkin olarak, kılavuz ilkelere, Birleşik Krallık üçüncü ülke konumuna gerileyeceği için AB karar alma süreçlerine katılım, AB kurum ve ajanslarında temsil hakkını yitireceği ortaya koyulmaktadır. Bu süreçte, Birleşik Krallık

yeni düzenlemeler, bütçesel yükümlülükler, hukuki denetim ve ABAD'ın yetkileri de dahil olmak üzere AB hukukunun tamamına uymakla yükümlü olacaktır.

Gelecekteki ilişki modeli konusunda AB Zirvesi'nde, Birleşik Krallık ile AB arasında yakın bir ortaklık tesis edilmesi hedefi teyit edilirken, ticari ve ekonomik işbirliğinin yanında terörle ve uluslararası suçlarla mücadele, güvenlik, savunma ve dış politika, ciddi anlamda ortaklık potansiyeli barındıran öncelikli alanlar olarak belirlenmiştir. Her ne kadar, Birleşik Krallık ile Brexit sonrası ilişki modelinin ancak Birleşik Krallık AB'den çıkıp üçüncü ülke konumuna gerilediğinde akdedilebileceği belirtilse de gelecek ilişki modelinin çerçevesine ilişkin genel bir anlayış geliştirilmesi amacıyla ön görüşmelere başlanabileceği belirtilmiştir. Brexit müzakerelerinin ikinci aşamasına dair müzakere ilkelerinin 15 Aralık 2017 tarihinde kabul edilmesinin ardından 20 Aralık 2017 tarihinde Avrupa Komisyonu, ikinci aşamasının başlayabilmesine yönelik tavsiyede bulunmuştur. Komisyonun yeni müzakere ilkeleri, 29 Ocak 2018 tarihinde Genel İşler Konseyi'nde kabul edilmiştir. Birleşik Krallık, geçiş süreci için iki yıllık bir süreyi öngörürken AB, geçiş sürecinin 31 Aralık 2020 tarihinde son bulması gerektiğini ortaya koymuştur. Geçiş sürecine ilişkin olarak AB'nin temel pozisyonu; AB müktesebatının tamamının Birleşik Krallık bir Üye Devletmiş gibi ülkede uygulanmaya devam etmesi, buna karşın Birleşik Krallık'ın bir üçüncü ülke olacağı için AB kurumlarına ve karar alma süreçlerine katılamaması yönündedir.

Konseyin Aralık 2017 tarihli belgedeki taahhütlerin geçiş sürecine ilişkin hukuki bir belgeye aktarılmasını talebine karşılık Komisyon, 7 Şubat 2018 tarihinde geçiş sürecine ilişkin taslak bir metin yayımlamıştır. Ocak 2018 tarihli müzakere ilkelerinde Nisan 2017 tarihli kılavuz ilkelerde belirtilen ayrılma anlaşması ve geçiş düzenlemelerine uygulanacak temel prensipler yinelenmiştir.

AB ile Birleşik Krallık arasındaki ilişkilerin çerçevesine ilişkin taslak ilkeler 7 Mart 2018 tarihinde AB Konseyi Başkanı Donald Tusk tarafından açıklanmıştır. Tusk, Birleşik Krallık'ın Tek Pazar'dan ve Gümrük Birliği'nden çıkmak istemesinin seçenekleri azalttığını belirtmiş ve ekonomik ilişkilerde geçerli modelin ancak bir serbest ticaret anlaşması olabileceğini açıklamıştır. AB liderlerinin 23 Mart 2018 tarihinde görüşeceği taslak ilkelerde, Birleşik Krallık yetkililerince yinelenen yaklaşımın, Brexit sonrası ilişkileri kısıtladığı belirtilmektedir. Gümrük Birliği ve Tek Pazar'ın dışında kalmanın ister istemez sürtüşmelere yol açacağı; dış tarifeler ve iç kurallar arasındaki farklılıklar ile ortak bir yasal sistemin ve kurumların bulunmamasının kontrollerde artış gerektirdiği, bunun da ekonomik açıdan olumsuz etkilere yol açabileceği ifade edilmektedir. Taslak ilkelere göre, serbest ticaret anlaşmasının tüm sektörlerde malları ve kısmen de hizmetleri kapsayacağı düşünülmektedir. Hizmetler konusundaki erişimin, Birleşik Krallık'ın üçüncü ülke konumuna gerileyeceği göz önünde bulundurularak sağlanacağı belirtilmektedir. Tusk, AB ile Birleşik Krallık arasında imzalanacak serbest ticaret anlaşmasının ekonomik ilişkileri güçlendiren değil, gevşeten nitelikteki ilk serbest ticaret anlaşması olacağına dikkat çekmiş ve bunun, iki taraf arasındaki ticareti daha karmaşık ve maliyetli hale getireceğini duyurmuştur.

Sosyoekonomik konulardan havacılık alanında AB ile Birleşik Krallık arasındaki, havayolu bağlantısının Brexit sonrasında da korunması amacıyla hava taşımacılığı ve uçuş emniyeti anlaşmalarının akdedileceği kaydedilmektedir. Birleşik Krallık'ın araştırma ve yenilikçilik ile eğitim ve kültür alanındaki Birlik programlarına katılımının bir sonraki çok yıllık mali çerçeve kapsamında üçüncü ülkelerin katılımına ilişkin koşullar uyarınca mümkün olacağı belirtilmektedir.

AB ile Birleşik Krallık'ın coğrafi yakınlığı ve karşı karşıya kaldıkları ortak tehditler göz önünde bulundurularak polis ve adli konulardaki işbirliği de Brexit sonrası ilişkilerinin temel unsurları arasında yer almaktadır. Belgede,

bu alandaki ortaklığın etkin şekilde veri paylaşımı, kolluk kuvvetleri arasında operasyonel işbirliği ve adli konularda hukuki işbirliğini kapsamaması gerektiği vurgulanmaktadır.

Güvenlik, savunma ve dış politika alanında Birleşik Krallık'ın üyelikten ayrılmasının AB ile Birleşik Krallık arasındaki işbirliğinde herhangi bir boşluk yaratmaması gerektiğinin altı önemle çizilmektedir. Konseyin taslak ilkelerine göre, bu alandaki ortaklık; AB'nin karar alma süreçlerinin özerkliğine saygı göstermeli ve gerekli diyalog, danışma, veri paylaşımı ve işbirliği mekanizmalarını içermelidir.

Birleşik Krallık'ın AB'den Çıkış Anlaşması Şekilleniyor

AB ile Birleşik Krallık arasındaki çıkış müzakerelerinin ilk önceliği, Brexit sürecini hukuki bir zemine oturtmak olmuştur. Dolayısıyla çıkış sürecinin; vatandaşlara, ticarete ve diğer unsurlara etkilerinin düzenleneceği hukuki metnin ilk taslağı tüm paydaşlar tarafından büyük bir merakla beklenmekteydi. 28 Şubat 2018 tarihinde, çıkış anlaşmasının ilk taslağı Komisyon tarafından kamuoyu ile paylaşıldı. Tasarının prosedürel olarak AB'nin müzakerecileri tarafından hazırlanmış olması ve bu haliyle Birleşik Krallık'a iletilmiş olması, müzakerelerde AB'nin takındığı sert ve yönlendirici tutumun yansımaları olarak görülmüştür.

Anlaşma metni altı bölümden ve bir protokolden oluşmaktadır. Altı bölümde çıkışın; vatandaşların hakları, mal ticaretinin ve piyasaların ayrışması, geçiş düzenlemeleri, mali hükümler ve kurumlar açısından nasıl gerçekleşeceği ortaya koyulmuştur. Protokol ise İrlanda-Kuzey İrlanda meselesine ayrılmıştır. Sürecin hızlı bir şekilde gerçekleşebilmesi açısından, anlaşmanın içeriğinden öte, mevcudiyeti, tüm taraflarca olumlu karşılanmıştır. Nitekim hazırlayan taraf, AB tarafı olduğu için, avantajlı olarak değerlendirilebilmektedir. Dolayısıyla ilgili altı bölümün içeriğine bakmak gerekmektedir.

Vatandaşların hakları açısından, çıkış süreci tamamlanana kadar beş yıl süreyle bir AB ülkesinde ikamet etmiş olan Birleşik Krallık vatandaşları, o ülkede kalıcı oturma izni almaya hak kazanacaklardır; bununla birlikte 5 yıl süre dolmamış olsa dahi, Birleşik Krallık'ın AB'den çıkışı tamamlandıktan sonra da bu kişiler 5'inci yıllarını doldurduğunda ilgili hakkı edinebilecektir. Fakat bu özel statü, sadece geçiş dönemi öncesinde ve geçiş süreci sırasında AB'de ikamet edenleri kapsarken, sonraki dönemleri içermemektedir. Yani, var olan hakkın korunması durumu söz konusudur. Aynı durum, Birleşik Krallık'ta ikamet eden AB vatandaşları için de geçerlidir. Altı çizilmesi gereken konu, Birleşik Krallık vatandaşlarının kalıcı oturma izni, hizmet sunma serbestliği ve serbest dolaşımıyla bağlantılı bu geçiş dönemi haklarının sadece ev sahibi Üye Devlette geçerli olacağıdır, diğer Üye Devletleri kapsamayacağıdır.

Geçiş düzenlemeleriyle ilgili olarak taslak halindeki metnin en dikkat çekici boyutu; AB kurumlarının Birleşik Krallık üzerinde, AB hukukundan doğan denetim ve yürütme yetkilerini sürdürecektir olmasıdır; buna ABAD da dahildir. Birleşik Krallık'ta pek çok çevrenin tartıştığı ve rahatsızlık dile getirdiği konulardan biri de budur. Buna ek olarak, taslak metin, çıkış anlaşmasının ve Brexit'in diğer boyutlarının AB hukuku açısından ihtilafli uygulamalarının da ABAD yargı yetkisine gireceğini öne sürmüştür. AB hukukunun Birleşik Krallık'ta geçiş sürecinde de geçerli olacağı ön kabulüne dayanarak, ilgili düzenlemelere ve yargı kararlarına uymaması halinde Birleşik Krallık'ın AB Tek Pazarından sağladığı avantajların sınırlandırılabilirliği veya sonlandırılabilirliği de öne sürülmektedir. Bu, ekonomik yaptırım olarak da değerlendirilebilmektedir. Brexit sürecine ilişkin taslağa yansıyan ve altının çizilmesinin büyük önem taşıdığı; uluslararası basında ve siyasilerin söylemlerinde en fazla yer alan konu ise İrlanda krizi olmuştur. Konseyin tutumu ise bu konuda çok nettir; İrlanda sorunu çözülmeden, Brexit başarıya ulaşmış kabul edilmeyecektir. Sonraki bölümlerde bu konu detaylıca ele alınmaktadır.

Brexit Terminolojisi: Sık Kullanılan Temel Terimler

AB'den Çıkışın Faturası (Exit Bill/Brexit Bill): AB üye ülkeleri AB bütçesine, altyapı projeleri, sosyal programlar, bilimsel araştırmalar ve AB bürokratlarının emeklilik maaşlarını finanse etmek üzere katkıda bulunmaktadır. Bu kapsamda AB yetkilileri, Birleşik Krallık'tan, 2020'ye kadar AB bütçesine yönelik bulunduğu taahhüdü yerine getirmesini beklediklerini dile getirmişlerdir. Birleşik Krallık'ın AB'ye ödeyeceği tutar henüz resmen açıklanmamış olup, Birleşik Krallık'ın ödemesi gerekeceği muhtemel tutara ilişkin farklı tahminler bulunmaktadır. AB'den çıkışın muhtemel faturasının; AB Brexit Başmüzakerecisi Michel Barnier'nin açıklamalarına göre 60 milyar avro, *Centre for European Reform* adlı düşünce kuruluşu tarafından yapılan araştırmaya göre 25 milyar ile 73 milyar avro arasında, başka bir düşünce kuruluşu *Bruegel*'in araştırmasına göre 25,4 milyar ile 65,1 milyar avro arasında, *Financial Times*'in tahminlerine göre ise 100 milyar avro dolayında olabileceği düşünülmektedir.

Büyük Fesih Yasası (Great Repeal Bill): 1972 tarihli Avrupa Toplulukları Yasası'nı iptal edecek, AB yasalarını Birleşik Krallık iç hukukuna aktaracak ve hükümete, yasaların Brexit sonrasında da etkili şekilde işlemesi için AB düzenlemelerinde teknik konularda değişiklik yetkisi verecek olan yasal düzenlemedir. Birleşik Krallık Başbakanı Theresa May'in 2 Ekim 2016 tarihinde açıkladığı üzere, Büyük Fesih Yasası'nın, Kraliçe 2'nci Elizabeth tarafından parlamento oturumunu açış konuşmasında ortaya koyulması planlanmaktadır. Büyük Fesih Yasası'nın öngördüğü değişikliklerin Birleşik Krallık resmen AB'den ayrıldığı gün yürürlüğe girmesi beklenmektedir.

Sert Brexit (Hard Brexit): Birleşik Krallık'ın AB'den ve Tek Pazar'dan hızlı şekilde ayrılması ve bir STA müzakere etmesi durumunu tasvir etmek için kullanılmaktadır. Söz konusu STA'nın, gümrük tarifelerinin kaldırıldığı ve mal ticaretine dayalı eski nesil tabir edilen türde bir STA olabileceği düşünülmektedir. Çok sert bir Brexit ise AB'den ayrılma sürecinde ilişkilerin geleceğine dair yeni bir anlaşma müzakere edilmeksizin doğrudan DTÖ kurallarının uygulandığı durumu ifade etmek için kullanılmaktadır.

Yumuşak Brexit (Soft Brexit): Birleşik Krallık'ın, AB'den ayrıldığı ancak Avrupa Ekonomik Alanı üyeliğini ve Tek Pazar'a katılımını büyük oranda sürdürdüğü, karar almada söz hakkından vazgeçtiği durumu tasvir etmektedir.

AB ve Birleşik Krallık Arasında Yeni Dönem: İlişkilerin Gelecekteki Şekli

Birleşik Krallık vatandaşlarının AB'den ayrılma kararı ve 50'nci madde tartışmalarıyla eş zamanlı olarak, Birleşik Krallık-AB ilişkilerinin ayrılık sürecinde ve sonrasında nasıl şekilleneceği de gündeme getirilmesi gereken bir meseledir. Bu noktada tartışmalar, taraflar arasında kurulması öngörülen ilişki modelinin mallarla birlikte kişilerin serbest dolaşımını da içerip içermeyeceğinde düğümlenmektedir. Hâlihazırda AB tarafının, Birleşik Krallık'ı kişilerin serbest dolaşımını da içeren modellere zorlamaya çalışacağı görüşü hâkimdir. Fakat 23 Haziran 2016 tarihli referandumda AB'den ayrılma taraftarı bloğun söyleminin merkezinde "bağımsız ve güvenli Birleşik Krallık" vurgusu ile göçmen karşıtlığının yer aldığı düşünüldüğünde, kişilerin serbest dolaşımına ve göçmenlerin istihdamına yönelik bir politikanın Birleşik Krallık tarafında kabul edilmesi kolay görülmemektedir. Böyle bir durumun hem Birleşik Krallık hem de AB'nin geri kalanı için olumsuz sonuçlar doğurabileceği söylenmektedir. Hâlihazırda Birleşik Krallık, hizmetler sektörünün, finans sektörünün ve teknoloji sektörünün önemli bir bölümünü diğer AB üyesi ülkelerin vatandaşlarıyla karşılamaktadır. Öte yandan Londra'nın Avrupa'nın finans ve teknoloji merkezi olmasında kişilerin serbest dolaşımı ve hizmet sunma serbestliği önemli bir etken

olmuştur. Dolayısıyla kişilerin serbest dolaşımına dayanmayan bir ilişki modelinde Birleşik Krallık'ın hem ekonomik açıdan olumsuz etkilenmesi hem de 500 milyonluk AB nüfusunda ileri düzeyde nitelikli göçmenleri ve AB fonlarını çekme kabiliyetini kaybetmesi olası görülmektedir. Peki böyle bir modelin gerçekleşmesi halinde hâlihazırda Birleşik Krallık'ta çalışmakta olan AB vatandaşlarının durumu ne olacaktır?

Güncel konjonktürde 3 milyondan fazla AB vatandaşı Birleşik Krallık'ta çalışmaktadır. Bununla birlikte Brexit referandumunun sonrasındaki süreçte, AB ülkelerinden Birleşik Krallık'a göç edenlerin sayısı, AB üyesi olmayan ülkelere göç edenlerden daha yüksek oranlara ulaşmıştır. 50'nci maddenin uygulamaya koyulmasının ardından önümüzdeki dönemde bu konular müzakere edilmeye başlayacaktır fakat aksi üzerinde anlaşılmadığı sürece, uluslararası hukuka göre hâlihazırda Birleşik Krallık'a yerleşmiş olan göçmenlerin ülkeden çıkarılmaya zorlanması mümkün görünmemektedir. Bununla birlikte Birleşik Krallık hukuk sisteminde, 5 senenin sonunda kalıcı ikametgâha ve vatandaşlığa başvurma hakkına ulaşıldığını da hatırlatmak gerekmektedir. Öte yandan ayrılma sürecinin gerçekleşmesinin ardından Birleşik Krallık'a seyahat ve göç şartlarına ilişkin tarafların çetin bir müzakereye tutuşacağı muhakkaktır. Tarafların karşılıklı olarak zor ulaşılan ve ağır bürokratik süreçler gerektiren vize rejimleri uygulaması şüphesiz ki olumsuz sonuçlar doğuracaktır. Birleşik Krallık tarafı, ayrılma sürecinin ardından gerekli sektörler için gerekli duyulan oranda beceriye sahip göçmenleri kendi belirledikleri kotalar çerçevesinde entegre edilebileceği esnek bir modeli tartışırken AB tarafı, kişilerin serbest dolaşımı meselesinde, ayrılma sürecinin ardından ticari ilişkilerin geleceğini de dikkate alarak serbet bir tutum benimsemektedir.

Hem AB hem de Birleşik Krallık'ta politika üretici konumunda bulunan isimler, Brexit müzakerelerinin bu en kritik alanlarından birine ilişkin çalışmalara ve görüş paylaşmaya başlamış durumdadır. Bu çerçevede, AB'nin Müzakere Kılavuz Belgesi'nde, yaşamlarını Birleşik Krallık'ın AB üyeliği ve AB'ye serbest dolaşım üzerine kuran vatandaşların haklarını kaybetme olasılığıyla karşı karşıya olduğu uyarısı ortaya koyulmuştur. Uluslararası literatürde konuya ilişkin değerlendirmelerde geleceği en tartışmalı alanlar olarak; vatandaşlık meselesi ve aile birleşmeleri ile sosyal güvenlik konusu öne çıkmaktadır. Avrupa Komisyonu pozisyonunu ortaya koyarken, ayrılmanın gerçekleştiği tarihten sonra vatandaşların haklarının zarar görmemesini sağlayacak her türlü uzlaşma ihtimalinde, vatandaşların AB sınırları içerisinde AB müktesebatına uyumlu ve ABAD yargı yetkisine dahil olmasını şart koşmaktadır.

AB entegrasyonunun en önemli iki özelliğinden birinin serbest dolaşım olduğu gibi bir diğer kritik niteliğini Birlik çapında uygulanan ileri seviye müktesebat oluşturmaktadır. Ayrılma sürecinde ve yeni ilişki modelinde Birleşik Krallık'ın hâlihazırdaki ve geliştirilmekte olan AB müktesebatını tamamen bırakıp bırakmayacağı veya hukuki açıdan uyumu sürdürüp sürdürmeyeceği de hayati önem taşımaktadır. Birleşik Krallık'ın AB hukukuyla uyumu bir kenara bırakmasının şimdiden öngörülebilir birtakım sonuçları dikkat çekmektedir. İlk olarak, bilindiği üzere AB çapında geçerli Genel Veri Güvenliği Tüzüğü'nün (GDPR) 2018 yılında bütün AB ülkelerinde yürürlüğe girmesi hedeflenmektedir. Birleşik Krallık'ın GDPR'a uyumlu yasal düzenlemeler gerçekleştirilmemesi ve kişisel verilerin korunması mevzuatını AB standartlarına ulaştırmaması halinde Birleşik Krallık merkezli kurumların AB vatandaşlarının kişisel verilerini depolama ve işlemesi imkânsız hale gelecektir ve bu durum hem ekonomik hem teknolojik açıdan taraflara zarar veren sonuçlar doğurabilecektir. Öte yandan benzer şekilde adli ve cezai işbirliği ve göç yönetimi alanlarında işbirliğine yönelik gerekli mevzuatın oluşturulmaması da büyük ölçüde güvenlik ve insan hakları alanlarında olumsuz tabloların oluşmasına sebep olabilir.

Nihayetinde Birleşik Krallık ile AB arasında nasıl bir model üzerinde mutabık kalınacağı, benzer nitelikteki ülkeler ve AB'nin geleceği açısından da büyük önem taşımakta ve yakından takip edilmektedir. Fakat Birleşik Krallık, tarihte AB ile ortaklık ilişkisi yürütecek olan ilk ülke değildir. Çeşitli ölçeklerde çok sayıda ortaklık modeli

AB ile farklı ülkeler arasında devam ettirilmektedir. Dolayısıyla Birleşik Krallık modelinin nasıl şekillenebileceğini öngörebilmek için bu modelleri de mercek altına almakta fayda var.

Alternatif İlişki Modelleri

Hâlihazırda Norveç, İsviçre, Kanada gibi ülkelerle AB arasında farklı ilişki modelleri işlerliğini devam ettirmekte olsa da bütün bu modeller benzer sorular üzerine şekillenmektedir. Dolayısıyla Birleşik Krallık'ın da AB ile ilişkilerini nasıl sürdüreceğini öngörebilmek için bu sorulara cevap araması gerekmektedir: Tarafların ekonomik ilişkileri nasıl şekillenecek? Birleşik Krallık, AB'nin karar alma süreçlerine dahil olabilecek mi? Kişilerin serbest dolaşımı, hizmet sunma ve iş kurma serbestliği üzerine anlaşmaya varılacak mı? Bütün bu soruların merkezinde ise Birleşik Krallık'ın Tek Pazar'a erişim sağlayıp sağlayamayacağı yatmaktadır.

Norveç Modeli: EEA'ya Dahil, AB'nin Dışında Olmak

Avrupa Ekonomik Topluluğu (EEA), 1994 yılında, AB üyesi olmayan Avrupa ülkelerine Tek Pazar'a erişimine imkân sağlamak üzere kurulmuştur. AB Üye Devletlerinin yanı sıra İzlanda, Lihtenştayn ve Norveç EEA'ya dahildir. EEA ülkeleri, istihdam, tüketicinin korunması, çevre ve rekabet alanlarındaki düzenlemeler başta olmak üzere Tek Pazar'a ilişkin AB kurallarını uygulamakla yükümlüdür. Buna karşılık, AB dışındaki EEA ülkelerinin; parasal birlik, Ortak Güvenlik ve Savunma Politikası ile adalet ve içişleri politikalarına katılma yükümlülüğü bulunmamaktadır. Söz konusu ülkeler, AB ile Gümrük Birliği içerisinde bulunmadıkları için kendi tarifelerini belirleyebilmekte ve üçüncü ülkelerle STA müzakereleri yapabilmektedir. EEA ülkeleri, Tek Pazar'a erişim için AB bölgesel kalkınma fonlarına ve katıldıkları AB programlarına katkıda bulunmaktadır.

EEA üyeliği, bir yandan Birleşik Krallık'ın Tek Pazar'a erişimine imkan sağlarken diğer yandan da AB entegrasyonunun diğer alanlarına dahil olmamasını mümkün kılacaktır. Bu model, Birleşik Krallık'ın AB'nin ekonomik kazanımlarından yararlanmayı sürdürmesi ancak "daha yakın bir Birlik" hedefinden uzak durması gerektiğini savunan çevrelerce desteklenmektedir. Norveç modeli belli oranda Birlik ile ekonomik entegrasyon ve avantajlar içermekte olsa da, karşılığında kişilerin serbest dolaşımını gerekli kılmaktadır. Birleşik Krallık'ta AB'den ayrılma yanlısı bloğun kampanyalarının merkezine göçmen karşıtlığını koyduğu düşünüldüğünde, modelin ne kadar tercih edileceği soru işareti yaratmaktadır.

Öte yandan Norveç'in AB bütçesine yılda milyonlarca avro katkı sağlamakla yükümlü olduğu dikkate alındığında, Brexit taraftarlarının "tasarruf sağlamak için AB'den ayrılma" tezi ile de bu model örtüşmeyecektir. Son olarak Norveç, bu modelde en kritik kabul ettiği iki sektörü; balıkçılık ve tarımı koruma altına almış olsa da AB'nin karar alma süreçlerinde hiçbir söz hakkı bulunmamaktadır. Avrupa kıtasında yönlendirici ve lider rolü üstlenen Birleşik Krallık, benzer bir durumu kabul etmesi halinde, dış politikası açısından olumsuz sonuçlarla karşı karşıya kalabilir.

İsviçre Modeli: AB ile İkili Anlaşmalar ve Tarafsızlık Vurgusu

Birleşik Krallık'ın önümüzdeki dönemde AB ile ilişkilerini düzenlerken İsviçre modelini de dikkate alması gerekecektir. 1960 yılından bu yana Avrupa Serbest Ticaret Alanı (EFTA) üyesi olan İsviçre, EEA'ya dâhil değildir. EFTA'nın yanı sıra İsviçre, AB ile ilişkilerini büyük ölçüde ikili anlaşmalarla sürdürmektedir. Bu çerçevede İsviçre, AB hukukunun tamamına uyum sağlamakla yükümlü olmasa dahi, AB ile ilişkilerini sürdürdüğü ve serbest dolaşımın geçerli olduğu alanlarda müktesebatı yüklenmek zorundadır. Öte yandan İsviçre de AB bütçesine belli oranda katkı sağlamak ve AB ile karşılıklı olarak kişilerin serbest dolaşımına izin vermektedir.

İsviçre, AB ile ticaret ilişkilerini 100'ün üzerinde sektör spesifik ikili anlaşma aracılığıyla gerçekleştirmekte olsa da, bu anlaşmalar hizmetler sektöründe Tek Pazar'a sınırlı erişim sağlamakta, bankacılık sektörüne ise erişim

sağlamamaktadır. Birleşik Krallık ekonomisinin %80'ini hizmetler ve bankacılık sektörlerinin oluşturduğu dikkate alındığında İsviçre modelinin Birleşik Krallık için uygunluğu tartışmalıdır. Öte yandan İsviçre'de 2014 yılında göçün kota sistemiyle sınırlandırılmasına yönelik referandumda "evet" oyunun çıkmasının ardından AB tarafından sert bir tepki ortaya koyulmuş, ilgili anlaşmaların ve fonların durdurulması gündeme gelmiş, referandum sonuçları uygulamaya geçirilmemiştir. Dolayısıyla İsviçre modelinde taraflar arası serbest dolaşımın önüne geçilmemiştir.

Dış politika açısından ise Birleşik Krallık ile İsviçre farklı noktalardadır. İsviçre tarihsel olarak tarafsızlığı benimsemiş bir siyasi kültürden gelmektedir. İsviçre NATO üyesi değildir ve BM'ye ise 2002 yılında üye olmuştur. Öte yandan İsviçre, AB'nin Ortak Dış ve Güvenlik Politikası karar mekanizmalarında da yer almamaktadır. Bununla birlikte AB'nin iç işlerine ve yapısına ilişkin kararların da parçası değildir. ABAD yargı yetkisine ise sivil havacılık gibi belirli konularda girmektedir.

Birleşik Krallık ise tam tersi bir tarihsel perspektife sahiptir. BM Güvenlik Konseyi'nin 5 daimi üyesi arasında yer alan Birleşik Krallık, dış politikasını, küresel ölçekte etki sahibi olmak üzerine şekillendirmektedir. AB'den ayrıldıktan sonra da bu yaklaşımın dışına çıkılması beklenmemektedir. Her ne kadar, Brexit'in ardından İskoçya'nın Birleşik Krallık'tan ayrılması halinde Hindistan, Brezilya ve Güney Afrika gibi bazı ülkelerin BM'nin kurumsal yapısını tartışmaya açacağı yönünde senaryolar gündemde olsa da gerçekçi durmamaktadır. Uluslararası barışın ve güvenliğin korunması ile Rusya ve İran gibi başat aktörlerle dengenin sağlanması noktasında Birleşik Krallık, AB'nin resmi karar alma mekanizmalarının dışında kalacak olsa da yadsınamaz ve tablonun dışında bırakılmaz bir güç olmaya devam edecektir.

Kanada Modeli: Serbest Ticaret Anlaşması Yeterli mi?

Brexit sonrası dönemde Birleşik Krallık-AB ilişkilerinin geleceği tartışılırken Kanada modeli de sıkça gündeme gelen örnekler arasında yer almaktadır. Kanada ve AB arasında kapsamlı bir serbest ticaret anlaşmasına (Kapsamlı Ekonomik ve Ticari Antlaşma - CETA) yönelik 2009'dan bu yana sürdürülen müzakereler tamamlanarak, CETA 30 Ekim 2016 tarihinde imzalanmıştır. Şubat 2017'de AP tarafından onaylanan CETA'nın, ulusal onay süreçlerinin tamamlanmasının ardından yürürlüğe girmesi planlanmaktadır. Anlaşmanın yürürlüğe girmesi halinde az sayıda gıda ürünü ve hizmetler haricinde, malların ticaretinde uygulanan gümrük vergilerinin büyük bir bölümü kaldırılacaktır. CETA kapsamına girebilmesi için, Kanadalı ihracatçıların, malların Kanada'da üretildiğini garanti altına almaları gerekecek ve ihracatı gerçekleştirdikleri alanlarda AB standartlarını sağlamaları zorunlu olacaktır. Öte yandan anlaşma bankacılık hizmetlerini kapsamadığından ve Birleşik Krallık'ın finans merkezi rolünden ötürü, modelin uygunluğu tartışmalıdır.

STA'lar, güncel küresel sistemin önemli mekanizmaları haline gelmekte olsa da, Birleşik Krallık için AB ilişkilerini bir STA üzerinden şekillendirmek yeterli olmayacaktır. Ortak karar alma ve politika geliştirme meselesi, kişilerin serbest dolaşımı tartışmaları ve doğrudan mal ticaretinin dışındaki alanlarda hukuki uyumun geleceğine, böyle bir model çözüm bulmamaktadır.

İlişkilerin Geleceği Denklemine İki Bilinmeyen: İskoçya ve Kuzey İrlanda

Birleşik Krallık ve AB arasındaki ayrılma müzakereleri muhakkak ki çetin ve uzun soluklu geçecektir. Bununla birlikte ilişkilerin geleceğini etkileyeceği kesin olan bir denklem daha bulunmaktadır: İskoçya ve Kuzey İrlanda'nın durumu.

İskoçya ve Kuzey İrlanda'da seçmenlerin çoğunluğu AB'de kalmak istedikleri yönünde oy kullanmış olsa da (sırasıyla %62 ve %56) Birleşik Krallık genelinde bu çabaları yeterli olmamıştır. Dolayısıyla referandumun hemen

ardından İskoçya ve Kuzey İrlanda'nın Birleşik Krallık'tan ayrılacağı senaryolar da tartışılmaya başlamıştır. 2014 yılında İskoçya'da Birleşik Krallık'tan ayrılık kararına ilişkin referandumda "hayır" oyunun kazanmasının temel sebeplerinden biri ironik şekilde Birleşik Krallık'ın AB üyesi olmasıydı. Dolayısıyla, son gelişmelerin ardından, yeni bir referandum ihtimali tekrardan İskoçya'nın radarına girmiştir. Nitekim İskoçya Parlamentosu, 2018 sonbaharı ile 2019 ilkbaharı arasında ikinci bir bağımsızlık referandum düzenleme yönünde karara onay vermiştir. Buna karşılık olası bir ikinci bir bağımsızlık referandumu, İskoçya yerel hükümetinin Westminster'dan referandum düzenleme yetkisi almasını gerektirmektedir. Bu doğrultuda, İskoçya Birinci Bakanı Nicola Sturgeon, 30 Mart 2017 tarihinde Birleşik Krallık Başbakanı May'e ikinci bağımsızlık referandumunun düzenlenmesi için müzakere talebini iletmiştir.

AB ile gelecek ilişki modelinin belirsizliğini koruduğu bir dönemde İskoçya halkından hayati bir konuda tercih yapmasının istenmesinin adil olmayacağı görüşünde olan Birleşik Krallık hükümeti, mevcut durumda İskoçya için ikinci bir bağımsızlık referandumuna sıcak bakmadığını ortaya koymuş ve müzakereye başlamayı reddetmiştir. İskoçya'da olası bir bağımsızlık referandumu düzenlenmesi ve buradan Birleşik Krallık'tan ayrılma yönünde kararın çıkması sonucu, Birleşik Krallık'ın kendisini bir yandan AB ile Brexit'i diğer yandan da İskoçya ile ayrılığı müzakere ederken bulması olasıdır. Böyle bir senaryo, şüphesiz Birleşik Krallık'ı oldukça zor bir durumda bırakacaktır.

İskoçya'nın Birleşik Krallık'tan ayrılması halinde ise güncel durumda doğrudan AB'ye girebilmesi kolay görülmektedir. Öyle bir durumda, AB ile sıfırdan katılım müzakerelerine mi başlanacağı yoksa hızlandırılmış bir modelin mi uygulanacağı tartışılmakta olsa; hatta Birleşik Krallık'ın ayrıldığı ama İskoçya, Kuzey İrlanda'nın Birleşik Krallık'ın parçası olarak AB'de kaldığı yapılar bile gündeme getirilmekte olsa da, İspanya Başbakanı Mariano Rajoy net açıklamalarda bulunmuştur: "Birleşik Krallık ayrılırsa İskoçya da ayrılır."

Bu süreçte ayrıca 23 Haziran 2016 tarihli referandumda halkının çoğu AB içerisinde kalma yönünde oy kullanan Kuzey İrlanda için ise İrlanda Cumhuriyeti ile birleşmesi halinde AB'ye dâhil olabileceği ihtimali telaffuz edilmeye başlanmıştır. Kuzey İrlanda'da barışı sağlayan Hayırlı Cuma Anlaşması'nın uygulanması ve Kuzey İrlanda-İrlanda Cumhuriyeti sınırı öne çıkan diğer konuları oluşturmaktadır. Birleşik Krallık Hükümeti, İrlanda-Kuzey İrlanda sınırının açık kalması ve İrlanda Cumhuriyeti ile Birleşik Krallık arasındaki Ortak Seyahat Alanı'nın (CTA) korunması üzerinde durmaktadır. AB, müzakere ilkelerinde de İrlanda'nın özel koşulları göz önünde bulundurulduğunda esnek ve yaratıcı çözümler bulma ve Birleşik Krallık ile İrlanda arasında AB hukukuna uygun ikili düzenlemeleri tanıma yönünde niyet beyanında bulunmuştur.

Kuzey İrlanda ve İrlanda Cumhuriyeti sınır bölgesinin geleceğine ilişkin olarak, genel kanı ve ön kabul ise her zaman için, iki ülkenin yürüttüğü barış sürecinin ve Hayırlı Cuma Anlaşması'nın (*Good Friday Agreement*) olumsuz etkilenmeyeceği, Kuzey İrlanda ve İrlanda Cumhuriyeti arasında katı sınırların/gümrüklerin getirilmeyeceği bir uzlaşma aranması gerektiğiydi. Çıkış anlaşmasıyla birlikte, hangi aşamada olunduğunun detaylıca irdelenmesi ise, Brexit sürecinin geleceğine ilişkin fikir yürütmek adına zaruridir.

Brexit Müzakerelerini Düşümleyen Kriz: "Önce İrlanda"

Güncel durumda, Kuzey İrlanda ve İrlanda Cumhuriyeti arasında sınır duvarları yükselmesi halinde; psikolojik, sosyal ve ticari açıdan oluşabilecek zararların Birleşik Krallık-AB ilişkilerine darbe vuracağı kabul edilmektedir. Dolayısıyla taraflar, müzakere sürecinin başından bu yana, sınır sorununun krize dönüşmesinin önüne geçmeye çalışsa da, AB'nin çıkış anlaşması tasarısında konuya ilişkin ortaya koyduğu öneri, tansiyonun gerilmesine sebep olmuştur.

Çıkış anlaşmasına ilişkin AB tarafının hazırladığı taslak metinde, Kuzey İrlanda/İrlanda Cumhuriyeti sınırlarının geleceğine dair; somut sınırlar oluşturulmasının önüne geçecek bir uzlaşma sağlanmaması halinde, "son

çare" olarak Kuzey İrlanda'nın, Birlik mevzuatının ve gümrük kurallarının geçerli olacağı bir ortak kurallar bölgesine dahil edilmesi, yani açık bir ifadeyle Kuzey İrlanda-AB arasında gümrük anlaşması düzenlenmesi öne sürülmektedir. Bu öneri Birleşik Krallık tarafından sert dille eleştirilmiş, hukuki bütünlüğe tehdit olarak algılanmıştır. Hatta Birleşik Krallık Başbakanı Theresa May, hiçbir Birleşik Krallık başbakanının böylesi bir öneriyi kabul edemeyeceğini belirtmiştir. Konsey Başkanı Tusk ise buna karşılık olarak, önce İrlanda sınır sorunu çözülmeden, Brexit müzakerelerinde bütünsel bir uzlaşa sağlanamayacağını açıkça vurgulamıştır. Dolayısıyla da Brexit müzakerelerinde, odada kocaman bir fil yerini almıştır.

Birleşik Krallık tarafı, çıkış anlaşmasında Kuzey İrlanda-İrlanda Cumhuriyeti arasında somut sınırların bulamayacağı çözüm için gerekirse bir "son çare" hükmünün bulunmasına karşı tutum sergilememektedir. Nitekim Birleşik Krallık, sadece Kuzey İrlanda ile AB arasında bir gümrük veya ortak ticaret düzenlemesindenense, tüm Birleşik Krallık'ı kapsayan gümrük çözümleri üzerine gidilmesi gerektiğini savunmaktadır. Birleşik Krallık, malların ve hizmetlerin Kuzey İrlanda/İrlanda Cumhuriyeti sınırlarından engelsiz geçişinin böyle bir dayanağa oturtmayı hedeflemektedir.

AB tarafının müzakere ekibinin sadece Kuzey İrlanda'yı içeren öneri hamlesi ise Birleşik Krallık'ı cezalandırma adımı, müzakere masasında agresif bir mesaj olarak görülmektedir. Nitekim iki taraf da, İrlanda sınır krizinin çözümünün, müzakerelerin hız kaybetmemesi için hayati olduğu konusunda hemfikirdir. Dolayısıyla çözüm için üç senaryo öne çıkmaktadır. Hâlihazırda Birleşik Krallık'ın karşı çıktığı, Kuzey İrlanda ile AB arasında gümrük anlaşmasına dayalı model; teknoloji odaklı, kara sınırlarının mevcut olmasına rağmen, gümrük kontrollerinin dijital ve teknolojik altyapılarla hızlı ve etkin gerçekleştirileceği, görece gerçek ötesi model ve Birleşik Krallık ile AB arasında geniş kapsamlı bir ortak gümrük anlaşmasına dayalı üçüncü senaryo. Üçüncü senaryoya Komisyon tarafından engelleyici bir muhalefet gelmesi beklendiğinden ötürü de yaratıcı ve etkili yeni perspektiflere her zamankinden çok ihtiyaç duyulmaktadır.

Brexit'in Ardından AB'nin Dış ve Savunma Politikaları

Brexit'in dış ve savunma politikalarında da önemli etkiler doğuracağı öngörülmektedir. BM Güvenlik Konseyi'nin beş daimi üyesi arasında bulunan, AB'nin en güçlü iki askeri gücünden biri ve NATO'ya en fazla katkıda bulunan AB üyesi NATO müttefiki olan Birleşik Krallık'ın üyelikten ayrılmasıyla AB, doğudan ve güneyden gelen tehditlerin ele alınmasında NATO'ya ve ABD'ye daha bağımlı hale gelecektir. NATO Genel Sekreteri Jens Stoltenberg, Brexit kararına rağmen Birleşik Krallık'ın NATO'nun önemli müttefiklerinden biri olmaya devam edeceğini belirtmesine karşılık, Brexit'in Avrupa'da daha bölünmüş bir güvenlik ortamı ortaya çıkaracağına dikkat çekmiş ve bunun AB-NATO işbirliğini daha önemli hale getirdiğinin altını çizmiştir. İronik şekilde, AB'deki en NATO yanlısı ülkelerden birinin üyelikten ayrılma kararı, AB ile NATO arasındaki işbirliğinin derinleştirilmesini hızlandırmış ve 8-9 Temmuz 2016 tarihli NATO Varşova Zirvesi'nde bu doğrultuda bir AB-NATO Ortak Deklarasyonu imzalanmıştır. Ortak deklarasyonda AB ile NATO arasında hibrit tehditlerle mücadele, denizlerde ve göç konusunda operasyonel işbirliği, siber güvenlik ve savunma, savunma sanayii ve araştırma, tatbikatlar ile doğu ve güneydeki ortakların kapasitelerinin geliştirilmesi alanlarında işbirliği yapılması kararı alınmış, Aralık 2016'da söz konusu yedi alanda somut adımlar ortaya koyan bir uygulama planı kabul edilmiştir.

Savunma alanında ise AB'nin başat bir rol üstlenmesine geleneksel olarak karşı çıkan Birleşik Krallık'ın AB'den ayrılmasının, savunma alanında işbirliğinde daha iddialı adımlar atılmasına imkân vereceği düşünülmektedir. Bunun Almanya ve Fransa başta olmak üzere geri kalan Üye Devletler tarafından kararlaştırılacağını belirtmek gerekmektedir. Birleşik Krallık'ın NATO imkânlarını kopyalayacağı gerekçesiyle karşı çıktığı AB operasyonel karargâhı kurulması konusu da Brexit kararının ardından tekrar gündeme alınmıştır.

Brexit kararının hemen sonrasında güvenlik ve savunma alanında işbirliğinin derinleştirilmesi çabaları hız kazanmıştır. AB'nin en büyük askeri güçlerinden birinin üyelikten ayrılmasının yanında Atlantik'in diğer yakasında NATO'nun geçerliliğini sorgulayan ve NATO güvenlik şemsiyesinden yararlanmanın koşullu olacağı sinyallerini veren Donald Trump'ın ABD Başkanı seçilmesi de AB içerisinde güvenlik ve savunma alanındaki girişimlerin son dönemde ivme kazanmasında etkili olmuştur.

28 Haziran 2016 tarihinde açıklanan AB Küresel Stratejisi ve Kasım itibarıyla açıklanan ve AB Dışişleri ve Güvenlik Politikası Yüksek Temsilcisi Federica Mogherini tarafından "Avrupa Güvenlik ve Savunma Kış Paketi" olarak nitelendirilen girişimler bu doğrultuda önemli adımlar teşkil etmektedir. Ortak bir Avrupa savunma fonu oluşturulması, savunma alanında ekonomi yönetimindeki Avrupa Sömestri benzeri bir uygulamanın hayata geçirilmesi ve Lizbon Antlaşması'nda ortaya koyulan ancak potansiyeli henüz açığa çıkarılmayan daimi yapısal işbirliği (PESCO) gibi mekanizmaların uygulamaya koyulması öngörülmektedir.

Pratikte ise AB'nin en önemli askeri güçlerinden biri olan ve milli gelirinin %2'sini savunmaya ayıran ender NATO üyesi AB ülkeleri arasında yer alan Birleşik Krallık'ın AB üyeliğinden ayrılmasının, AB'nin askeri kabiliyetinde beşte bir ile dörtte bir arasında azalmaya yol açacağı tahmin edilmektedir. Buna karşılık Birleşik Krallık, güvenlik ve savunma alanında NATO çerçevesinde ve ikili işbirliklerine ağırlık verdiği için, savunma alanında Brexit'in etkisinin diğer alanlara kıyasla daha az belirgin olacağı ve Birleşik Krallık'ın askeri güç intikali kapasitesinin etkilenmeyeceği düşünülmektedir. Birleşik Krallık'ın AB güvenlik ve savunma politikalarının gündemini şekillendirmedeki söz hakkını kaybedecek olması, Brexit'in Birleşik Krallık için bu alanda yol açacağı en önemli olumsuzluk olarak değerlendirilmektedir. Brexit sonrasında da Birleşik Krallık'ın, üçüncü ülke statüsünde AB Ortak Güvenlik ve Savunma Politikası misyonlarına katkıda bulunması, bu yolla misyonun planlama süreçlerinde söz sahibi olması mümkün görünmemektedir. Londra'nın Brexit süreci vizyonunu ortaya koyan 2 Şubat 2017 tarihli Beyaz Kitap'ta, Birleşik Krallık'ın Brexit sonrasında da Avrupalı ortaklarıyla müşterek güvenlik tehditlerinin ele alınmasında birlikte çalışmakta kararlı olduğu belirtilmektedir.

Genişleme politikası açısından ise Brexit ile birlikte, AB üyeliğine kabul edilmeyi bekleyen ülkeler, AB içerisinde önemli bir destekçi kaybedeceklerdir. AB derinleşmesine şüpheyle yaklaşan tutumu nedeniyle Birleşik Krallık, derinleşme yerine genişlemeyi öne çıkaran bir tutum benimsemiştir.

Her ne kadar Brexit sürecinin yönetilmesinin AB'nin bir numaralı önceliği haline geleceği ve bunun sonucunda genişleme sürecinin AB'nin öncelikler listesinde daha da alt sıralara gerileyeceği düşünülse de, Brexit sonrasında toplanan Berlin Süreci Batı Balkanlar Zirvesi'nde Almanya Şansölyesi Merkel ile dönemin Fransa Cumhurbaşkanı Hollande, Brexit kararıyla AB'nin genişleme stratejisinin değişmediği mesajını vermişlerdir.

Ayrıca AB'nin 2018 yılıyla birlikte özellikle Batı Balkan ülkelerine yönelik açılımında bulunduğu dikkat çekmektedir. Şubat 2018'de kabul edilen, bölge ülkelerine AB yolunda ilerleyebilmeleri için destek vermeyi amaçlayan ve Karadağ ile Sırbistan için 2025'i olası üyelik tarihi olarak telaffuz eden Batı Balkanlar Genişleme Stratejisi bunun önemli bir örneğini oluşturmaktadır. Birleşik Krallık'ın Temmuz 2018'de gerçekleşecek Berlin Süreci Batı Balkanlar Zirvesi'ne ev sahipliği yapmayı teklif etmesi de Londra'nın Brexit sonrasında da bölgedeki istikrarlaştırıcı rolünü korumak istediğinin bir göstergesi olarak yorumlanmaktadır.

Buna karşın, genişleme politikası kapsamındaki ülkelerin karşı karşıya buldukları sınamaların ve önde gelen AB ülkelerinde artan popülizmin, genişleme için elverişli bir ortama işaret etmediği görülmektedir.

BİRLEŞİK KRALLIK REFERANDUMU VE SİYASİ SONUÇLARI

Birleşik Krallık'ta 23 Haziran 2016 günü gerçekleştirilen AB referandumunda halkın %52'sinin "AB'den ayrılalım" yönünde oy vermesi sonucunda AB tarihinde ilk defa bir üye ülke Birlikten çıkma kararı almıştır. Devamında 2009 Lizbon Antlaşması'nın 50'nci maddesi 29 Mart 2017 tarihinde devreye girerek ayrılma süreci resmen başlatılmıştır. Ortaya çıkan ayrılma sürecinin birkaç yıla sarkabileceği düşünüldüğünde uzun vadede konuya yönelik isabetli tespitler yapmak zorlaşmaktadır. 1 Ocak 1973 tarihinden bu yana üyesi olduğu AB'den çıkma kararıyla Birleşik Krallık, AB'nin işlevselliğinin önceki dönemlerden de fazla sorgulanmasına neden olmuştur. AB şüphesizliği bugün birçok Avrupa ülkesinde sosyal, ekonomik ve siyasi hayatı etkileyerek politik gündemin ortasında yer alan bir konudur. Raporumuzun bu bölümünde AB şüphesizliğinin Brexit ile ilişkisi tartışılacak ve üye ülkelerdeki seçim sonuçları değerlendirilerek AB şüphesizliğinin güncel durumu yorumlanacaktır.

AB Şüphesizliği Nedir?

Avrupa şüphesizliği veya AB karşıtlığı (*Euroscepticism*), genellikle AB fikirlerini ve kurumlarını eleştiren veya AB'ye üye olunmasına doğrudan karşı çıkan insanların siyasi görüşüne verilen isimdir. AB karşıtı olan politikacılar ve bireyler, AB entegrasyonu projesinin Avrupa ulus devletlerini zayıflattığı düşüncesiyle, bu entegrasyonu yavaşlatmak, durdurmak veya topyekûn olarak tersine çevirmek istemektedir.

AB şüphesizliğinin siyasi partilerdeki yansıması üye ülkelerin kültürel ve jeopolitik özelliklerine göre farklılık göstermektedir. Siyasi partilerin AB entegrasyonuna verdikleri tepkiler belli benzerliklere sahip olsa da derin farklılıklar içerebilmektedir. Bu nedenle alt kısımda iki ana kategoride betimleyeceğimiz AB şüphesizcisi siyasi partilerden aynı grupta yer alanların aynı ideolojiyi savunduğunu düşünmek yanlış olacaktır. Yapılacak analizlerde sağlıklı sonuçlara ulaşabilmek için ülkelerin iç dinamiğiyle birlikte siyasi partilerin ideolojisi ve tarihi dikkate alınmalıdır.

AB şüphesizliği bir düşünce olarak 1950'li yıllardan itibaren var olsa da bir kavram olarak ortaya çıkması Birleşik Krallık ile olmuştur. Bu kavram ilk kez 1986 yılında dönemin Başbakanı Margaret Thatcher'ın AB'ye karşı olumsuz tavrını tanımlamak için kullanılmıştır. 1973'te AB üyesi olan Birleşik Krallık, AB şüphesizcisi olarak tanınmasına neden olan tavrını Avro ve Schengen Alanlarına dâhil olmayarak devam ettirmiştir. Son olarak, 7 Mayıs 2015 tarihinde gerçekleştirilen genel seçimlerin galibi David Cameron seçimlerden önce ülkede AB üyeliğiyle ilgili referandum yapacağını vadetmiş ve seçim sonrasında da 2017 sonuna kadar referanduma gitme sözü vermiştir. Bu anlamda, AB'den çıkma vadinin seçimlerde oy artırma amacıyla kullanılan bir söylem olduğu görülmektedir.

7 Şubat 1992 yılında Hollanda'nın Maastricht kentinde imzalanan AB'nin Kurucu Antlaşması ile beraber entegrasyon sürecine içişlerini ilgilendiren meseleler de dâhil edilmiştir. 1993 yılında yürürlüğe giren Antlaşma sonrasında kararların Brüksel'de kapalı kapılar ardında alındığı ve vatandaşların karar alma süreçlerinden dışlandığı düşünülmeye başlanmıştır. Bununla beraber, AB kurumlarında demokrasi açığı olduğu (*democratic deficit*) ve bu kurumların fazla bürokratik olduğu dile getirilmiştir. Kapsamı ve derinliği arttıkça meşruiyeti sorgulanmaya başlanan AB entegrasyonuna karşı söylemler yıllar içinde hızlanarak artmıştır. Devamında 2008 küresel mali krizi ve bu krizin AB içinde yarattığı ciddi sorunlar, "avro krizi", Ortadoğu ve Kuzey Afrika'dan gelen yoğun mülteci akını da AB şüphesizliğini güçlendiren temel unsurlar arasında yer almaktadır.

Maastricht'ten sonra başlayan meşruiyet kaybına çözüm bulmak için üye ülkeler vatandaşlarına daha fazla söz hakkı verme adına referandumlar gerçekleştirmeye başlamıştır. Bu anlamda vatandaşlar, AB entegrasyonu ile ilgili atılan adımlarda ya entegrasyon yanlısı ya da karşıtı oy kullanmak zorunda kalmıştır. Entegrasyon süreciyle ilgili kaygıları olan vatandaşlar bazı referandumlarda AB'nin imajını sarsabilecek bir çoğunluğa ulaşmıştır. Örneğin, 1992 yılında Danimarka'da Maastricht Antlaşması'na ilişkin düzenlenen referandumda, seçmenlerin %49,3'ü Maastricht Antlaşması'na karşı oy vermiştir. Aynı şekilde, 2005 yılında Fransa ve Hollanda'da AB Anayasası'na ilişkin referandumda, sırasıyla, Fransız seçmenlerin %54,68'i ve Hollandalı seçmenlerin %61,54'ü söz konusu anayasaya karşı oy vermiştir. Referandum sonuçları, ülkelerdeki AB karşıtlığını ve politika alanlarındaki uygulamalara karşı güvensizliği rakamlara döktüğü için AB şüpheciliğini daha da görünür kılmıştır.

Sussex Avrupa Enstitüsü'nün (*Sussex European Institute*) 2002 yılında yayımlanan bir makalesine göre AB şüpheciliği katı ve ılımlı olmak üzere iki kategoriye ayrılmaktadır¹³. Katı AB şüpheciliği, Avrupa entegrasyonuna tamamen karşı olan görüşleri tanımlamaktadır. Bu görüşe sahip partiler Birliğin değerlerini ve mevcut uygulamalarını tamamıyla reddetmekle birlikte AB'nin daha da derinleşen bütünleşmesinin içinde yer almak istememektedir. Fransa'daki Ulusal Cephe (FN) ve Hollanda'daki Özgürlük Partisi (PVV) ve Birleşik Krallık Bağımsızlık Partisi (UKIP) katı AB şüpheciliğinin en göze çarpan temsilcileridir.

İkinci kategoride yer alan ılımlı AB şüpheciliği ise AB'nin farklı politika alanlarındaki uygulamalarına karşı çıkmayı tanımlamaktadır. Katı AB şüpheciliğiyle net bir şekilde ayrılan özelliği AB'nin temel değerlerinin benimsenmesi ve korunmaya çalışılmasıdır. İlimli AB şüphecisi olarak nitelendirilen siyasi partiler üye ülkelerin iç dinamiğine göre şekillense de hepsinin ortak özelliği Avrupa entegrasyonunun derinleşmesine ve genişlemesine karşı çıkmalarıdır. Bununla birlikte politika alanlarındaki uygulamalara karşı çıkıp bu şekilde devam ederse AB üyeliğinden çıkılacağını belirten şartlı ılımlı AB şüphecileri de bulunmaktadır¹⁴. Bu anlamda, AB'nin merkezîyetçi bir hale gelmesi veya Türkiye'nin üyeliğe kabul edilmesi halinde AB'den çıkılacağını belirten Avusturya Özgürlük Partisi (FPÖ) şartlı ılımlı şüpheci tanımı için iyi bir örnektir.

Tablo 3: AB Şüpheciliğinin Türleri¹⁵			
	Katı AB Şüpheci	Şartlı İlimli AB Şüpheci	Uzlaşıcı İlimli AB Şüpheci
AB entegrasyonu prensibi¹⁶	Reddediyor	Kabul ediyor	Kabul ediyor
AB entegrasyonu uygulamaları¹⁷	Reddediyor	Reddediyor, değiştirilmesini istiyor	Bazı eleştirilere rağmen kabul ediyor
AB entegrasyonunun geleceği¹⁸	Reddediyor	Kabul ediyor	Reddediyor

Tablo 4: AB Üye Devletlerinde Katı ve İlimli AB Şüpheliği Kategorisinde Yer Alan Partiler

	Katı AB Şüpheliği	İlimli AB Şüpheliği
Almanya	Bürger in Wut (Öfkeli Vatandaşlar), Die Republikaner (Cumhuriyetçiler), DVU (Alman Halk Birliği), NPD (Almanya Ulusal Demokratik Partisi)	AfD (Almanya için Alternatif), CSU (Hristiyan Sosyal Birliği), Die Linke (Sol Parti)
Avusturya	REKOS (Reform Muhafazakârları)	BZÖ (Avusturya'nın Geleceği için İttifak), FPÖ (Avusturya Özgürlük Partisi), Team Stronach (Stronach Takımı)
Belçika	Vlaams Belang (Flaman Çıkarlar Partisi), FN (Ulusal Cephe)	PTB (Belçika İşçi Partisi)
Birleşik Krallık	UKIP (Birleşik Krallık Bağımsızlık Partisi)	Conservative Party (Muhafazakâr Parti)
Bulgaristan	OP (Birleşik Vatansaverler), BBT (Sansürlü Bulgaristan Hareketi)	SKB (Bulgaristan Komünist Birliği)
Çekya	KSČM (Bohemya ve Moravya Komünist Partisi), SPD (Özgürlük ve Doğrudan Demokrasi), SPR-RSČ (Cumhuriyet için Koalisyon – Çekoslovakya Cumhuriyetçi Partisi)	ODS (Demokratik Yurttaşlık Partisi), SSO (Özgür Yurttaşlar Partisi)
Danimarka	N. (Folkebevægelsen mod UE, AB'ye Karşı Halk Hareketi), Enhedlisten (Birlik Listesi), Fremskrittspartiet (Gelişim Partisi)	DF (Danimarka Halk Partisi), SF (Sosyalist Halk Partisi)
Estonya	EIP (Estonya Bağımsızlık Partisi)	Eesti Keskerakond (Estonya Merkez Partisi), EKRE (Estonya Muhafazakâr Halk Partisi)
Finlandiya	SKP (Finlandiya Komünist Partisi)	KD (Finlandiya Hristiyan Demokrat Partisi), PS (Gerçek Finliler)
Fransa	FN (Ulusal Cephe), LO (İşçi Mücadelesi), MNR (Cumhuriyetçi Ulusal Hareket), Parti de gauche (Sol Partisi), PCF (Fransız Komünist Partisi), UPR (Cumhuriyetçi Halk Birliği)	CPNT (Av, Balıkçılık, Doğa ve Gelenekler), DLF (Ayağa Kalk Fransa), MPF (Fransa için Hareket), MRC (Cumhuriyetçi ve Yurttaş Hareketi), NPA (Yeni Antikapitalist Parti), RPF (Fransa için Toplanma Partisi)
GKRY	ELAM (Ulusal Halk Cephesi)	AKEL (Emekçi Halkın İlerici Partisi), NEDA (Yeni Enternasyonalist Sol)
Hırvatistan	A-HSP (Hırvat Otokton Haklar Partisi), HCSP (Hırvat Saf Haklar Partisi), HDS (Hırvat Hristiyan Demokratlar Partisi), HSP (Hırvat Haklar Partisi), HSP AS (Hırvat Haklar Partisi Dr. Ante Starčević), Jedino Hrvatska (Sadece Hırvatistan – Hırvatistan için Hareket)	Živi zid (İnsan Kalkanı)

Hollanda	PVV (Özgürlük Partisi)	Groenlinks (Yeşil Sol Partisi), SP (Sosyalist Parti), CU (Hıristiyan Birliği Partisi), SGP (Reform Partisi)
İrlanda		Green Party (Yeşiller Partisi), Socialist Party (Sosyalist Parti), Sinn Fein (Biz Kendimiz)
İspanya		AES (İspanyol Alternatifi), Espana 2000 (İspanya 2000), Podemos (Yapabiliriz)
İsveç	VP (Sol Parti), MP (Yeşiller Partisi)	Centerpartiet (Merkez Parti), SAP (İsveç Sosyal Demokrat Partisi), Junilistan (Haziran Listesi)
İtalya	Movimento Sociale Fiamma	Movimento 5 Stelle (Beş Yıldız Hareketi), Lega Nord (Kuzey Ligi), Alleanza Nazionale (Ulusal İttifak)
Letonya	Tricolore (Üç Renkli Alev Sosyal Hareketi), Fratelli d'Italia (İtalya Kardeşleri)	
Litvanya	Visu Latvijai! (Herşey Letonya İçin!)	LCP (Litvanya Komünist Partisi)
Lüksemburg		ADR (Alternatif Demokratik Reform Partisi), Dei Lenk (Sol Parti)
Macaristan		Fidesz (Macar Yurttaşlık Birliği)
Malta	Jobbik (Daha İyi Bir Macaristan Hareketi)	EUD Malta (Avrupa Demokratları Malta Partisi), Partit Laburista (Malta İşçi Partisi)
Polonya		PiS (Hukuk ve Adalet Partisi), Solidarna Polska (Birlik olan Polonya)
Portekiz	Samoobrona (Polonya Meşru Müdafaa Partisi), LPR (Polonya Aileleri Ligi), KNP (Yeni Sağ Kongresi)	Os Verdes (Yeşiller Partisi)
Romanya	PCP (Portekiz Komünist Partisi), Bloco de Esquerda (Sol Bloku)	PRM (Büyük Romanya Partisi), Noua Republica (Yeni Cumhuriyet)
Slovakya	SNS (Slovak Ulusal Partisi)	
Slovenya		Slovenska Nacionalna Stranka (Sloven Ulusal Partisi)
Yunanistan	AN.EL (Bağımsız Yunanlar), ANTARSYA (İktidarın Devrilmesi Yolunda Antikapitalist Sol İşbirliği), Chrysi Avgi (Altın Şafak), DIKKI (Demokratik Sosyal Hareketi), KKE (Yunanistan Komünist Partisi), LAE (Halkçı Birlik Partisi), LAOS (Halkçı Ortodoks Hareketi), Kinima den Plirono (Ödemiyyorum Hareketi)	Synapismos To Kinima (Sol Hareketler ve Ekoloji Koalisyonu)

AB Şüpheliği Ekseninde Güç Kazanan Popülist Söylemler

Tekrarlanan Avusturya Cumhurbaşkanlığı seçimleri, Brexit referandumu, emlak milyarderi Trump'ın ABD'nin 45'inci başkanı seçilmesi ve Avrupa'ya artan mülteci akımının damga vurduğu 2016 yılı, AB ve tüm dünya için unutulmaz olmuştur. 2017 yılına AB şüpheliğinin ve popülizmin hiç olmadığı kadar görünür ve konuşulur olduğu bir bağlamda girilmiştir. Avusturya seçimlerinde AB şüpheli, aşırı sağcı aday Norbert Hofer'in kıl payı yenilgisinden sonra 2017 yılı birçok Avrupa ülkesinde seçimler yapılacağı için "süper seçim yılı" olarak adlandırılmış ve sonuçlar heyecanla beklenmiştir. Nitekim beklenenden de çekişmeli geçen seçimler ülke dinamikleri özelinde bir taraftan liberal ve AB yanlısı görüşler ipi göğüslerken diğer tarafta popülizm ülke yönetiminde söz sahibi olmuştur. 2018 yılının ilk ayları ise 2017'nin tempolu gündeminden sonra AB için daha sakin bir dönem yaşanacağını gösterirken kurucu üye İtalya'da genel seçimler gerçekleşmiştir.

İşsizlik, terör olayları ve göçmenlerin uyum sorunlarının arttığı son yıllarda AB şüpheliği ile İslam ve göç karşıtlığını birleştiren sağcı popülist söylemler güçlenmiştir. Siyasi elit ve halk arasındaki çatışmayı tetikleyen popülist politikacılar milli öğelerin tehdit altında olduğunu iddia etmektedir. Birçok Kuzey ve Batı Avrupa ülkesinde olduğu gibi gerçek sorunların yanında abartılmış veya yaratılmış sorunları da politik söylemlerine dâhil eden politikacılara göre, milli değerlerin tehditlere maruz kalma nedeni küreselleşme, serbest ticaret, radikal terör ve hatta AB'nin ta kendisidir. Tüm bu sorunlardan sonra kendilerinin halkın kurtarıcısı olacağını iddia eden popülistler, politik ve ekonomik çözüm önerilerinden ziyade var olanı karalayıp halka bir "ütopya" vadederek oylarını artırmaya çalışmaktadır.

2014 yılında gerçekleştirilen AP seçimleri AB şüpheliğine sahip popülist partilerin yüksek oy oranları almasıyla savundukları görüşlerin vatandaşlar arasında da yaygınlaştığını göstermiştir. Birçok basın ve yayın organında "siyasal deprem" olarak nitelendirilen AP seçimleri, memnuniyetsizliklerin AB entegrasyonunu tehdit edecek seviyede arttığının habercisi olmuştur. Birleşik Krallık, Fransa ve Danimarka'da AB şüpheli partiler en çok oyu alan partiler olurken, Hollanda, Finlandiya ve Avusturya'da da AB şüpheli partiler iyi bir başarı elde etmişlerdir. 2014 yılında somut bir şekilde görülen popülist ve AB şüpheli partilerin yükselişi hem ulusal hem de ulusüstü düzeyde sorunların olduğunu göstermiştir. Aynı şekilde 2017 yılında beş farklı AB ülkesinde (Hollanda, Fransa, Almanya, Avusturya ve Çekya) gerçekleşen seçimlerde aşırı sağcı partilerin oldukça çarpıcı bir şekilde yüksek oy oranları alması sorunlara etkili çözümler bulunamamasının bir sonucudur. Avusturya ve Fransa örneğinde olduğu gibi, İkinci Dünya Savaşı'ndan itibaren ülkeyi yöneten ana akım siyasi partilerin seçimlerde gerilerde kalması da vatandaşların mevcut siyasetten memnun olmadıklarını ifade etmektedir.

Tablo 5: 2014 AP Seçimlerinde Yüksek Oy Oranlarına Sahip Popülist ve AB Şüphesi Siyasi Partiler

Ülke	Siyasi Parti	Oy Oranı (%)	Kazanılan Sandalye/ Toplam Sandalye
Avusturya	FPÖ(Avusturya Özgürlük Partisi)	19,72	4/18
Birleşik Krallık	UKIP(Birleşik Krallık Bağımsızlık Partisi)	26,77	24/73
Danimarka	DF (Danimarka Halk Partisi)	26,6	4/13
Estonya	EK (Estonya Bağımsızlık Partisi)	22,4	1/6
Finlandiya	PS (Gerçek Finliler)	12,9	2/13
Fransa	FN (Ulusal Cephe)	24,86	23/74
GKRY	AKEL (Emekçi Halkın İlerici Partisi)	26,98	2/6
Hollanda	PVV (Özgürlük Partisi)	13,32	4/26
İrlanda	Sinn Féin (Biz Kendimiz)	19,52	3/11
İsveç	MP (Yeşil Çevreci Parti)	15,41	4/20
İtalya	M5S (Beş Yıldız Hareketi)	21,15	17/73
Macaristan	JOBBIK (Daha İyi Bir Macaristan Hareketi)	14,67	3/21
Malta	MLP (Malta İşçi Partisi)	53,39	3/6
Polonya	PiS (Hukuk ve Adalet Partisi)	31,78	19/51

Kaynak: <http://www.europarl.europa.eu/elections2014-results/fr/election-results-2014.html>

PEW araştırma kuruluşunun 4 Nisan-12 Mayıs 2016 tarihleri arasında 10 AB üyesi ülkede (Polonya, Macaristan, İtalya, İsveç, Hollanda, Almanya, İspanya, Birleşik Krallık, Fransa, Yunanistan) yaptığı araştırmanın sonucu, AB'ye olan güvenin Avrupa'nın genelinde azalmakta olduğunu göstermektedir¹⁹. PEW araştırmasının yapıldığı 10 ülke AB nüfusunun %80'ini barındırmakta ve bu ülkeler AB GSMH'sinin %82'sine sahiptir. Bu 10 ülkenin toplamında AB'ye olumlu bakanların oranı %51, olumsuz bakanların oranı %47'dir. Entegrasyon çerçevesinde Brüksel'e verilen bazı yetkilerin ulusal hükümetlere geri verilmesini isteyenlerin oranı %42, Brüksel'e daha fazla yetki devredilmesini isteyenlerin oranı %19'dur. PEW araştırması ayrıca insanların ideolojik duruşları ile AB'ye bakışları arasındaki bağı da incelemiştir. AB şüphesizliği, İspanya gibi bazı ülkelerde sol kesimler arasında daha güçlü olsa da ağırlıklı olarak sağ-muhafazakâr kesimlerden kaynaklanmaktadır.

Nitekim 23 Haziran 2016 Brexit referandumundan sonra sağcı liderlerden gelen referandum çağrılarının bunun en belirgin örneğidir. Hollanda'da göçmen ve İslam karşıtı duruşuyla bilinen popülist politikacı Geert Wilders, ülkesinde AB üyeliği konusunda referanduma gidilmesi çağrısında bulunmuştur. Yapmış olduğu açıklamada Wilders, "Kendi ülkemizin, paramızın, sınırlarımızın ve göç politikamızın kontrolünde biz olmak istiyoruz" ifadelerini kullanmıştır. Benzer bir çağrı da Fransa'da aşırı sağcı Ulusal Cephe'den (FN) gelmiştir. 1972'de kurulan aşırı sağcı, popülist partinin 2011 yılından beri liderliğini üstlenen Marine Le Pen, Fransa'da da AB üyeliğinden çıkmak için referandum yapılmasını istemiştir. Le Pen *Twitter* sayfasına, "Özgürlüğün zaferi" yazmış ve şu yorumda bulunmuştur: "Şimdi aynı referandumun Fransa'da ve AB üyesi diğer ülkelerde de yapılması gerekir." Le Pen'in yardımcısı Florian Philippot da, *Twitter* sayfasına, Birleşik Krallık'ın AB'den ayrılma kararına atıfla, "Şimdi sıra bizde. #Brexit #Frexit" yazmıştır.

Yenildi Derken Yeniden Ayağa Kalkan AB Şüpheliği

Birleşik Krallık'ın AB'den ayrılma kararı alması, Avusturya'da aşırı sağcı adayın yüksek oy oranına sahip olması ve ABD'de Trump'ın zaferinden sonra popülist söylemlerin başarı kazandığı görülmüş ve bu durum birçok Avrupalı lidere cesaret vermiştir. Hollandalı Wilders ve Fransız Le Pen başta olmak üzere sağcı popülist liderler bahsedilen gelişmeleri savundukları değerlerin bir başarısı olarak görmüştür. Gerçek veya yaratılmış birçok sorundan sürekli bir şekilde bahseden popülist liderler "her şey kötü gidiyor" algısını yaratarak kendileri de aynı başarıyı elde etmeye çalışmıştır. Mevcut politik ve ekonomik durumu yaratan en büyük günah keçisi olarak ülkelerinde bulunan Müslüman göçmenler ve mültecileri hedef göstermiştir. Bununla birlikte yaşanan sorunların sebebi olarak da AB'yi gördüklerini açıkça dile getirmişlerdir.

Avusturya'da ılımlı dahi olsa AB şüpheliğiyle bilinen Avusturya Özgürlük Partisi'nin (FPÖ) Cumhurbaşkanı adayı Norbert Hofer'in ilk turda en çok oyu alan aday olması ve ikinci turun hileli olduğu gerekçesiyle iptal edilmesi AB kurumlarında oldukça endişeyle karşılanmıştır. Federal cumhuriyet sistemine sahip olan Avusturya'da cumhurbaşkanının yetkileri sembolik olmakla birlikte meclisi feshetme yetkisine sahip olması önemlidir. Yenilenen ikinci turda Yeşiller Partisi'nin eski lideri AB yanlısı Van der Bellen az bir farkla da olsa rakibini yenerek bir sonraki seçimlere umutla gidilmesini sağlamıştır.

Tablo 6: 2016 Avusturya Cumhurbaşkanlığı Seçim Sonuçları

Adaylar	Siyasi Konumu	Öne Çıkan Fikirleri	İlk Tur Oy Oranı (24 Nisan)	İptal Edilen İkinci Tur Oy Oranı (22 Mayıs)	Tekrarlanan İkinci Tur Oy Oranı (4 Aralık)
Alexander Van der Bellen	Yeşiller Partisi'nin 1997-2008 yılları arasındaki Genel Başkanı	Liberal, küreselleşme taraftarı, çevreci, AB yanlısı, göçmenlere karşı ılımlı	%21,34	%50,3	%53,79 Cumhurbaşkanı Seçildi
Norbert Hofer	FPÖ üyesi, Avusturya Ulusal Konseyi'nin Üçüncü Başkanı	Aşırı sağcı, popülist, ılımlı AB şüpheli, göçmen karşıtı	%35,05	%49,7	%46,21

Kaynak: Avusturya İçişleri Bakanlığı

2017 yılının ilk seçimi 15 Mart'ta gerçekleştirilen Hollanda genel seçimleri olmuştur. Aşırı sağcı popülist Geert Wilders'in damga vurduğu seçim söylemlerinde en öne çıkan konu güvenlik olmuştur. Yabancıları ve mültecileri bir uyum sorunu olarak değil bir güvenlik tehdidi olarak algılamaya başlayan Hollandalılar, genel seçimlerde güvenlik sorununa vurgu yapan liderlere oy vermiştir. Başbakan Rutte'nin "mültecilere olan uyum sağlayın ya da gidin" çağrısı popülist ve Trumpvari olarak nitelendirilse de oy kaybetmemesini sağlamıştır. Söylemleri seçim dönemine damga vuran katı AB şüpheli ve İslam düşmanı Wilders'in partisi (PVV) seçimlerde, Başbakan Rutte'nin partisinden (VVD) sonra en çok oyu alan ikinci parti olmuştur. Seçimden önceki son anketlerde PVV'nin birinci parti olacağını belirtmesi nedeniyle Hollanda seçim sonuçları, AB yanlıları tarafından çok büyük bir endişeyle beklenmiştir.

Tablo 7: 15 Mart 2017 Hollanda Genel Seçimleri Sonuçları

VVD	Mark Rutte	%21,3	33
PVV	Geert Wilders	%13,1	20
CDA	Sybrand van H. Buma	%12,4	19
D66	Alexander Pechtold	%12,2	19
GL	Jesse Klaver	%9,1	14
SP	Emile Roemer	%9,1	14
PvdA	LodewijkAsscher	5,7	9
CU	Gert-Jan Segers	3,4	5
PvdD	Marianne Thieme	3,2	5
50+	Henk Krol	3,1	4
SGP	Kees van der Staaij	2,1	3
DENK	Tunahan Kuzu	2,1	3
FvD	Thierry Baudet	1,8	2

Kaynak: Hollanda İçişleri Bakanlığı

İlk turunun 23 Nisan, ikinci turunun ise 7 Mayıs günü gerçekleştiği Fransa Cumhurbaşkanlığı seçimleri ise Avusturya seçimlerinden daha gerilimli anlara sahne olmuştur. Avusturya'daki ılımlı AB şüphesine karşın Fransa'da söylemlerinin odağında avrodan ve AB'den çıkmak olan katı bir AB şüphesini ikinci tura geçmeyi başarmıştır. Avusturya seçimlerine benzer bir şekilde ilk turda merkez sağ ve sol elenerek ülke yönetiminde daha önce hiç söz sahibi olmamış partilerin adayları ikinci tura taşınmıştır. Aşırı sağcı ve göçmen karşıtı Marine Le Pen, radikal söylemlerine rağmen ilk turda en çok oyu alan ikinci aday olmuştur. İlk turun sonuçlarının açıklanmasından hemen sonra Fransız politikacılar Le Pen'e karşı "Cumhuriyet barajı" oluşturma çağrısında bulunmuş ve Macron'u desteklemiştir. İkinci turda Le Pen'e karşı eski Ekonomi Bakanı Macron'a oy verilmesi üzerine AB yanlısı liberal aday cumhurbaşkanı seçilmiştir.

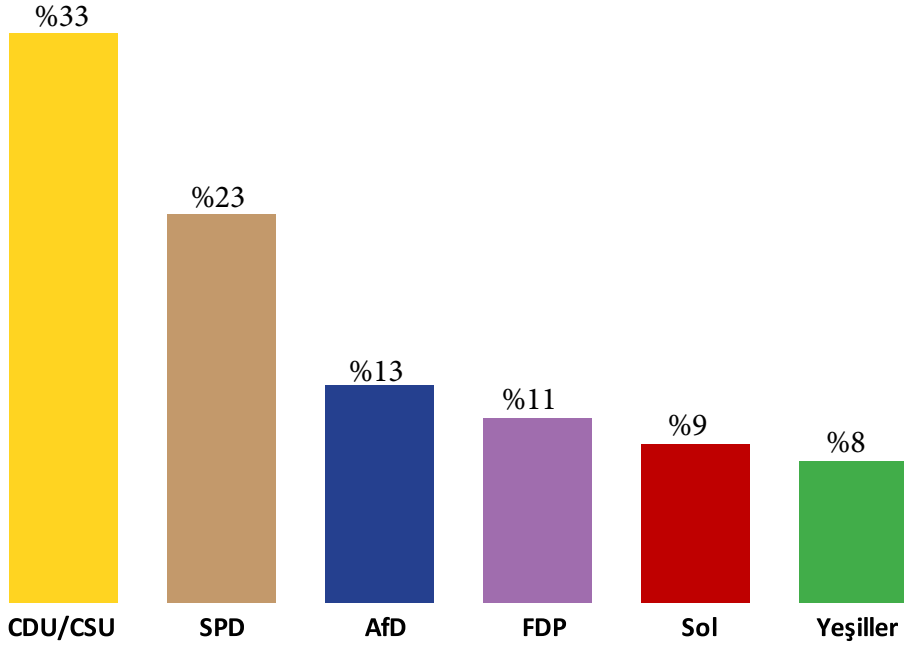
Tablo 8: 23 Nisan-7 Mayıs 2017 Fransa Cumhurbaşkanlığı Seçimleri

Adaylar	Lideri Olduğu Siyasi Parti	Öne Çıkan Fikirleri	Birinci Tur Oy Oranı	İkinci Tur Oy Oranı
Emmanuel Macron	En Marche! Hareketi (Genel seçimlerden önce République en Marche! adını aldı.)	Liberal, merkezîyetçi, AB yanlısı, göçmenlere karşı ılımlı	%24,01	%66,10 <u>Cumhurbaşkanı</u> <u>Seçildi.</u>
Marine Le Pen	Ulusal Cephe (FN)	Korumacı, aşırı sağcı, popülist, katı AB şüphesini, göçmen ve sistem karşıtı	%21,30	%33,90

Kaynak: Fransa İçişleri Bakanlığı

Şüphesiz, bahsettiğimiz üç seçimin arasında en dikkat çekici isim Fransa cumhurbaşkanlığı yarışını popülist ve aşırı sağcı bir adayı yenerek kazanan Emmanuel Macron'dur. Şu bir gerçek ki küreselleşmenin getirdiği sorunlarla mücadele etmede zorluk yaşayan AB liderleri, yavaş ve etkisiz mekanizmaların bedelini Birliğin temel değerlerine sarsılan güvenle ödemektedir. Enkaza dönmüş bir Avrupa'nın ortasında yükselen dünyanın en büyük barış projesi AB, oldukça keskin dönüşümlerin yaşandığı son yıllarda Birliğin kazanımlarını vatandaşlarına yeniden hatırlatmak durumundadır. Bu anlamda Birlik tarihinde bir ilki teşkil eden Brexit, genişleme ve derinleşme ile ilerleyen bir projede sarsıntılar yaratan bir geri adım niteliği taşımaktadır. Her ne kadar Theresa May'in kararlı açıklamaları AB ile yapılacak müzakereler öncesi Birleşik Krallık'ın elinin güçlü olduğu izlenimini yaratmış olsa da 2017 yılının ilk yarısındaki seçimler AB liderlerinin kendine olan güvenini geri kazandırmıştır. AP Başkanı Tajani, Fransa seçimlerinden sonra Brexit'in bir örnek değil "bir anomali" olduğunu ve daha güçlü bir AB olarak yola devam edileceğini ifade etmiştir. Oldukça kritik bir sınav döneminden geçen AB entegrasyonu, Brexit'in domino etkisi yaratmadığı görüldüğü için her zaman olduğu gibi şimdi de ne kadar darbelere dayanarak asla yıkılmayan bir dev edasıyla yeniden ayağa kalkmış olabilir miydi? Geri kazanılan özgüven, ilerlemek için gereken motivasyonu sağlamış olsa da AB şüpheciliği ve popülizmin "Paris'te yenildiğini"²⁰ söyleyen Tajani'nin yanıldığı Ekim 2017'ye gelindiğinde tüm gerçekliğiyle ortaya çıkmıştır.

Şekil 3: 24 Eylül 2017 Almanya Federal Seçim Sonuçları

Kaynak: Almanya İçişleri Bakanlığı

Ancak ekim ayındaki seçimlerden önce kurucu üye ve Birliğin de facto lideri Almanya'da 24 Eylül 2017 tarihinde gerçekleşen seçimlere de yakından bakmak önem arz etmektedir. Nitekim İkinci Dünya Savaşı sonu itibarıyla kurulan siyasi düzenin fay hattında kırılmalar yaşanmaya başladığını gösteren en çarpıcı örneklerden biri de Almanya'daki aşırı sağ parti Almanya için Alternatif'in (AfD) en çok oyu alan üçüncü parti olarak parlamentoya girmeye hak kazanmış olmasıdır. Ülkedeki demokratik mekanizmaların partinin koalisyon görüşmelerine dâhil olmasını engellemesine rağmen Merkel'in "açık kapı politikası"na karşı görüşlerin güçlenmesiyle 2013 yılında kurulan göç karşıtı ve ılımlı AB şüpheci AfD oylarını 8 puan artırmayı başarmış olması düşündürücüdür.

Korumacı politikaların küresel anlamda güç kazanarak ulusal politikaları etkileme gücü kazanması birçok AB üye ülkesinde kendisini göstermiş olması AB şüphenciligi ve popülizme karşı verilecek mücadelenin tek bir cephesi olamayacağını açıkça göstermiştir.

Tablo 9: 15 Ekim Avusturya Genel Seçimleri			
Sebastian Kurz	Sebastian Kurz	%31,5	%31,5
Christian Kerz	Christian Kerz	%26,9	%26,9
Heinz-Christian Strache	Heinz-Christian Strache	%26	%26
Matthias Strolz	Matthias Strolz	%5,3	%5,3
Peter Pilz	Peter Pilz	%4,4	%4,4
Ulrike Lunacek	Ulrike Lunacek	%3,8	%3,8

Kaynak: Avusturya İçişleri Bakanlığı

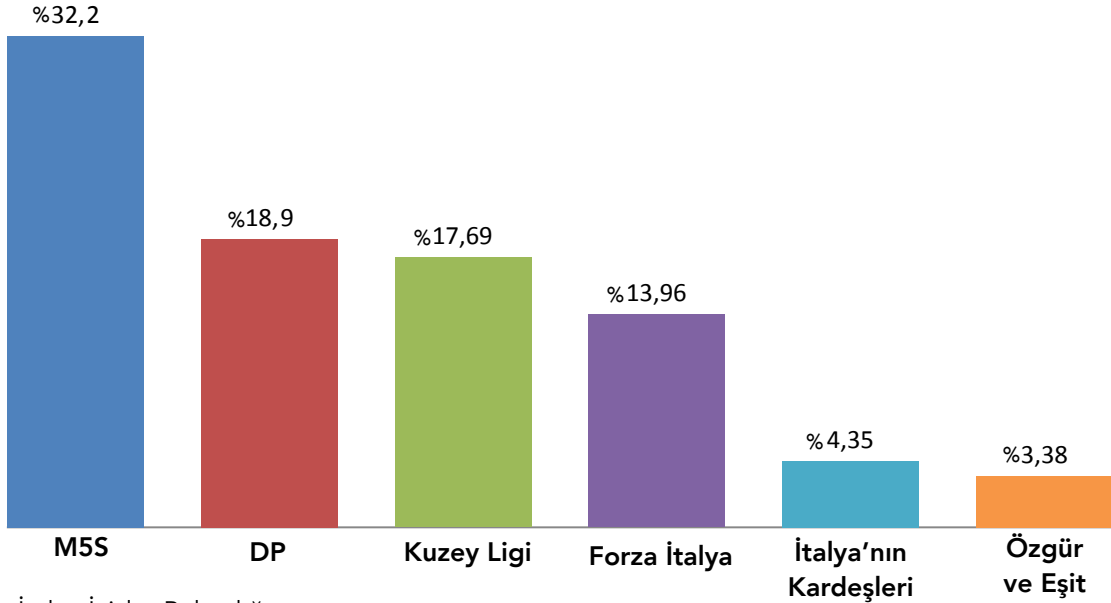
Avusturya'daki cumhurbaşkanlığı seçimlerinde AB yanlısı liberal adaya karşı kıl payı yenilen FPÖ'nün rövanşını 15 Ekim 2017'deki genel seçimlerde aldığını belirtmek gerekmektedir. Kuruldukları 1945 yılından bu yana ülke siyasetini yönlendiren Avusturya Halk Partisi (ÖVP) ve Sosyal Demokrat Parti (SPÖ) 15 Ekim 2017 tarihinde gerçekleşen seçimlerde en çok oyu almasına rağmen yeni kurulan koalisyon üçüncü sırada yer alan aşırı sağ FPÖ ile ÖVP arasında olmuştur. ÖVP'nin başında olan Avrupa'nın en genç lideri Sebastian Kurz, seçim kampanyasında benimsediği popülist söylemlerin sonucunda daha ilk günden potansiyel koalisyon ortağı hakkında önemli ipuçları vermiştir. 1999 ve 2002 yıllarındaki ÖVP ve FPÖ koalisyon hükümetlerinin tekrarının yaşandığı günümüzde ülkenin politik geleneğindeki aşırı sağ yönelimi endişe vericidir. Bu bağlamda Avusturya'daki seçim sonuçları, popülist ve AB şüpheli görüşlerin tek bir seçim sonucuyla yenilmiş olmayacağını kanıtlar nitelik taşımaktadır.

Tablo 10: 20-21 Ekim 2017 Çekya Genel Seçimleri			
Lider	Siyasi Parti	Oy Oranı	Kazanılan Sandalye Sayısı
Andrej Babiš	ANO (Memnuniyetsiz Vatandaşlar Hareketi)	%29,6	78
Petr Fiala	ODS (Sivil Demokrat Parti)	%11,3	25
Ivan Bartoš	Pirates (Korsan Parti)	%10,8	22
Tomio Okamura	SPD (Özgürlük ve Doğrudan Demokrasi Partisi)	%10,6	22
Vojtěch Filip	KSČM (Bohemya ve Moravya Komünist Partisi)	%7,8	15
Lubomír Zaorálek	ČSSD (Çek Sosyal Demokrat Parti)	%7,3	15
Pavel Bělobrádek	KDU-ČSL (Hristiyan Demokratlar)	%5,8	10
Miroslav Kalousek	TOP 09 (Gelenek, Sorumluluk, Refah)	%5,3	7
Jan Farský	STAN (Belediyeler ve Bağımsızlar)	%5,2	6

Kaynak: Çekya İçişleri Bakanlığı

AB'nin 2004 yılındaki beşinci genişleme dalgası dahilinde Birlik üyesi olan Çekya'daki genel seçim sonuçları da AB liderleri için hayal kırıklığı yaratan dinamikler taşımaktadır. AB'nin işsizlik oranı en düşük (%2,4) ülkesi olan Çekya aynı zamanda hızlı büyüyen bir ekonomiye sahip. Yine de bu olumlu gelişmeler 20-21 Ekim 2017 tarihlerinde gerçekleşen genel seçimlerde popülizm ekseninde şekillenen aşırı sağın yükselmesi önünde bir engel oluşturmamıştır. Ülkenin ikinci zengini olması ve politik söylemlerindeki benzerlikler nedeniyle "Çek Donald Trump" olarak isimlendirilen Andrej Babiš'in partisi seçimlerin galibi olurken İslam düşmanlığını aşırı seviyelere getiren katı AB şüpheli Özgürlük ve Doğrudan Demokrasi Partisi (SPD) en çok oyu alan dördüncü parti oldu. Bu anlamda AB sübvansiyonlarıyla ilgili yolsuzluklara adı karışmış Babiš ile çok keskin bir ötekileştirme söylemi benimseyen SPD'nin lideri Okamura'nın yükselişi Çekya'daki siyasi dönüşümün tehlikeli boyutlarını ortaya koymaktadır. Aynı şekilde 2018 yılının Ocak ayındaki cumhurbaşkanlığı seçimlerini bir kez daha kazanan popülist Miloš Zeman da popülist ve AB şüpheli görüşlerin ülke siyasi arenasını şekillendirdiğini kanıtlamaktadır.

Şekil 4: 4 Mart 2018 İtalya Genel Seçim Sonuçları

Kaynak: İtalya İçişler Bakanlığı

2018'e Çekya ve Avusturya'daki göç ve İslam karşıtı popülist politikacıların zaferiyle girilmiş olsa da geleceğin inşasında iniş-çıkışların olacağını kabul eden AB liderleri, bütünleşmenin temel değerlerine olan inançlarının tam olduğunu her fırsatta vurgulamaktadır. Krizi en az zararlı atlatmanın motivasyonu ile kendine güvenini toparlamaya başlayan ve somut adımlar atmak için kolları sıvayan AB liderleri için en büyük şok etkisi belki de 4 Mart 2018 tarihinde gerçekleşen İtalya genel seçimleri olmuştur. Sistem karşıtı ve popülist bir sol hareketin oyların %32,2'sini alarak seçimlerin tartışmasız galibi olması İtalya tarihinde yeni bir sayfanın açıldığının habercisi olurken AB liderlerinin yanı sıra başında kaynayan kazanı fark etmediğinin de açık bir göstergesidir. Oyların yaklaşık %18'ini alarak üçüncü sıraya yerleşen aşırı sağ ve AB şüpheli Kuzey Ligi partisinin koalisyon hükümetinde yer alabilme ihtimali hatta potansiyeli en yüksek aday olması ise AB için bir kâbusun gerçek olması anlamına gelecektir. AB yanlısı merkez sol Demokratik Parti 2013'ten bu yana ülke yönetimindeki aldığı yanlış kararların bedelini öderken sistem karşıtı M5S ve Kuzey Ligi'nin aldığı yüksek oylar İtalya için kronikleşen politik istikrarsızlığın devam edeceğini göstermektedir. Bu bağlamda, 23 Mart'ta başlaması planlanan; ancak müzakereleri kimin yapacağına karar verilememesi üzerine başlayamayan koalisyon görüşmeleri İtalya'daki politik atmosferinin önümüzdeki günlerde nasıl olacağına dair çok önemli ipuçları sunmaktadır. AB'nin kurucu üyesi İtalya'nın popülizm ve AB şüpheliği eksenli bir karmaşanın içinde yer alması, Brexit sürecindeki gibi küresel ve ulusal dinamiklerin tetiklediği bir süreç olarak ortaya çıkmıştır.

Sonuç

Çok yönlü sosyo-ekonomik krizlerin yarattığı tepkilerin çok farklı coğrafyalardaki politik dinamikleri popülist ve korumacı görüşler çerçevesinde yönlendirdiği görülmektedir. Tehdit altında hisseden ve yaşanan sorunların sorumlusu olarak ana akım siyasi partileri gören vatandaşlar, suçlayıcı bir politik retorik benimseyen politikacılara oy vermektedir. Göçmen karşıtlığı ve AB politikalarını suçlama ekseninde şekillenen politik retorikler, oy potansiyeline sahip olsa da sürdürülebilir politikalar sunamaması nedeniyle uzun vadeli çözümler üretme kapasitesine sahip değildir. Bu bağlamda AB entegrasyonunu geriletme riski taşıyan söz konusu söylemler Birliğin 1951 yılından bu yana elde ettiği kazanımların da kaybedilmesine neden olabilir.

Bu anlamda AB'nin prestijini zedeleyen ve Avrupa entegrasyonu açısından bir gerileme anlamı taşıyan Brexit, ayrımcı söylemlerin radikalleşmesinde bir dayanak noktası oluşturmuştur. Bu nedenle 2017 yılındaki seçimler, hem AB yanlıları hem de AB karşıtları tarafında heyecanla takip edilmiştir. Çekişmeli geçen seçimlerde kurucu ülkelerde AB şüpheli adayların en çok oyu alan aday olmaması AB değerlerini tehdit eden politikacıların ülke yönetiminde söz sahibi olmasını engellemiştir. Ancak Birliğe sırasıyla 1995 ve 2004 yıllarında üye olan Avusturya ile Çekya'daki seçimler, popülist liderlerin önünü açarken ülke politikalarını göç karşıtlığı ve korumacı retorikler çerçevesinde şekillendirmiştir.

"Opt-out" üye Birleşik Krallık'ın Brexit kararının Avrupa entegrasyonunu "öncesi ve sonrası" olarak ayıran bir nitelik taşıdığını vurgulamak gerekmektedir. Bununla birlikte Brexit, küresel dinamiklerin tetiklediği dönüşümlerin Avrupa kıtasındaki yansımalarından sadece birisidir. Aynı Birliğin içinde yer alsa da kendi tarihi ve kültürel dinamikleri çerçevesinde krizlere farklı tepkiler veren üye ülkelerde, popülist ve AB şüpheli görüşler de bu nedenle çeşitlilik göstermektedir. AB şüpheliğini ileri taşıyarak entegrasyondan ayrılma adımı atan Birleşik Krallık, bir yandan benzer görüşler için bir örnek teşkil etse de diğer yandan Brexit sürecindeki belirsizlikler nedeniyle ayrılma kararının ne derece olduğunu sorgulamaktadır. Sosyo-ekonomik krizlere etkili çözüm bulunamadığı için ana akım siyasi partilere ve AB politikalarına karşı duyulan memnuniyetsizliğin yarattığı tepkilerin bir sonucu olarak siyasi arenada ötekileştiren ve suçlayan politik retorikler ön plana çıkmaktadır. Göç ve AB entegrasyonu konularını hedef alarak gelişen tepkisel retorikler, uzun döneme yayılma riskini beraberinde getirmektedir. Ancak sistem eleştirisini aşırı boyutlara taşıyabilen söz konusu görüşler, sürdürülebilir politik çözümler sunamadıkları için mevcut krizleri derinleştirme riskini de taşımaktadır.

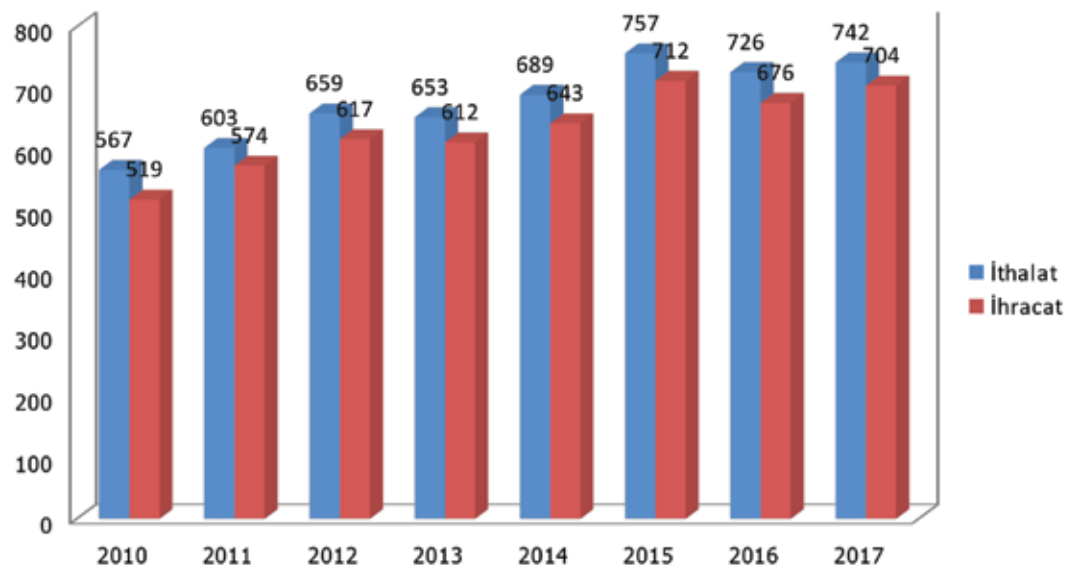
BİRLEŞİK KRALLIK'IN AB'DEN AYRILMASINA İLİŞKİN REFERANDUMUN EKONOMİK SONUÇLARI

Birleşik Krallık'ın AB'den ayrılma süreci ekonomik açıdan gerek AB, gerekse Birleşik Krallık için, önemli sonuçlara yol açacaktır.

Beş yıllık ekonomik durgunluktan sonra 2013 yılından itibaren dünyadaki birçok ekonomiden daha iyi performans sergileyen Birleşik Krallık, 2017 yılı Eurostat verilerine göre 3,2 trilyon avroluk GSYH'ye sahip Almanya'dan sonra 2,3 trilyon avroluk GSYH'si ile AB'nin ikinci büyük ekonomisi konumundadır. Birleşik Krallık'ın ekonomisi AB'den ayrılma kararının ardından tahminlerin aksine keskin bir şekilde yavaşlamasa bile GSYH'si 2016 yılında %8, 2017 yılında %3 azalmıştır. Brexit öncesinde 2016 yılının ilk çeyreğinde %0,7 olan büyüme oranı 2017 yılının aynı döneminde %0,4 olarak gerçekleşmiştir. Brexit sürecindeki belirsizliğin ekonomiyi etkisi altına alarak, iş dünyasındaki güveni azaltması ve yatırımları düşürmesi beklenmektedir.

Birleşik Krallık'ın uzun zamandır ihracatından yüksek seyreden ithalatına ve sonucunda oluşan dış ticaret açığına bakıldığında, 2016 yılında mal ve hizmet ithalatının ve ihracatının düştüğünü ancak yine de Birleşik Krallık'ın net ithalatçı pozisyonunu koruduğunu görmek mümkündür. 2017 yılında tekrar artışa geçen ithalat ve ihracat değerleri, henüz 2015 seviyelerine ulaşmış olmasa da bir toparlanmanın olduğunu söylemek mümkündür.

Şekil 5: Birleşik Krallık'ın Mal ve Hizmet İthalatı ve İhracatı (milyar avro)

Kaynak: Eurostat

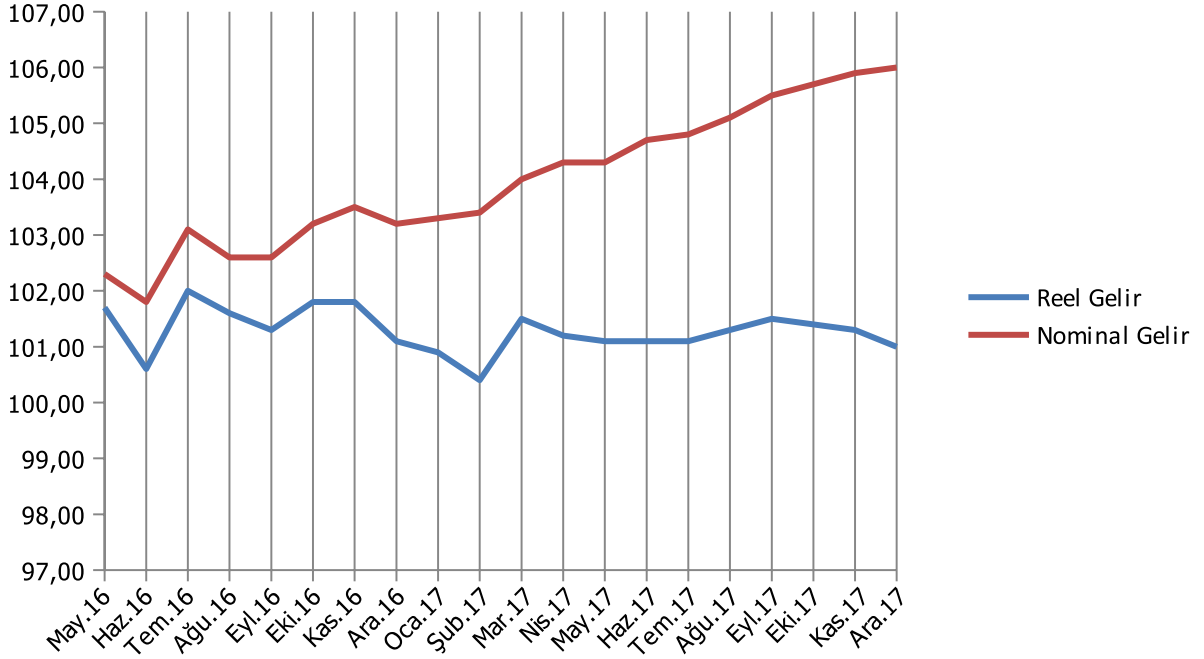
Birleşik Krallık'ın AB'den ayrılmasının diğer ekonomik yansımaları; hanehalkı üzerindeki etkiler, sterlin üzerindeki etkiler, finansal hizmetler ve Londra üzerindeki etkiler, AB bütçesine yapılan katkılar üzerindeki etkiler, göç ve istihdam üzerindeki etkiler ile yatırımlar üzerindeki etkiler başlıkları altında incelenecektir.

Hanehalkı Üzerindeki Etkiler

Birleşik Krallık'ın AB'den ayrılma kararı, meblağ olarak ele geçen ücretlerin (nominal ücretler) enflasyon çıkarıldığı zaman elde edilen ücretlerden (reel ücretler) yıllardır daha düşük seyreden gidişatını tersine çevirdi. Birlikten ayrılma kararının ardından, 2014 yılından beri eşit seviyelerde seyreden nominal ve reel gelir arasındaki makas, reel gelirin aleyhine olacak şekilde açılmaya başladı (Bkz. Şekil 6). Söz konusu enflasyonist

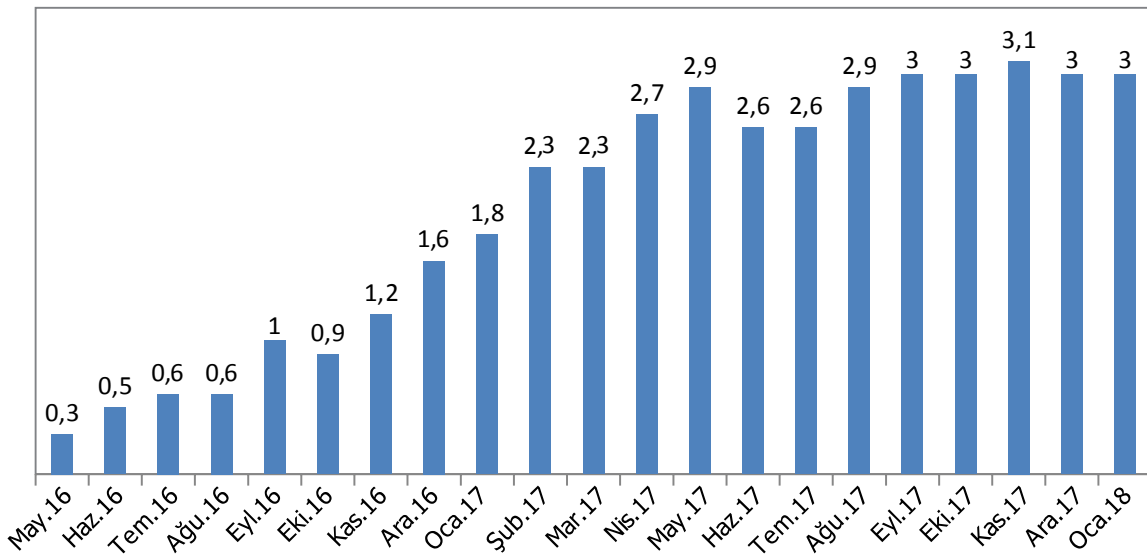
durumun ve reel gelirdeki düşüşün; firmaların, AB dışında ticaret yapacak olmasının yarattığı endişe sebebiyle daha makul maaşlar sunacağından kaynaklandığı ifade edilmektedir. Birleşik Krallık Merkez Bankası Başkanı Mark Carney yaptığı açıklamada, reel gelirdeki azalmanın sadece Brexit'ten kaynaklanmadığını, son yıllarda zaten zayıf seyrettiğini ve referandum sonrasında düşüşe geçtiğini ifade etti²¹. Reel ücretlerdeki bu azalmanın önümüzdeki yıllarda yaşam standartlarında gerilemelere yol açmasından korkulmaktadır.

Şekil 6: Birleşik Krallık'taki Nominal ve Reel Gelir (Nominal Gelir-Reel Gelir=Enflasyon)

Kaynak: Office for National Statistics

Şekil 7: Birleşik Krallık'taki Enflasyon Oranları (%)

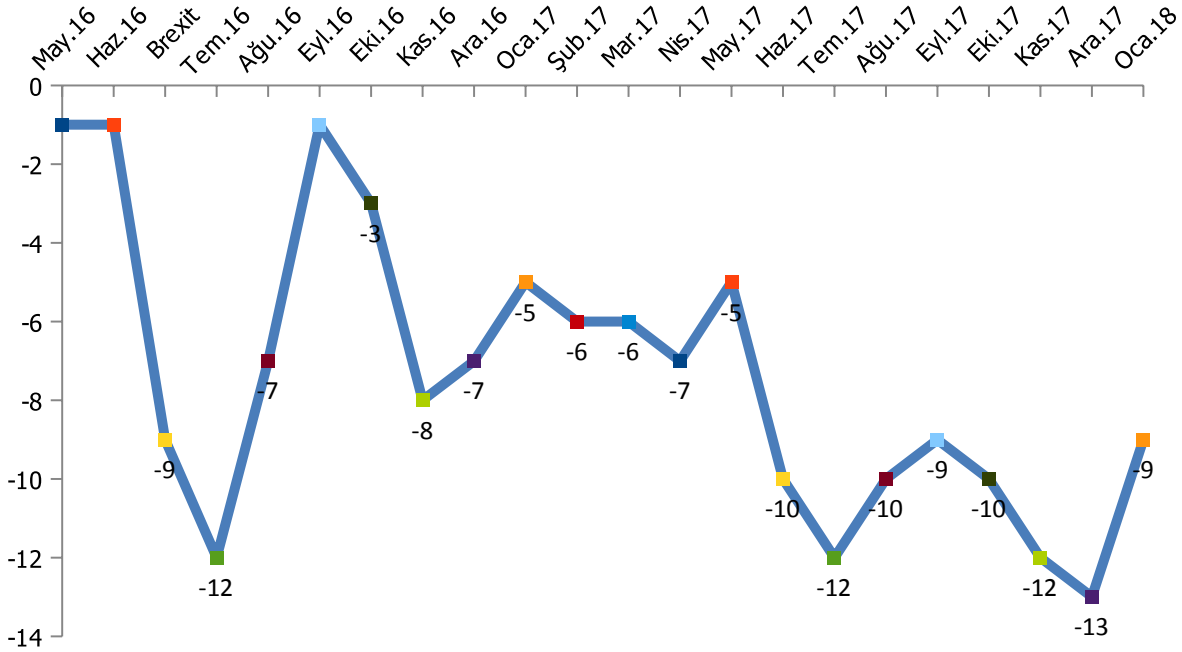

Kaynak: Office for National Statistics

Artan enflasyonun ve düşmekte olan reel gelirin etkilerine bakıldığında, Motorlu Araç Üreticileri Topluluğu (*Society of Motor Manufacturers and Traders*) verilerine göre, yeni araba satışları 2017 yılı sonunda %5,7, 2018 yılı ocak ayında da bir önceki yılın aynı ayına kıyasla %6,2 azalmıştır²². Benzer şekilde konut yapımı, sterlinin düşüşü ile birlikte maliyetler hızla yükseldiği için düşük seviyelerde seyretmektedir. Öyle ki inşaat sektöründeki büyüme, 2017 yılı Ağustos ayında bir yılın en düşük seviyesine ulaşmıştır²³. Bazı firmaların da belirttiği üzere, artan girdi maliyetleri karar alma süreçlerini etkileyerek, sözleşmelerin tamamlanmasını geciktirmektedir.

Bu durumun yansımaları, Alman kökenli pazar araştırma şirketi GfK (*Growth from Knowledge*) tarafından Avrupa Komisyonu için hazırlanan tüketici güven endeksinde de görülmektedir. 23 Haziran 2016 tarihinde gerçekleştirilen referandum öncesinde Birleşik Krallık'ta -1 civarında seyreden tüketici güven endeksi, Birlikten ayrılma kararı ile beraber -9'a gerilemiştir (Bkz. Şekil 8). 2017 yılının ilk yarısında -5 ile -10 arasında değişen endeks, yılın ikinci yarısında -13'e kadar düşmüştür. 2018 yılına Brexit referandumunun ardından az da olsa toparlanarak başlayan endeksin 2018 yılı içerisinde çok değişmesi beklenmemektedir.

Şekil 8: Birleşik Krallık Tüketici Güven Endeksi

Kaynak: Avrupa Komisyonu için hazırlanan GfK Tüketici Güven Barometresi

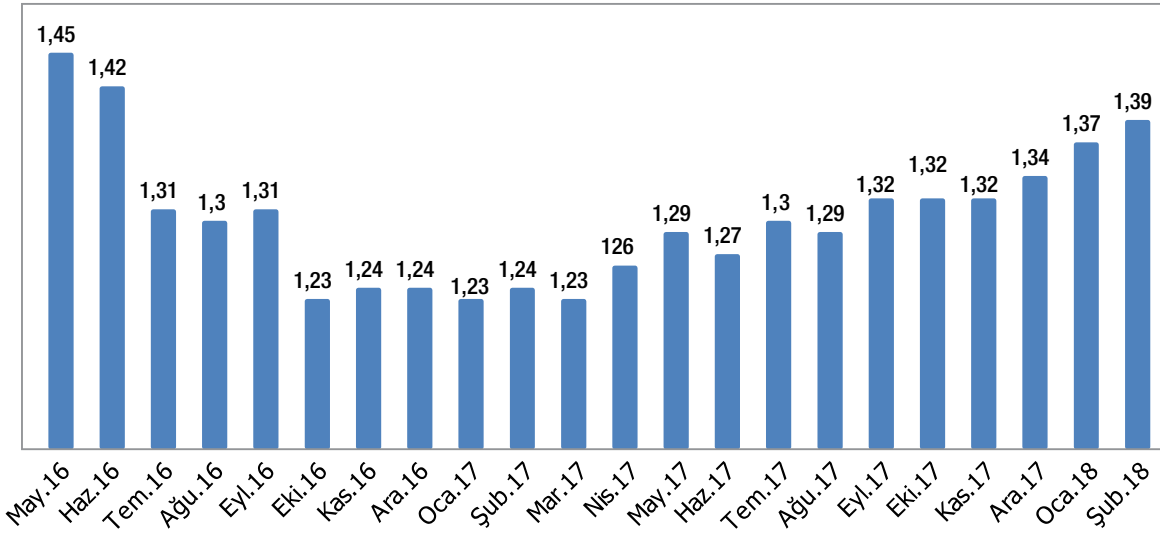
Birleşik Krallık'ın AB'den ayrılmasının hanehalkı üzerindeki etkilerinin bölgelere, sosyo-ekonomik gelişmişlik düzeyine ve sektörler göre değişiklik göstermesi ve ülke içerisindeki eşitsizlikleri artırması beklenmektedir. Örneğin çiftçilerin ve akademisyenlerin AB programları kapsamında aldıkları araştırma yardımlarını, Birlikten ayrıldıktan sonra alamayacak olmaları mağduriyetlerine sebep olacaktır. Ayrıca düşük gelirli ailelerin artan enflasyondan ve azalan reel gelirden yüksek gelirli ailelere kıyasla daha çok etkileneceğine dair öngörüler yapılmaktadır.

Sterlin Üzerindeki Etkiler

23 Haziran 2016 tarihinde yapılan referandumun yarattığı belirsizlik ortamının yanı sıra IMF, Dünya Bankası ve OECD gibi uluslararası örgütlerin Birleşik Krallık için 2016 yılı büyüme tahminlerini azaltmaları sterlinin dolar karşısında yüksek oranda değer kaybetmesine ve güvenli liman arayışındaki küresel ekonomide dolar ve

altın endekslerinin artmasına yol açmıştır. Birleşik Krallık'ın AB'den ayrılma kararı almasının ardından küresel piyasalardaki satışlar GBP/USD kurunu 1985 yılından sonraki en düşük seviyesine çekmiştir (Bkz. Şekil 5). Ciddi değer kaybı yaşayan sterlin, kısa vadede ithalatın pahalalanmasına ve enflasyonun artmasına sebep olurken, oluşan belirsizlik ortamının orta ve uzun vadede Birleşik Krallık'ta ve AB'de yatırımları ve harcama miktarını düşürmesi beklenmektedir. Sterlindeki söz konusu düşüş, ihracatçıların işine yaramış olsa da Birleşik Krallık'ta yaşayan kişilerin yurt dışı tatillerinin pahalalanmasına da sebep olmuştur. Ancak yine de 2017 yılının ikinci yarısından itibaren yükselmeye başlayan GBP/USD kuru, Şubat 2018'de 1,39'a ulaşmıştır.

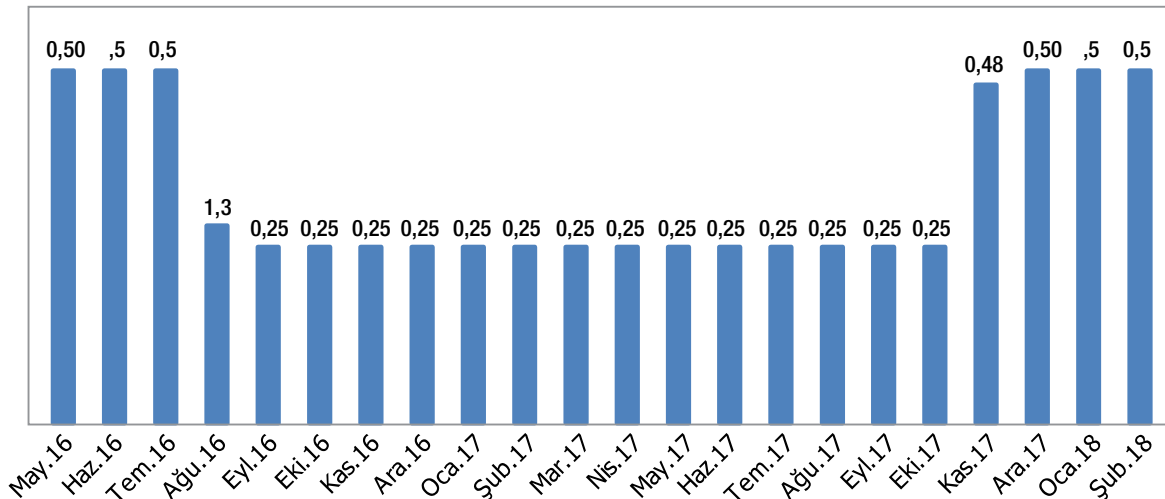
Şekil 9: GBP/USD Kuru

Kaynak: X-Rates

Tüm bunlara rağmen Brexit öncesinde referandumdan ayrılık kararı çıkması durumunda Birleşik Krallık'ın ekonomik buhrana sürükleneceği yönündeki tahminler tam anlamıyla doğru çıkmamıştır, çünkü söz konusu tahminler İngiltere Merkez Bankasının alabileceği telafi edici önlemleri hesaba katmamıştır. İngiltere Merkez Bankası, 2016 yılı Ağustos ayında faiz oranlarını %0,5'ten %0,25'e indirmiştir (Bkz. Şekil 10). Söz konusu indirim, 2009 yılından bu yana borçlanma maliyetinde meydana gelen ilk düşüş olarak tarihe geçmiştir.

Şekil 10: İngiliz Merkez Bankası Aylık Faiz Oranları (%)

Kaynak: İngiltere Merkez Bankası

Finansal Hizmetler ve Londra Üzerindeki Etkiler

Birleşik Krallık'ta yaratılan yeni iş imkânlarında ve ülkenin ihracatında hizmet sektörünün payı her geçen gün artmış ve böylece 1997 ile 2013 yılları arasında hizmetlerin toplam ihracat içindeki payı %28'den %41'e yükselmiştir. Bu durum özellikle finansal hizmetlerdeki artıştan kaynaklanmaktadır. Son verilere göre 2016 yılında Birleşik Krallık'ta finans ve sigortacılık hizmetleri, gayrisafi katma değerinin %7,2'sini (124,2 milyar sterlin) üretmekte ve toplam istihdamın %3,1'ini (1,1 milyon kişi) çalıştırmaktadır²⁴. Finans ve sigortacılık hizmetlerinde uzun yıllardır ticaret fazlası olan Birleşik Krallık, 2016 yılında da 55,5 milyar sterlin ihracat ve 11,7 milyar sterlin ithalat gerçekleştirmiştir. Finans ve sigortacılık hizmetlerindeki ticaret fazlası, Birleşik Krallık GSYH'sinin yaklaşık %3'üne tekabül etmektedir. Son olarak 2016 yılında Birleşik Krallık'ın AB'ye yaptığı ihracatın %38'ini oluşturan hizmetler içerisinde finansal hizmetler ile diğer ticari hizmetlerin üst sıralarda yer aldığını belirtmekte fayda var.

Birleşik Krallık'ın AB'den ayrılmasından en çok etkilenmesi beklenen hizmetler; bankacılık, varlık yönetimi, sigortacılık, mükerrer sigortacılık ve finansal hizmetlerdir. Bu noktada belirtmek gerekiyor ki; dünyanın en önemli finans merkezlerinden olan Londra, 61,7 milyar sterlinlik finans ve sigortacılık hizmeti pazarıyla Birleşik Krallık'ta bu sektörün %50,9'unun hayata geçirildiği şehir olma özelliğini taşımaktadır. Küresel bankacılık işlemlerinin yaklaşık beşte birinin hayata geçirildiği Birleşik Krallık'ta, yıllardır birçok yabancı banka merkezlerini Londra'da açıp diğer AB ülkelerinde faaliyetlerine devam etmektedir. Bu kapsamda Londra'da faaliyet gösteren 250'den fazla yabancı banka bulunmaktadır ve bu sayı en yakın rakipleri olan New York, Paris ve Frankfurt'tan oldukça fazladır²⁵. Londra'daki bankacılık sektörünün en önemli alt sektörlerinden olan perakende satış ve iş bankacılığı, 2015 yılında bankacılık gelirlerinin %55'ini gerçekleştirmiş ve bankacılık çalışanlarının %82'sini istihdam etmiştir (Bkz. Tablo 11). Aynı yıl bu alt sektörü, bankacılık gelirlerinin %30'unu sağlayan ve istihdamının %11'ini gerçekleştiren satış ve borsada kısa süreli alım satımlar takip etmiştir. Devamında ise bankacılık gelirinde %10'luk ve istihdamında %5'lik paya sahip yatırım bankacılığı, bireysel bankacılık ve varlık yönetimi gelmiştir.

Tablo 11: Londra'daki Bankacılık Sektörü (2015)

	Gelir (toplam bankacılık geliri içerisindeki payı, %)	İstihdam (toplam bankacılık istihdamı içerisindeki payı, %)
Perakende satış ve iş bankacılığı	55	82
Satış ve borsada kısa süreli alım satımlar	30	11
Yatırım bankacılığı, bireysel bankacılık ve varlık yönetimi	10	5
Diğer	5	2

Kaynak: Peterson Institute for International Economics

Araştırmalar Avrupa'daki varlıkların yaklaşık %45'inin, yani 6,9 trilyon sterlin değerindeki varlığın Londra'da işlem gördüğünü ortaya koymaktadır. Söz konusu varlıkların %18'inin AB'li müşterilere, kalan %15'inin de Birlik dışından müşterilere ait olduğu bilinmektedir²⁶. Emeklilik fonları Londra'daki ana varlıklar olup yaklaşık 1,9 trilyon sterlin değerindedir. Emeklilik fonlarını sigorta fonları (960 milyar sterlin), ticari mülkiyet fonları (480 milyar sterlin), özel servet fonları (417 milyar sterlin), serbest yatırım fonları (245 milyar sterlin) ve özel sermaye fonları (201 milyar sterlin) takip etmektedir. Ayrıca Londra, dünyanın en büyük döviz ve faiz türev araçları

piyasasına ev sahipliği yapmaktadır. Dövizde günlük yaklaşık 1 trilyon avro ve faizde günlük 927 milyar avroluk ciro ile küresel avro işlemlerinde lider konumdadır.

Anlaşılabacağı üzere Londra, finans piyasasının büyüklüğü, likidite hacmi ve bu alanda uluslararası üne sahip üniversiteleri ile finans kuruluşlarının merkezlerinin yer alması için çok uygun bir şehirdir. Ayrıca AB mevzuatına göre, bir finans kuruluşunun merkezinin Birliğin herhangi bir ülkesinde yer alması durumunda, bu kuruluş diğer Üye Devletlerde faaliyetlerini sürdürebilmektedir²⁷. Ancak Birleşik Krallık'ın AB'den ayrılmasının ardından Londra, finans alanında her ne kadar bugünkü çekiciliğini koruyabilecek altyapıya sahip olsa da, şehirdeki finans kuruluşları "AB pasaportu" olarak bilinen bu uygulamadan daha fazla yararlanamayacak ve Üye Devletlerde faaliyetlerine devam edebilmek için her ülkeden yetki almak durumunda kalacak. Uzmanlara göre, büyük kuruluşların yetki alma süreçleri karmaşık ve maliyetli olmakla birlikte, bankalar ve varlık yönetimi şirketleri uzun süre beklemeyi karşılayamayabilir. Bu sebeple Brexit'ten öncelikli olarak etkilenmesi beklenenlerin, finansal araç piyasalarında faaliyet gösteren kurumların ve çalışanlarının olduğu ifade edilmektedir.

Birleşik Krallık'ın AB'den ayrılmasının ardından finans sektörünü de içerecek bir STA akdedilmesinin yakın gelecekte gündemde olmadığı söylentisi, Londra merkezli finans kuruluşlarının endişeli bekleyişini artırdı. Birleşik Krallık piyasalarındaki bu belirsizliğin, Londra'daki finans kuruluşlarını yeni bir merkez arayışına iterek, AB'nin diğer finans şehirlerine yönelmelerine sebep olacağı konuşulmaktaydı. Paris, Frankfurt, Dublin, Lüksemburg ve Amsterdam gibi şehirlerde yer alan kuruluşların, yatırım ve vergi kolaylıkları sağlayan teklif paketleri, acil durum planları yapan Londra merkezli finans kuruluşlarının bu şehirleri yakın takibe almasının önünü açtı. *Goldman Sachs* ve *J.P. Morgan* gibi ünlü finans kuruluşlarının yöneticilerinin de belirttiği üzere, sunulan hizmetler ve AB'de yapılan yatırımlar, Birlik içerisinde herhangi bir sınıra takılmadan faaliyet gösterme serbestisine dayandığından Birleşik Krallık'ın AB'den ayrılması bu serbestiyi ortadan kaldırarak, Londra'nın finans merkezi statüsünü riske atabilir. Londra merkezli finans kuruluşlarının, AB piyasalarına erişimlerini kaybetmeme isteği, bu kuruluşların tamamını olmasa bile faaliyetlerinin bir kısmını diğer AB şehirlerine taşıma ihtimalini artırmaktadır.

Şu ana kadar Rusya kökenli VTB Bank, Avrupa operasyonlarının tümünü Londra'dan taşıma ihtimali olduğunu²⁸ ve Birleşik Krallık'ın en büyük sigorta şirketi *Lloyd's of London* hizmetlerini AB ülkelerine sorunsuz ulaştırmak amacıyla Avrupa iştirakını Brüksel'de kurma kararını resmen açıkladı²⁹. Benzer şekilde, dünyanın en büyük ikinci yatırım bankası *Goldman Sachs*, Birleşik Krallık'ta istihdam edilen 6 bin 500 kişiden 3 bininin Brexit müzakerelerinin gidişatına göre Frankfurt ve New York'ta görevlendirerek, Londra'daki bankacılık faaliyetlerini %50 azaltabileceğini kamuoyu ile paylaştı³⁰. Son olarak, Birleşik Krallık'ın en büyük uluslararası bankası HSBC'nin bin, *Deutsche Bank*'ın 4 bin, *Morgan Stanley*'in bin, *JP Morgan*'ın 300, *Barclays*'in 200 ve *Royal Bank of Scotland*'ın 100 çalışanını AB'de görevlendirmesi beklenmektedir.

Brexit'in AB piyasalarında faaliyet gösteren Birleşik Krallık ve özellikle Londra merkezli finans kuruluşları üzerindeki etkisinin, işletme masraflarında yeniden örgütlenmeden ve AB'de iştiraklar açmadan kaynaklanacağı ve bunun yaklaşık 8 milyar sterlin olacağı tahmin edilmektedir³¹. Ayrıca Birleşik Krallık'ın Tek Pazar'dan çıkmasının Londra'daki finansal hizmetler sektöründe 14 ile 20 milyar sterlin arasında gelir kaybına, 7 milyar ile 12 milyar arasında katma değer kaybına ve 70 bin ile 100 bin arasında istihdam kaybına yol açacağı öngörülmektedir³².

Kasım 2017'de Brexit'e hazırlık amacıyla Brüksel, ilk ciddi adımını attı ve Avrupa İlaç Ajansı'nın (*European Medicines Agency - EMA*) Amsterdam'a, Avrupa Bankacılık Otoritesi'nin (*European Banking Authority - EBA*) de Paris'e taşınması kararını aldı. Üye Devletlerin bankacılık sektörlerini düzenleyen ve denetleyen kurumların AB mevzuatı ile uyumunu sağlamakla yükümlü olan, aynı zamanda Birliğin bankacılık sektörünü analiz ederek,

finansal kurumların herhangi bir kriz karşısındaki dayanıklılıklarını ölçen EBA'nın Paris'e taşınması kararının ardından gözler, Fransa'nın başkentine çevrildi. Uzmanlara göre Mayıs 2017'de ülkenin cumhurbaşkanlığı koltuğuna oturan ve Paris'i Birliğin finans merkezi yapmaya kararlı AB yanlısı Emmanuel Macron için bu karar zafer niteliği taşıyor³³.

AB Bütçesi Üzerindeki Etkiler

Birleşik Krallık'ın AB'den ayrılık kararı almasının ardından merak edilen bir diğer konu da AB bütçesinin bu karardan nasıl etkileneceğidir. Bilindiği üzere Üye Devletler, GSMH'leri oranında AB bütçesine katkı yapmaktadır. AB'nin toplam gelirinin yaklaşık %75'ine tekabül eden bu katkılar, her devletin GSMH'si oranında hesaplanmaktadır³⁴. Daha sonra Üye Devletler, hayat standartlarına ve tarım sektörlerinin büyüklüğüne göre AB bütçesine yaptığı katkıdan pay almaktadır. Bu katkı dışında AB bütçesinin geriye kalan %25'i, ulusal KDV'ler ile gümrük ve şeker vergilerinden sağlanmaktadır.

AB'ye üye olduktan sonra Birleşik Krallık'ın Birlik bütçesine yaptığı katkılar ile bütçe harcamalarından aldığı pay arasındaki dengesizliğin giderilmesi amacıyla 1985 yılında bir düzeltme mekanizması hayata geçirilmiştir³⁵. Söz konusu mekanizma vasıtasıyla bütçe dengesizliği, KDV ve GSMH bazlı ödemelerde indirim yapılarak azaltılmaya çalışılmaktadır. Bu düzeltmenin maliyeti, diğer Üye Devletler tarafından AB GSMH'si içerisindeki paylarına göre üstlenilmektedir. Buna rağmen Birleşik Krallık, 23 Haziran 2016 tarihinde AB ile yoluna devam etmeyeceğine karar verdiğinde o zaman 43 yıllık olan AB üyeliğinin 42 yılında (1975 yılı hariç) AB bütçesine yaptığı katkılardan aldığı paylar çıkartıldığında net katkı yapan ülkelerden biri konumundaydı. 2016 yılı itibarıyla Birleşik Krallık'ın AB bütçesine yaptığı toplam reel net katkı 184,6 milyar sterline ulaşmıştır³⁶. Birleşik Krallık'ın Birlik bütçesine yaptığı katkılar, AB üyeliğinin en gözle görülür maliyetlerinden biri olması sebebiyle ayrılık taraftarlarının referandum söylemlerinde sıkça yer almıştır.

Bu noktada Birleşik Krallık'ın, ayrılık müzakereleri tamamlanincaya dek AB üyesi olacağı ve Birlikten tam olarak çıktığı güne kadar AB bütçesine katkı yapmaya devam edeceği unutulmamalıdır³⁷. Londra ve Brüksel, Birleşik Krallık'ın AB'den ayrılmasının finansal boyutunu düzenleyecek çerçeve için prensipte anlaşmaya varmıştır. Medyada "ayrılığın mali faturası" olarak bilinen yaklaşıma göre, Birleşik Krallık AB üyeliğinden doğan tüm taahhütlerini tutarak payına düşeni ödeyecek, Birlikten ayrılmasından hiçbir Üye Devlet zarar görmeyecek ve AB üyesi olarak kaldığı duruma kıyasla daha fazla ya da vaktinden daha önce bir şey ödemesi gerekmeyecektir. Varılan anlaşma uyarınca Birleşik Krallık, Brüksel'e 35 ile 39 milyar sterlin arasında bir ödeme yapacaktır.

Birleşik Krallık'ın AB'den ayrılmasının ardından Birlik bütçesine yaptığı katkıyı kesmesinin ekonomisine yılda GSYH'sinin yaklaşık %0,5'i oranında düşük bir mali tasarruf getirmesi beklenmektedir³⁸. Diğer taraftan AB'den ayrılmanın yol açacağı düşük ekonomik büyümenin ülkenin mali yapısına getireceği olumsuz etkinin AB bütçesinden sağlanacak tasarruftan daha fazla olacağı öngörülmektedir.

Göç ve İstihdam Üzerindeki Etkiler

Birleşik Krallık'ın AB'den ayrılma kararı almasının ardından gündeme gelen konulardan bir diğeri de ülkede yaşayan AB vatandaşlarının ve AB'de yaşayan Birleşik Krallık vatandaşlarının durumunun ne olacağı ve tarafların ekonomilerinin olası göç dalgalarından nasıl etkileneceğidir. Nitekim Birleşik Krallık'ta yaşayan yaklaşık 3,2 milyon AB vatandaşı ile AB'de yaşayan 1 milyon civarında Birleşik Krallık vatandaşı olduğu düşünüldüğünde, Birlikten ayrılmak toplamda 4 milyondan fazla insanın etkileneceği anlamına gelmektedir³⁹. AB'den Birleşik Krallık'a yapılan göçler emek arzını artırmış ve özellikle 18 sektörde (meyve ve sebze, imalat, balıkçılık vb.) AB kökenli kişilerin iş gücünün %20'sine egemen olmasıyla sonuçlanmıştır⁴⁰.

Birleşik Krallık'ın AB'den ayrılmasından sonra değişmesi muhtemel göç kurallarının Birleşik Krallık ekonomisini etkileyebileceğinden ve göçün sadece yüksek becerili göçmenlerle kısıtlanabileceğinden endişe duyulmaktaydı. Londra Sanayi ve Ticaret Odası, Brexit'in ardından katı bir göçmen politikası izlenmesi durumunda işçi sayısında düşüş yaşanacağı ve bunun da ülkeyi hem ulusal hem de uluslararası ticarete zora sokacağı konusunda uarmıştı. Ayrıca daha katı bir göçmen politikası, AB vatandaşı çalıştıran işyerlerinin vize işlemleriyle uğraşarak ve ilgili göç kurallarına uyulduğundan emin olarak harcayacağı ekstra para ve zaman demektir. İşverenler bu durumdan kaçınmak için Birleşik Krallık vatandaşlarını istihdam edebilir; ancak, bu da daha küçük bir çalışan havuzundan aynı becerilere sahip kişileri bulmayı gerektirebilirdi.

Mevcut göç politikasında herhangi bir değişim olması durumunda bunun en çok yüksek oranda AB vatandaşı çalıştıran sektörleri etkilemesinden korkulmaktaydı (Bkz. Tablo 12). 2016 yılına bakıldığında AB vatandaşlarının en çok yiyecek ürünlerinin imalatı (%33), konaklama (%19) ve depolama ile taşıma destekleri (%18) sektörlerinde istihdam edildiği görülmekte olup, bu sektörlerin Birleşik Krallık'ın AB'den ayrılmasından diğer sektörlerle kıyasla daha çok etkilenmesi beklenmekteydi.

Tablo 12: AB-27 Vatandaşlarının Birleşik Krallık'ta Sektörlere Göre İstihdamı (2016)		
Sektör	İstihdam Edilen Kişi Sayısı (Bin)	İstihdam Edilen Kişilerin Sektördeki Payı (%)
Araçlar dışında perakende ticaret	170	6
Yiyecek içecek hizmetleri	160	12
Eğitim	140	4
Yiyecek ürünlerinin imalatı	120	33
İnsan sağlığı hizmetleri	110	5
Bina inşaatı	90	11
Binalar ile ilgili hizmetler ve çevre düzenlemesi faaliyetleri	90	14
Araçlar dışında toptan ticaret	90	11
Konaklama	70	19
Özel inşaat faaliyetleri	70	7
Depolama ve taşıma destekleri	60	18
Bilgisayar programlama ve danışmanlık	50	8
Evde bakım hizmetleri	50	6
Kara taşımacılığı	50	6
Kamu yönetimi, savunma ve sosyal güvenlik	40	2
Finansal hizmetler (sigorta ve emekli maaşları dışında)	40	7
Mimarlık ve mühendislik	40	7
Konaklamasız sosyal hizmet	40	4
Posta ve kurye hizmetleri	40	10
Finans ve sigorta için yardımcı faaliyetler	30	7
TOPLAM	2.210	7

Kaynak: ONS İşgücü Anketi, Ocak-Aralık 2016

Birleşik Krallık'ın AB'den ayrılmasının ortaya çıkaracağı sonuçların sektörlerin yanı sıra bölgelere göre de değişiklik göstermesi söz konusudur. Örneğin diğer Üye Devletlerin vatandaşlarının çoğunlukla yaşadığı ve çalıştığı Londra (1 milyon) ve Güney Doğu (368 bin) gibi bölgelerin, Galler (64 bin) ve Kuzey İrlanda (89 bin) gibi bölgelere kıyasla daha fazla etkileneceği öngörülmekteydi. IMF ve OECD gibi uluslararası örgütler, AB'den Birleşik Krallık'a gelecek göçün azalmasının doğuracağı olumlu ve olumsuz sonuçları kıyasladığında olumsuzların fazla olduğunu ve bunların kalıcı etkilere yol açabileceğini tespit etti. Aynı zamanda söz konusu kuruluşlar bu süreçte AB ülkeleri için de olumsuz sonuçların ortaya çıkabileceğini ve bu yüzden Brexit'in küresel ekonomiye zarar verebileceğini belirtti. OECD'nin tahminlerine göre, Birleşik Krallık'ın AB'den ayrılmasının GSYH'sinde 2020 itibarıyla %3, 2030 itibarıyla %5 azalmaya ve bu sebeple daha düşük istihdama yol açması beklenmektedir⁴¹.

Referandum sürecinde ayrılık taraftarlarının göçü sıklıkla propaganda aracı olarak kullanmasına paralel olarak, Birleşik Krallık hükümetinin AB'den ayrıldıktan sonra oturma izni ve vatandaşlık vermeyi zorlaştıracığı ilk etapta akla gelenler arasındaydı. Ancak 8 Aralık 2017 tarihinde Brüksel'de bir araya gelen Birleşik Krallık ve AB yetkilileri, ilişkilerin geleceğini belirleyecek müzakerelerin ikinci aşamasına geçmek için uzlaştıklarını kamuoyu ile paylaştı⁴². Bu anlaşma kapsamında taraflar, vatandaşlık hakları konusunda fikir birliğine vararak, AB'de yaşayan Birleşik Krallık vatandaşları ile Birleşik Krallık'ta yaşayan AB vatandaşlarının haklarının korunacağını duyurdu. Bu da demek oluyor ki; daha önce bahsi geçen 4 milyondan fazla kişi şu an olduğu şekilde Birleşik Krallık'ta ya da AB'de hayatlarına devam edebilecek. Birleşik Krallık hükümeti, ülkede yaşayan AB vatandaşlarına Birlikten ayrıldıktan sonra yerleşik statüye başvurmaları için iki yıl süre tanıyacak. Ayrıca Birleşik Krallık Birlikten ayrıldıktan sonra ABAD'ın ülkedeki yetkisi devam edecek ve ülkedeki mahkemeler, AB vatandaşlarına ait davaları sekiz yıl içerisinde ABAD'a taşıyabilecek.

Yatırımlar Üzerindeki Etkiler

2009 yılında yürürlüğe giren Lizbon Antlaşması ile doğrudan yabancı yatırımlar (DYY), AB Ortak Ticaret Politikası'nın bir parçası haline gelmiştir⁴³. Birleşik Krallık, 145,6 milyar sterlin değerindeki net DYY ile 2016 yılında küresel yatırımların en çok tercih ettiği ikinci destinasyon olmuştur. 2015 yılında 25,3 milyar sterlin net DYY'nin ardından 2016 yılındaki bu sıçrama, 23 Haziran 2016 tarihinde gerçekleştirilen referandum öncesinde AB yanlılarının ayrılık kararının çıkması durumunda Birleşik Krallık'ın yabancı yatırımcılar için cazibesini kaybedeceği yönündeki iddialarının gerçekleşmediğini göstermektedir⁴⁴.

AB, son 10 yıldır Birleşik Krallık'a gelen DYY'lerde ilk sırada yer almakta olup, payı %45 ile %54 arasında değişmektedir. 2016 yılında da gelen DYY'lerin %45,4'ü AB kökenlidir⁴⁵. 2015 yılında da 950 milyar sterlin değerindeki DYY'nin %45'i AB'den, %27'si ABD'den, kalan %28'i de diğer ülkelerden gelmiştir. Birleşik Krallık'ın diğer ülkelerde yaptığı yatırımların da bir numaralı adresi AB olmakla birlikte, son 10 yıl içerisinde Birliğin, Birleşik Krallık yatırımlarındaki payı %41 ile %52 arasında seyretmektedir. 2015 yılında Birleşik Krallık, yatırımlarının %43'ünü AB ülkelerine yapmıştır. Son verilere göre, yatırımların geldiği Birleşik Krallık kuruluşları, ülkedeki toplam istihdamın %18'ini sağlamakta ve toplam katma değerini %28'ini üretmektedir.

AB üyeliği, Birlik dışından kurumların herhangi bir AB ülkesinde faaliyet göstermeye başladıktan sonra diğer Üye Devletlere erişimde bir tarife ya da tarife dışı engelle karşılaşmalarını önlediği için Avrupa dışından da Birleşik Krallık'a DYY gelmesini sağlayan önemli bir faktördür. Bu kapsamda AB'nin herhangi bir ülkesinde merkezi bulunan kuruluşlar, Birleşik Krallık'ta gerçekleştireceği operasyonları Birleşik Krallık'ın AB üyesi olmadığı durumdan çok daha düşük maliyetlerle yapabilmektedir. Bu sebeple AB'den ayrılmanın Birleşik Krallık'ta bulunan ya da yapılması planlanan yatırımları etkilemesinin yanı sıra yatırım işlemlerini daha karmaşık ve pahalı hale getirmesi muhtemeldir.

BİRLEŞİK KRALLIK VE AB'NİN TİCARİ ENTEGRASYONUNUN GELECEĞİ

23 Haziran 2016 tarihinde Birleşik Krallık'ta gerçekleştirilen referandum öncesinde ve sonrasında en fazla tartışılan konulardan biri ülkenin AB ile ticari entegrasyonunun geleceği idi. Referandum sonucunun AB'den ayrılma yönünde olması, Birleşik Krallık için AB ile ticaret politikasını yeniden şekillendirmek anlamına geliyordu. Ancak taraflar arasındaki müzakerelerde gelinen noktada nasıl bir ticari entegrasyon modeli ile yola devam edileceği konusunda halen uzlaşa sağlanamadığı görülüyor.

Birleşik Krallık'ın Dış Ticareti

AB'nin GSYH'sinin yaklaşık %15'ini oluşturan Birleşik Krallık'ın AB'den bağımsız olarak da dünya ticaretinde önemli bir yere sahiptir. Özellikle hizmet ticaretinde üstünlüğü olan Birleşik Krallık'ın en önemli ticaret ortaklarının AB, ABD ve Çin olduğu görülmektedir. AB ihracatının onda birini Birleşik Krallık'a yaparken Birleşik Krallık'ın ihracatının yarısını AB'ye yapması Brexit sonrası ticari entegrasyonun şekillendirilmesinde en fazla dikkate alınacak unsurlardan biri olacaktır.

Tablo 13: Birleşik Krallık'ın dünya ticaretindeki yeri (2016)

		İhracat	İthalat
Mal Ticareti	Dünya ticaret sıralamasındaki yeri	10	4
	Dünya toplam ihracatındaki payı (%)	2,57	3,92
Hizmet Ticareti	Dünya ticaret sıralamasındaki yeri	2	5
	Dünya toplam ithalattaki payı (%)	6,73	4,14

Kaynak: Dünya Ticaret Örgütü

Tablo 14: Birleşik Krallık'ın en önemli ticaret ortakları (2016)

İhracat ortakları	Toplam ihracatındaki payı (%)	İthalat ortakları	Toplam ithalatındaki payı (%)
AB-28	47	AB-28	51,9
ABD	15	Çin	9,4
İsviçre	4,8	ABD	9
Çin	4,4	İsviçre	4,2
Birleşik Arap Emirlikleri	2,4	Norveç	2,7

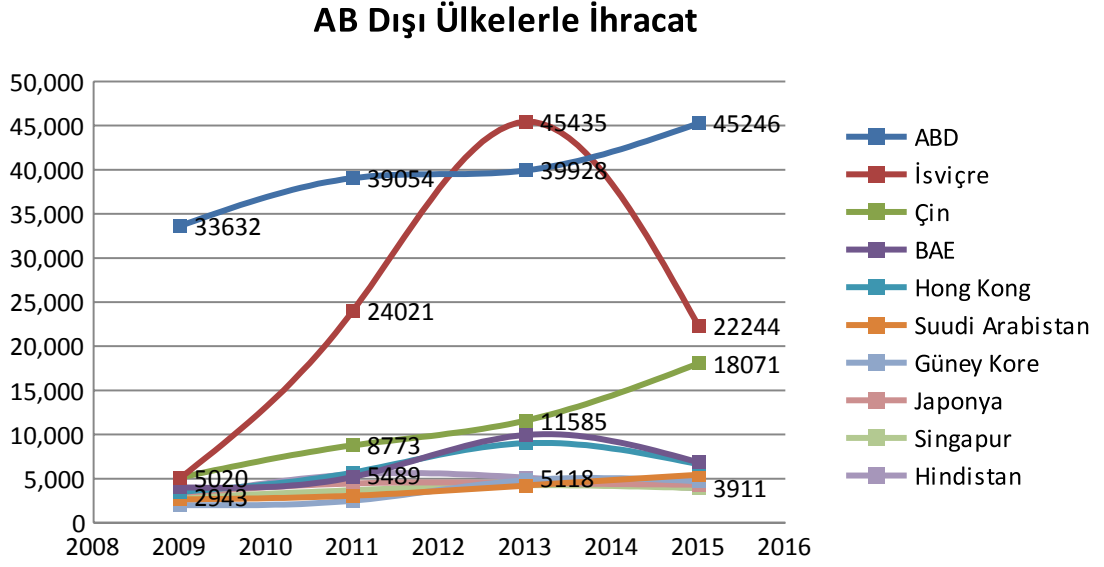
Kaynak: Dünya Ticaret Örgütü

Tablo 15: Birleşik Krallık'ın ürün gruplarına göre ticareti (2015)

Ürün	Toplam ihracatındaki payı (%)	Toplam ithalatındaki payı (%)
İmalat	72,3	73,6
Yakıt ve madeni ürünler	10,5	10,6
Tarım ürünleri	7	11,3
Diğer	10,2	4,5

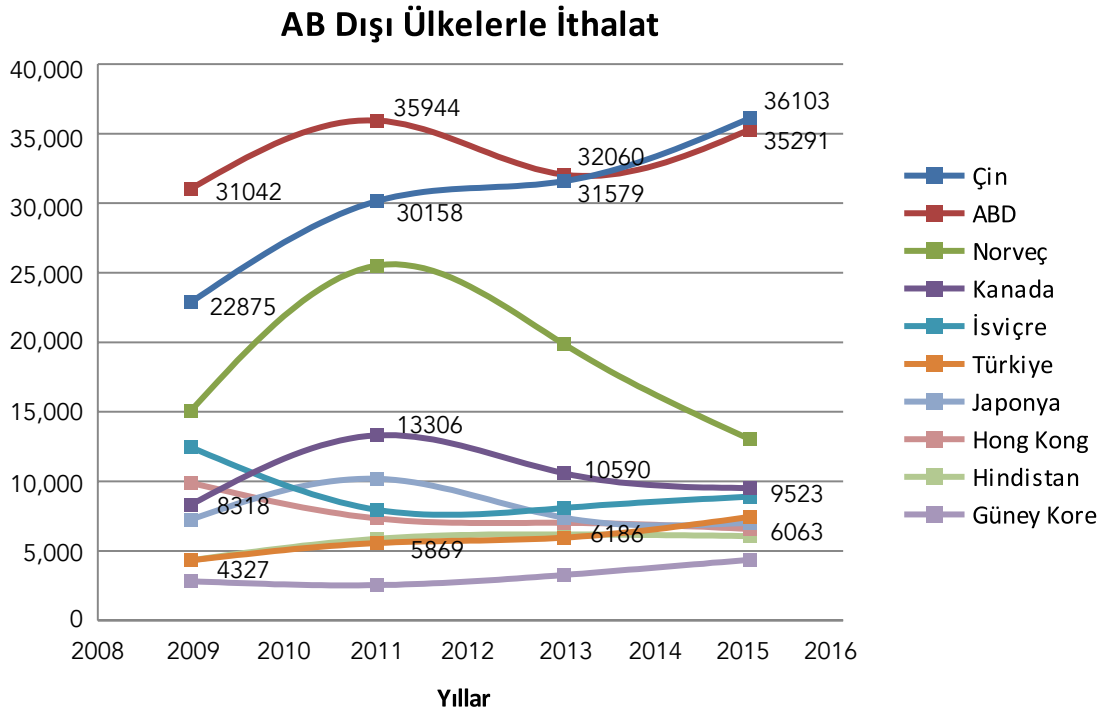
Kaynak: Dünya Ticaret Örgütü

Şekil 11: Birleşik Krallık'ın AB dışı ülkelerle ihracatı

Kaynak: Birleşik Krallık Ticaret Bakanlığı

Şekil 12: Birleşik Krallık'nın AB dışı ülkelerle ithalatı

Kaynak: Birleşik Krallık Ticaret Bakanlığı

Brexit Sonrası Olası Ekonomik ve Ticari Entegrasyon Modelleri

Hâlihazırda AB üyesi olan Birleşik Krallık ile diğer AB ülkeleri arasında mallar, hizmetler, kişiler ve sermaye herhangi bir engelle karşılaşmadan serbest dolaşabilmektedir. Bunun yanında Birleşik Krallık AB'nin bir parçası olarak üçüncü ülkelerle yürütülen ticaret anlaşmaları müzakerelerinde Komisyon tarafından temsil edilmektedir. Birleşik Krallık'ın AB ile yürüttüğü Birlikten ayrılma müzakerelerinde en fazla öne çıkan konuların başında ticari ve ekonomik ilişkilerin ne şekilde düzenleneceği gelmektedir.

AB ile Birleşik Krallık arasında ticaret konusundaki görüşmeler Mart 2018 AB Konseyi toplantısı sonrasında başlamıştır. Her iki taraf da 2018 Ekim ayında Brexit sonrası ikili ticaretin nasıl bir çerçevede yürütüleceği konusunda uzlaşmaya varmayı hedeflemektedir. Birleşik Krallık tarafından Brexit sonrasında nasıl bir ticari ilişki benimseneceğine dair vizyon Başbakan May tarafından Ocak 2017'de *Lanchester House* ve Eylül 2017'de Floransa'daki konuşmalarında ana hatlarıyla özetlenmiştir. Buna göre Birleşik Krallık AB Tek Pazar'ından ve Gümrük Birliği'nden ayrılmaya karardır. May Birleşik Krallık'ın kırmızı çizgileri olarak şunları sıralamaktadır:

- AB'den gelen göçün kontrol altına alınması,
- ABAD'ın yargı yetkisinin sona ermesi,
- AB düzenlemelerine zorunlu uyumun sona ermesi,
- Bağımsız bir ticaret politikası izlenmesi,
- AB bütçesine zorunlu katkıların sonlanması.

Öte yandan Birleşik Krallık Başbakanı May, AB ile Brexit sonrasında tarifersiz ticaret yapmayı, AB hizmetler pazarına erişimi, bazı AB programlarına gönüllü katılımı ve sorunsuz sınır kontrollerini sürdürmeyi arzulamaktadır. Ancak AB Konseyi tarafından 23 Mart 2018 tarihinde kabul edilen Brexit sonrası ilişkilerin çerçevesini belirleyecek rehber ilkelerde Birleşik Krallık'ın arzu ettiği gibi Tek Pazar'ın ve Gümrük Birliği'nin dışında kalmanın ticarete sıkıntılara yol açacağı açıkça ifade edilmiştir. Tarifelerin ve pazar koşullarının farklılaşmasının yanı sıra ortak kurumların, paylaşılan ortak yasal düzenlemelerin ortadan kalkmasının olumsuz ekonomik sonuçlar doğuracağı uyarısında bulunan AB liderleri bu olumsuz sonuçların Birleşik Krallık'ı daha fazla etkileyeceğini belirtiyor. Ancak rehber ilkelerde özellikle dikkat çeken AB tarafının dört serbestinin ayrılmaz olduğunu belirterek Birleşik Krallık Başbakanı May'in istediği gibi Tek Pazar'a sektörel yaklaşımla katılarak "işine geleni seçip alma"nın mümkün olmayacağı özellikle vurgulanmıştır⁴⁶.

AB'nin üçüncü ülkelerle ticari ilişkileri dikkate alındığında olası modelleri şu şekilde sıralamak mümkündür:

AEA'ya katılım (Norveç Modeli)

- Avrupa Ekonomik Alanı (AEA) 28 AB üyesinin yanında Norveç, İzlanda ve Lihtenştayn'dan oluşmaktadır. Birleşik Krallık, AB'den ayrıldıktan sonra AEA'ya katılmayı tercih etmesi halinde Tek Pazar'a tam erişim sağlayabilecektir. Ancak bu durumda AB kural ve düzenlemelerine büyük ölçüde uyum sağlamaya devam edecek, buna karşılık karar alma mekanizmasında sınırlı etkisi olacaktır. Ayrıca AEA'ya katılım için AB bütçesine katkıda bulunmaya devam etmesi ve kişilerin serbest dolaşımını sınırlandırmaması gerekecektir.
- Birleşik Krallık'ın Tek Pazar'dan faydalanmaya devam edebilmesi için en uygun model olmasına rağmen, serbest dolaşım ve AB bütçesine katkı gibi hususlar nedeniyle üzerinde durulmamaktadır.

AB ile Gümrük Birliği (Türkiye Modeli)

- Halihazırda AB üyesi olmamasına rağmen AB ile Gümrük Birliği olan Türkiye, Andora ve San Marino'nun yolunu tercih etmesi halinde Birleşik Krallık, AB ile ticaretinde tarifeleri ve eş etkili önlemleri kaldıracak, AB'nin dış ticaret tarifesine uyum sağlayacaktır. Buna karşılık AB'nin pek çok alanındaki düzenlemelerine uyum sağlaması gerekecek ancak karar alma mekanizmasında herhangi bir etkisi olmayacaktır.
- Birleşik Krallık tarafından karar alma mekanizmalarında yer alınmaması ve Türkiye gibi nihai hedefi AB üyeliği olmaması nedeniyle bu modelin tercih edilmeyeceği dile getirilmektedir.

AB ile STA

- Birleşik Krallık'ın AB ile ticari ilişkilerinin taraflar arasında imzalanacak bir Serbest Ticaret Anlaşması'na (STA) dayanacağı bu modelde Birleşik Krallık Tek Pazar'a anlaşmanın kapsamına bağlı olarak (sınırlı) erişim elde edecektir. Bu modelde üçüncü ülkelerle ticaret anlaşmalarını kendisi müzakere edecek olan Birleşik Krallık'ın AB bütçesine katkı yapmasına gerek olmayacaktır ve kişilerin serbest dolaşımına sınırlama getirebilecektir. Halihazırda AB'nin akdettiği en kapsamlı yeni nesil STA'lardan Ukrayna ve Kanada ile yapılan CETA Birleşik Krallık hükümeti tarafından model olarak düşünülmektedir.

Gelişmiş ikili anlaşmalar (İsviçre modeli)

- Birleşik Krallık'ın AB ile ticari ilişkilerinin taraflar arasında imzalanacak bir STA'nın yanı sıra çeşitli sektörleri kapsayacak özel anlaşmalar ile şekillendiği bu model, Birleşik Krallık'ın üçüncü ülkelerle ticaret anlaşmalarını bağımsız müzakere etmesini sağlarken, sadece AB ile özel anlaşması olduğu sektörlerde AB kural ve düzenlemelerine uyum sağlaması gerekecektir. Modele adını veren İsviçre, Avrupa Serbest Ticaret Alanı'na (EFTA) katılmasına rağmen AEA'ya katılmamaktadır. Bunun yanında AB ile kişilerin serbest dolaşımı, hava ve karayolu taşımacılığı, tarım, teknik ticari engeller, kamu alımları gibi alanlarda özel ikili anlaşmaları bulunmaktadır. İsviçre modeli Birleşik Krallık'ın kendisi için avantajlı sektörlerde ikili anlaşmalar yapmak suretiyle Tek Pazar'a sınırlı erişim elde etmesini sağlayacaktır. Ancak bu sektörlerin seçiminde AB'nin yaklaşımının ve önceliklerinin kritik olacağını, İsviçre'nin bu sektörlerde AB müktesebatına uyum sağladığını ve kişilerin serbest dolaşımına izin verdiğini hatırlatmak gerekir.

DTÖ kuralları (üçüncü ülke modeli)

- Birleşik Krallık ile AB arasında herhangi bir anlaşma imzalanmaması durumunda taraflar arasındaki ticaret ilişkileri DTÖ kuralları çerçevesinde düzenlenecektir. Bu model AB'nin özel bir ticaret anlaşması imzalamadığı üçüncü ülkelerle aynı hak ve avantajları sağlamaktadır. Dolayısıyla Birleşik Krallık, AB ile ticaretinde tarife ve tarife dışı engellerle karşılaşacaktır. Bunun Birleşik Krallık-AB ticaretine olumsuz yansımaları ve birbirlerinin pazarlarındaki avantajlarının ortadan kalkması kaçınılmazdır.

Brexit Sonrası Ticari İlişkiler

Hâlihazırda AB ile Birleşik Krallık arasında devam eden aylık müzakerelerinde ticaret konusu ele alınmaya başlansa ve taraflar kendi kırmızı çizgilerini ifade etseler de henüz netleşmiş bir çerçeve ortaya koyulmamıştır. Bu çerçevenin kısa vadede belirlenebilmesi bugüne kadar son derece girift hale gelmiş ekonomik ve ticari ilişkilerin yeniden tanımlanmasının zorluğu, Birleşik Krallık içerisinde Başbakan May'in aksine Parlamento'da çoğunluğu elde eden İşçi Partisi'nin Brexit'i 'yumuşatma' yanlısı tavır benimsemesi, İskoçya ve İrlanda'nın ticari entegrasyonun önemine vurgu yapmaları ve iş dünyası temsilcilerinin bir kısmının AB ile Gümrük Birliği'ni sürdürme yanlısı olmaları gibi nedenlerle oldukça güçtür. Yukarıda sıralanan modeller arasında şu anda sadece AB ile Birleşik Krallık arasında değil Birleşik Krallık'ın kendi içerisinde bile bir uzlaşmaya varılmadığı ortadadır.

Tablo 16: Birleşik Krallık'ın Öncelikleri ve Olası Ticari Entegrasyon Modelleri

	Birleşik Krallık hükümetinin görüşü	AEA'ya katılım (Norveç nodeli)	Gümrük Birliği (Türkiye modeli)	Tek Pazar'dan çıkarak bir STA müzakere edilmesi			DTÖ kuralları
				İsviçre modeli	Ukrayna modeli	CETA	
AB'den gelen göçün kontrolü	√	x		x	√	√	√
ABAD yargı yetkisinin sona ermesi	√	Kısmen	Büyük oranda	Büyük oranda	Kısmen	√	√
AB düzenlemelerine zorunlu uyumun sona ermesi	√	x	Kısmen	Kısmen	Oldukça sınırlı	√	√
Bağımsız bir ticaret politikası izlenmesi	√	Büyük oranda	Oldukça sınırlı	Büyük oranda	√	√	√
AB bütçesine zorunlu katkıların sonlanması	√	x		x	√	√	x
AB ile tarifersiz ticaret	√	√			√	√	x
AB hizmetler pazarına erişim	√	√	√	√	√	√	x
Engelsiz sınır ticareti	√	Kısmen	Kısmen	Kısmen	Kısmen	x	x
AB programlarına gönüllü katılım	√	√		√	√	Kısmen	√

Kaynak: Institute for Government Analysis

AB ile Birleşik Krallık arasındaki müzakerelerde ikinci aşamaya geçilebilmesi için ön koşul olan sınır meselesi gelecekte nasıl bir ticari ilişki modeli benimseneceğiyle doğrudan ilintilidir. AB tarafının Kuzey İrlanda'nın Gümrük Birliği ve Tek Pazar içerisinde kalmaya devam etmesi önerisinin Birleşik Krallık Başbakanı May tarafından İngiltere ile Kuzey İrlanda arasına duvar örmek anlamına geldiği için şiddetle reddedildiği biliniyor. Ancak Birleşik Krallık'a bağlı Kuzey İrlanda ile AB üyesi İrlanda arasında hâlihazırda tariflerden muaf ve bürokrasinin oldukça az olduğu ticaretin devam edebilmesi için Birleşik Krallık'ın Gümrük Birliği içerisinde kalmayı seçmesi gerekiyor. Dolayısıyla bugün en önemli ticaret ortağı Birleşik Krallık olan ve ürettiği malların %13'ünü hizmetlerin ise %16'sını bu ülkeye ihraç eden İrlanda'nın ticari geleceğini de Birleşik Krallık ile AB arasında gelecekte kurulacak ticari ilişkinin belirleyeceğini söylemek yanlış olmayacaktır. Nitekim İrlanda Merkez Bankası tarafından yapılan bir çalışma Birleşik Krallık'ın AB'den ayrılması sonrasında yürürlüğe girecek teknik olmayan engeller nedeniyle iki ülke arasındaki ticaretin %10 oranında azalabileceğini ortaya koyuyor⁴⁷.

Birleşik Krallık'ın AB'den ayrılması halinde üçüncü ülkelerle ticari ilişkilerinde de önemli değişiklikler olacaktır. Bugüne kadar AB çatısı altında üçüncü ülkelerle ticari anlaşmaları ve liberalleşmeyi savunan Birleşik Krallık'ın AB üyeliğinden ayrılması halinde benimseyeceği ticari entegrasyon modeli üçüncü ülkelerle ekonomik ve ticari ilişkilerini şekillendirecektir. Brexit'i savunanların en önemli argümanlarından biri ekonomik ve ticari bağımsızlık olduğu ve AB'den ayrılan Birleşik Krallık'ın kendi ikili ticari anlaşmalarını daha avantajlı müzakere edeceği, bunun uzun vadede daha avantajlı olacağıydı. Bu görüşe göre dış ticaretinde hizmetlerin payı oldukça yüksek olan ve özellikle AB'nin tarım ürünleri konusundaki korumacılığı ve hassasiyetleri ile engellenmeyen, bağımsız bir Birleşik Krallık'ın kendi üstünlüklerini daha fazla yansıtan ticari anlaşmalar müzakere etmesi mümkün olacaktır. Bunun yanında hangi üçüncü ülkeyle ticari anlaşma müzakere edileceği ve zamanlamasının nasıl olacağı konusunda diğer AB ülkelerinin onayı olmaksızın çok daha hızlı hareket edebilecektir.

Öte yandan Birleşik Krallık üçüncü ülkelerle kendisi ticaret anlaşmaları müzakere ettiğinde AB'nin bir parçası olmamanın dezavantajlarını da yaşayacaktır. En kritik husus AB'den ayrılan bir ülkenin AB'nin üçüncü ülkelerle yaptığı 30'a yakın ikili ve bölgesel ticaret anlaşmasını yeniden müzakere edecek olmasıdır. Üçüncü ülkelerin AB ile ticari anlaşma müzakere etmeye istekli olmalarının sebeplerinin başında dünyanın en büyük ve gelir düzeyi yüksek pazarlarından birine erişim avantajını yakalamak olduğu hatırlanmalıdır.

Birleşik Krallık AB'den ayrılık müzakerelerini tamamlamayı öngördüğü Mart 2019'dan itibaren üçüncü ülkelerle kapsamlı ticaret anlaşmaları müzakere etmeye başlayabilecek. Ancak anlaşmaya varılsa bile bunlar 21 aylık geçiş sürecinin bitimi olan 31 Aralık 2020 itibarıyla yürürlüğe girebilecek. May hükümetinin bu tarihe kadar birkaç tane kapsamlı serbest ticaret anlaşmasını tamamlayarak Brexit referandumu öncesi AB'den ayrılma durumunda Birleşik Krallık'ın kendi çıkarları doğrultusunda yeni anlaşmalar müzakere edebileceğini ispat etmek istediği biliniyor. Bu nedenle özellikle Avusturya ve Yeni Zelanda ile anlaşmalara öncelik verilmesi gündemdeydi. Ancak AB Birleşik Krallık'tan önce hareket ederek her iki ülke ile STA müzakerelerine başlayacağını duyurdu. Buna göre Birleşik Krallık'ın bu ülkelerle STA müzakerelerine en erken 30 Mart 2019 tarihinde başlayabilecekken AB aynı yılın 31 Ekim tarihinde tamamlamayı hedefliyor. Öte yandan Birleşik Krallık tarafından STA müzakerelerinde öncelikli olarak belirlenen dünyanın en önemli iki ekonomik gücü Çin ve ABD ile şu anda ufukta herhangi bir ticari uzlaşma gözüküyor. Çin'in AB temsilcisi Pekin ile Londra arasında planlanan ticaret müzakerelerinin Brüksel ile Londra arasındaki ticari ilişkilerin geleceğine dair bir uzlaşmaya varılamaması durumunda büyük bir belirsizlikle karşı karşıya kalacağını açıkladı⁴⁸. ABD tarafına bakıldığında ise Trump'ın başkan seçilmesiyle geçen yıl dondurucuya kaldırılan TTIP müzakerelerine bu yıl ABD'nin üçüncü ülkelere yönelik daha korumacı bir ticaret politikasına dair ilk adımları atmasının eklenmesiyle olası bir ABD-Birleşik Krallık ticaret anlaşması ne zaman gerçekleşir sorusuna kısa vadede net bir cevap vermek zor görünüyor.

BREXIT KARARININ KÜRESEL ÇEVRE VE İKLİM DEĞİŞİKLİĞİ POLİTİKALARI AÇISINDAN ETKİLERİ

Birleşik Krallık'ın AB'den ayrılmasının, her konuda olduğu gibi iklim değişikliği konusunda da bazı sonuçları doğurması kaçınılmazdır. Hatırlanacak olunursa, çevre politikaları referandum kampanyalarında fazla yer almamıştı. Çevresel konuların AB'nin güçlü noktalarından biri olduğu halk tarafından kabul edilmiş bir gerçek olsa da, bu onların evet oyunu vermelerinin önüne geçememiştir. Sonuç olarak, Brexit kararı alınmış ve Birleşik Krallık'ın özellikle de iklim değişikliği ve çevre konusunda kat etmesi gerektiği uzun bir yol oluşturmuştur. Zira Birleşik Krallık'ın sahip olduğu çevre mevzuatı, onun AB ile uyumlaştırmak için edindiği mevzuattan büyük derecede etkilenmiş bir halde bulunuyor; bu nedenle Brexit, hâlihazırda bulunan AB'ye ait bazı yasama önlemlerini iyileştirmek veya feshetmek gibi olanaklar da sunuyor olacak fakat aynı zamanda çevre mevzuatı uzun vadeli politik istikrar ihtiyacını doğuracaktır. Brexit süreci boyunca bu istikrarın sürdürülmesi, Birleşik Krallık'ın doğa üzerindeki yasal tedbirlerin etkili ve tamamlanmış olmasını sağlamasında büyük bir önem taşıyacaktır.

AB çevre müktesebatı, doğa ve biyolojik çeşitlilik, atık ve geri dönüşüm ve kimyasal düzenleme gibi çeşitli konuları kapsarken, AB'nin iklim değişikliği ile mücadelede alacağı eylemler emisyon ticareti, enerji verimliliği standartları oluşturmak ve düşük karbonlu teknolojileri edinmek için sağlanan desteklerden oluşuyor. Birleşik Krallık Büyük Fesih Yasası Tasarısı'nın (*Great Repeal Bill*) AB'nin standartları kadar kapsamlı olup olmayacağı henüz belli değil. Zira Birleşik Krallık AB çevre mevzuatını kendi mevzuatının içerisine yerleştirmek istemekte, fakat bu mevzuat beraberinde çok karmaşıklık ve geniş bir kapsamı getirmektedir. Bu yüzden de, kamuoyunda Brexit sonucunda Birleşik Krallık'ın çevreyi koruma hususundaki azimlerinin azalacağı konusunda endişe duyulmaktadır.

AB kitleler tarafından iklim değişikliği konusunda öncül bir konuma sahip olarak kabul edilmektedir. AB bu öncül konumunu sadece çevre ve iklim değişikliği mevzuatlarına sahip olmasına değil, aynı zamanda bu mevzuatların hayata geçirilmesinin özellikle Avrupa Komisyonu ve ABAD gibi AB kurumları tarafından denetlenmesi ve yürütülmesine de borçludur. Dolayısıyla, bu iki kurum AB üyeliği boyunca Birleşik Krallık'ın geçirdiği çevresel konulardaki gelişmelere yön vermesinde etkili olmuştur. Bu nedenle, Birleşik Krallık'ın Brexit sonrası sadece mevzuat oluşturmakla sınırlı kalmaması, aynı zamanda bu mevzuatın en verimli şekilde yürütüldüğünü denetleyecek mekanizmaları da oluşturması büyük önem arz etmektedir. Birleşik Krallık'ın, AB'nin bu öncül konumu sayesinde elde ettiği yararlar ve bundan sonra yapması gerekenler bunlarla bitmiyor.

Yeni İklim Değişikliği Mevzuatı ve Bu Mevzuatın Ticaret Açısından Getirdikleri

Birleşik Krallık'ın AB'yi terk etmesi, AB ile ilişkilerinin bittiği anlamına gelmiyor. Özellikle de, Birleşik Krallık ithalat ve ihracatının yarısını AB ile gerçekleştirilmekte olduğundan, Brexit durumunda AB ile serbest ticaret yapabilmesi için Birleşik Krallık'ın uygulamaya koyacağı mevzuat ve mekanizmaların AB standartları ile uyumlu hale gelmesi de gerekmektedir. Bu standartları belirlerken de Birleşik Krallık'ın, öncelikle AB ile gelecekte nasıl bir serbest ticaret anlaşması yapacağına karar vermesi gerekmektedir.

Bunun haricinde de, Brexit gerçekleştiğinde, Ortak Tarım Politikası (OTP), Ortak Balıkçılık Politikası (OBP) da Birleşik Krallık için geçerliliğini kaybediyor olacak. Büyük İptal Yasa Tasarısı, bu konularda geçici bir tedbir getirmeyi başarabilse bile, çevresel politikanın anahtar konularının değerlendirme ve uygulanmasında yeterli bir mekanizma olamayacaktır. Bu yüzden de, geçmiş senelerde AB tarafından gerçekleştirilen ilerlemelerden de yararlanarak kendilerine özgü iç politikalar yürütmek Birleşik Krallık'ın yararına olacaktır.

Birleşik Krallık AB'nin Sağladığı İmkânlardan Ne Kadar Yararlandı?

Birleşik Krallık, iklim değişikliği ile mücadele ederken AB'nin sağladığı olanaklardan da yararlanmıştır. Bu olanaklardan bazıları:

1. AB Fonları

2014-2020 yıllarını kapsayan mevcut AB bütçe döneminde Birleşik Krallık'ın, çevrenin desteklenmesi ve iklim değişikliğinin önüne geçilmesi için sağlanan AB destek fonundan 5,8 milyar avroyu aşkın destek alması bekleniyor. Bu zamana kadar ülkede gerçekleştirilen iklim ile ilişkin, özellikle de iklim değişikliğinin etkilerinin azaltılması ve uyum sağlanması gibi konulardaki faaliyetlerin %20'si AB bütçesinden tahsis edilmiştir ve Birleşik Krallık uzun yıllardır bu fonlardan en çok yararlanan taraflardan biri olarak anılmaktadır.

Birleşik Krallık aynı zamanda AB bütçesi destekli AR-GE fonlarından da en çok yararlanan taraflardan biridir. Birleşik Krallık Ulusal İstatistik Ofisi (*UK Office for National Statistics-ONS*) verilerine göre, Birleşik Krallık AR-GE fonlarına 5,4 milyar avro katkıda bulunurken, 8,8 milyar avro değerinde fon elde etmiştir. Her ne kadar bu fonun tamamı çevre ile ilgili projelere gitmemiş olsa da, İklim Değişikliği Komitesi (*Committee on Climate Change*) bu fonlamanın da iklim değişikliği ile mücadele konusunda çok önemli olduğunu belirtmektedir. AB fon akışlarının 2020 yılına kadar devam edeceği Birleşik Krallık Maliye Bakanı Philip Hammond tarafından teyit edilmiş olsa da, bu noktadan sonra neler olacağı henüz bilinmiyor. Brexit üzerine çıkarılan Beyaz Kitap'ta Birleşik Krallık, AB ve Tek Pazar'dan ayrıldıktan sonra AB bütçesine büyük ölçekli katkıda bulunmayacak olsa da, bazı Avrupa programlarına kapıyı açık tutabileceğini belirtmişti.

2. Avrupa Yatırım Bankası

Avrupa Yatırım Bankası (AYB), düşük karbonlu enerji altyapısı yatırımlarının gerçekleştirilmesinde Birleşik Krallık'a ölçüde derecede yardımcı olan kurumlardan biridir. 2000 yılından bu yana Birleşik Krallık, enerji altyapısı gelişimini sağlamak için AYB'den 37 milyar avro üzerinde bir mali destek almıştır. Özellikle düşük karbon projelerine yapılan 6 milyar avroluk yatırım da bunun içerisinde bulunuyor. AYB ayrıca 1975'ten beri gerçekleşen sel, nehir ve deniz kirliliği ve enerji verimliliği tedbirleri ile mücadele için Birleşik Krallık'ın su endüstrisine 12,6 milyar sterlinden fazla bir kredi vermiştir. Her ne kadar kurum üye olmayan ülkelere de kredi imkânları tanısada, fonlarının %90'ını AB içerisinde harcamayı tercih etmektedir. Bu da Birleşik Krallık'ın AB'den çıkmasının, bu kurumdan aldığı kredilerin miktarının düşebileceği anlamına gelmektedir.

3. Bilimsel Çalışmalar

Birleşik Krallık özellikle hava kirliliğine ilişkin hâlihazırda bilimsel çalışmaları yürütmekte olduğu için, diğer Avrupa ülkelerinin çalışmalarına katılamaması ve AB'nin bilimsel hibelerinden yeterince yararlanamaması, Birleşik Krallık'ın bu çalışmalarının sonuçlanmasını zora sokacaktır. Bu yüzden de Birleşik Krallık, Brexit sonrasında da AB ile olası işbirliği ve bilgi alışverişi yapma olasılığını gözden çıkarmamalıdır⁴⁹.

Paris İklim Anlaşması Ne Olacak?

AB, Avrupa Konseyi 2030 İklim ve Enerji Politikaları Çerçevesi ve Avrupa Komisyonu'nun 2020 sonrası küresel iklim değişikliği ile mücadele planını esas alarak, 6 Mart 2015 tarihinde iklim eylem planını sunan (Niyet Edilen Ulusal Katkı, *Intended Nationally Determined Contribution- INDC*) ilk büyük ekonomi olmuştur. Bu anlaşmaya göre AB sera gazı emisyonlarını 2030 yılına kadar, 1990 yılına kıyasla en az %40 oranında azaltma taahhüdünü vermiştir. Bu oran diğer tüm AB üye ülkeleri gibi Birleşik Krallık için de geçerli bir hedeftir. Ancak, Brexit gerçekleştiği zaman Birleşik Krallık'ın kendi şartlarına uygun yeni bir INDC belirlemesi gerekecektir.

AB ETS'ye Ne Olacak?

Birleşik Krallık'ın AB'yi terk etmesinin, aynı zamanda kendisinin de taraf olduğu AB ETS (*EU Emissions Trading System*) üzerinde etkiler bırakması kaçınılmaz olacaktır. Ülke 2019 yılı Mart ayında Birlik'ten ayrılacağından, yakın bir süre içerisinde bu sisteme devam edip vermeyeceğine karar vermesi gerekmektedir. Bu konuda atılan henüz çok az adım var. Öncelikle AP ve Konsey, AB ETS Yönergesi'nde bazı iyileştirmeler yapıp, havacılık gibi alanlarda çalışan operatörlerin AB ETS ödeneklerini kullanmalarının önüne geçmeyi planlıyor. Ayrıca 2018 yılının uyumluluk son tarihi de daha önce bir tarihe alınacak ve karbon bütçesi hesaplamalarının değişmesi gerekecek. Yine de, Birleşik Krallık bu sistemden çıkmayı tercih etse bile, karbon fiyatlamayı bırakmayı planlamıyor. Ayrıca istediği takdirde üye ülke olmasa da, İzlanda, Lihtenştayn ve Norveç örneğindeki gibi, bu sisteme devam etme hakkı bulunuyor. Bu hakkı kullanıp kullanmayacağını da ileriki günlerde belli olması beklenmektedir⁵⁰.

Sonuç

Birleşik Krallık AB'den ayrılacak olsa da, iklim değişikliği ile mücadeleden vazgeçmeyi düşünmüyor. Bunun için de, İklim Değişikliği Komitesi (*Climate Change Committee*) 20 Temmuz 2016 tarihinde Beşinci Karbon Bütçesi'ni (*Fifth Carbon Budget*) yürürlüğe koymuştur. Birleşik Krallık bu bütçe ile, 1990 yılına oranla emisyon oranını 2030 yılında %57 azaltmayı amaçlamakta ve bütçenin başarılı olması için ekonominin tüm sektörlerini dahil etmeyi planlamaktadır.

Bunun haricinde de, Birleşik Krallık ikinci İklim Değişikliği Risk Değerlendirmesi'ni (*Climate Change Risk Assessment*) 18 Ocak 2017'de Parlamenta sunmuştu. Bu değerlendirme, iklim değişikliğinin sebep olabileceği olası sonuçların önüne geçebilmek için Parlamenta yeni teklifler ve politikalar ortaya koymasını gerektirdiğini ortaya çıkarmıştı. Bu nedenle Ulusal Uyum Programı'nın hedeflerini, bu yeni teklifleri ve politikaları kapsayacak şekilde güncellenmesi gerekmektedir⁵¹.

Sonuç olarak, Birleşik Krallık'ın AB'den çıkması hiçbir şeyin sonu değil. Zira AB gibi iklim değişikliği ile mücadelede lider bir Birlikten edindiği tecrübelerin üzerine AB'nin de eksikliklerinin olduğu mevzuatı daha işler hale getirdiği takdirde Birleşik Krallık, hedeflerine ulaşabilir. 2015 yılında AB'nin toplam emisyonlarının yaklaşık %12,1'ine yol açan Birleşik Krallık⁵², aynı zamanda 1990 yılından 2015 yılına kadarki zaman diliminde emisyonların azaltımını %36,6 oranında gerçekleştirerek⁵³, AB'nin bu konuda en başarılı üye ülkelerinden biri olmuştu. Bu durum, Birleşik Krallık'ın AB'den ayrılmasının AB için de olumsuz bir gelişme olduğunu gösteriyor. Zira AB'nin böyle bir ülkeyi kaybetmesi, hedeflerinin gerçekleşmesini sektöre uğratabileceğini gösteriyor. Bunun yanı sıra, Birleşik Krallık'ın AB haricinde alternatif müttefikler edinmesi de, küresel bağlamda hedeflerine daha kolay yaklaşabilmesini sağlayıp, içinde bulunduğu durumu olumlu bir hale dönüştürme fırsatı yaratabilir.

BREXIT VE TÜRKİYE

Brexit süreci 1999 yılından beri AB üye adayı olan ve 2005 yılında üyelik müzakerelerine başlayan bir ülke olarak Türkiye'yi yakından ilgilendirmektedir. Brexit kararı henüz alınmadan dahi, Birleşik Krallık örneğinin Türkiye için de bir model oluşturabileceği konuşulmaya başlanmıştır. 29 Ağustos 2016 tarihinde yayınlanan, "Europe after Brexit: A proposal for a continental partnership" başlıklı makalede⁵⁴, AB üyeliğinden ayrıldıktan sonra Birleşik Krallık ile ilişkilerin yakın bir işbirliği temelinde devam etmesi için "kıtasal ortaklık" adı altında yeni bir formül önerilmiş ve bu modelin Türkiye ve Ukrayna gibi ülkelere de ileride uygulanabileceği belirtilmiştir. Bruegel düşünce kuruluşunda kıdemli araştırmacı olan, Cumhurbaşkanı Macron'un seçim kampanyasında ekonomi danışmanlığı görevini yapmış Jean Pisani-Ferry, Federal Almanya Parlamentosu (Bundestag) Dış İlişkiler Komitesi Başkanı Norbert Röttgen, Bruegel kıdemli araştırmacısı, tanınmış ekonomist Andre Sapir, İngiltere Merkez Bankası'nın guvernör yardımcılığını yapmış, Sistemik Risk Konseyi Başkanı Paul Tucker ve Bruegel Direktörü Guntram B. Wolff gibi önde gelen isimlerin altında imzalarının olduğu bu belge Brexit ile gündeme gelen ve Türkiye gibi diğer AB üyesi olmayan Avrupa ülkelerine de uygulanabilecek yeni bir modeli gündeme taşımıştır.

Bu modele göre Birleşik Krallık ile AB arasındaki ilişkilerin AB üyeliğinden sonra yeni bir işbirliği kapsamında geliştirilmesi öne sürülmektedir. Kıtasal Ortaklık olarak adlandırılan bu modelde ilişkilerin aşağıdaki unsurlar üzerine oturtulması önerilmektedir⁵⁵:

- AB Tek Pazarına erişimin devam etmesi için gereken ortak politikalara katılım ve uyum; (Birleşik Krallık'ta kişilerin serbest dolaşımı ile ilgili hassasiyet nedeniyle, emeğin serbest dolaşımının geçici bazda sağlanması)
- Hükümetlerarası karar alma ve uygulamayı içeren bir Kıtasal Ortaklık Konseyi
- AB bütçesine katkı sağlanması
- Dış politika, güvenlik ve savunma alanlarında yakın işbirliği

Federal Almanya'nın eski Dışişleri Bakanı Sigmar Gabriel de benzer bir öneriyi ortaya atmıştır. *Westdeutsche Allgemeine Zeitung* adlı gazeteye verdiği bir mülakatta Gabriel, AB ile Birleşik Krallık arasında imzalanacak yeni anlaşmanın Türkiye ve Ukrayna gibi yakın gelecekte üye olması mümkün gözükmeyen ülkeler için de model olabileceğini ileri sürmektedir⁵⁶.

Bu tür önerilerin ne ölçüde anlam taşıdığı ve uygulanabilir olduğunu değerlendirmek için bazı unsurları akılda bulundurmak yararlı olacaktır:

-Türkiye ve Birleşik Krallık arasında ekonomik büyüklük ve gelişmişlik açısından önemli farklar bulunmaktadır. Toplam gayrisafi hasıla açısından bakıldığında Türkiye 2016 rakamlarına göre 863,712 milyar dolarlık bir GSYH'ye sahiptir. Birleşik Krallık GSYH'si ise yine 2016 rakamları ile 2,651 trilyon dolar ile yaklaşık 3 katıdır. Kişi başına düşen ulusal gelire baktığımızda yine 2016 verileri ile Türkiye'de 11.230 dolar iken, BK'da 42.370 dolar olarak kaydedilmiştir. Dolayısıyla, ekonomik büyüklük açısından Türkiye'nin son dönemde göstermiş olduğu hızlı büyümeye rağmen, önemli fark bulunmaktadır.

-İki ülkenin AB ile ilişkilerinin tarihçesi, bugünkü konumu ve statüsü de birbirinden çok farklıdır. Birleşik Krallık, Fransa Cumhurbaşkanı Charles De Gaulle'ün iki kez veto etmesinin ardından 1973 yılında AT üyesi olmuş ve o günden bugüne AB'nin bütün önemli dönüşüm süreçlerini üye olarak deneyimlemiştir. Avro Alanı ve Schengen gibi bazı politikaların dışında kalmayı seçen (opt-out) Birleşik Krallık'ın üye oluşundan 43 yıl sonra tercihi üyelikten ayrılma yönünde olmuştur. Oysa Türkiye daha ortaklık başvurusunu yaptığı 1959 yılından başlayarak,

nihai hedef olarak tam üyeliği benimsemiş ve bu üyelik hedefini sadece üyeliğin ötesinde Türkiye'nin sosyo-ekonomik kalkınması ve ilerlemesi için bir çıpa ve model olarak belirlemiştir.

-Kimlik ve kültür açısından da Türkiye'nin AB üyeliğinin önüne çıkarılan en önemli engellerden biri farklı kimliği ve kültürü olmuştur. Birleşik Krallık için de Kıta Avrupası ile hayat görüşü, ticaret ve küresel konum açısından farklılıklarından söz edilse de nihai olarak Avrupalı bir ülke olduğu sorgulanmamaktadır. Türkiye gibi Batı ve Doğu arasında köprü rolü biçilen bir ülke değildir. Birleşik Krallık geniş Avrupa kültür ailesi içinde görülmektedir. Dini ve kültürel referansları ile de bu geniş aileye mensubiyeti tartışmalı değildir.

-Kıtasal ortaklık gibi üyelik dışında bir formül öneren modeller Türkiye'ye üyelik sürecinin başlangıcında önerilen imtiyazlı ortaklığı anıştırmaktadır. Türkiye Gümrük Birliği'nin bir ortağı olarak hâlihazırda AB ile ileri bir ortaklığı yürütmektedir. Dolayısı ile Türkiye'ye kıtasal ortaklık gibi bir öneriyi sunmak, zaten elindeki bir kazanımı farklı bir görünüş ile gündeme getirmek anlamını taşımaktadır. Kıtasal ortaklık önerisinde Türkiye açısından en cazip gelebilecek unsur, bu ortaklık çerçevesinde karar alma süreçlerini etkilemeye yönelik ortak bir konsey oluşturma fikridir. Burada kıtasal ortaklık partneri olan ülkeler AB İç Pazarı ve ilgili konulardaki mevzuatı görüşüp fikirlerini ifade edebilecektir. Ancak üye olmadıkları için yasal olarak AB mevzuatı açısından herhangi bir bağlayıcılığı olan kararlar alamayacaktır. Bu husus Kıtasal Ortaklık önerisinin ileri sürüldüğü makalede şu şekilde belirtilmektedir⁵⁷:

Kıtasal ortaklığı ilgilendiren alanlarda, Kıtasal Ortaklık Konseyi AB Konseyi ve AP tarafından resmi olarak kabul edilmeden önce yasa tekliflerini görüşebilecektir ve bu şekilde AB üyesi olmayan ülkeler tarafından ifade edilen pozisyonlar yasama süreci boyunca ve nihai kararda hesaba katılacaktır. Resmi olarak, Kıtasal Ortaklık Konseyi'ndeki pozisyon ve görüşmelerin dikkate alınması AB Üye Devletleri için hukuki değil siyasi bir yükümlülüktür.

Görülmektedir ki, Kıtasal Ortaklık Konseyi'nin alacağı kararlar ve ifade edeceği görüşlerin AB yasama sürecini etkilemesi iyi niyet esasında olacaktır. Zaten üye olmayan ülkelerin AB Kurumlarını ilgilendiren süreçlerde herhangi bir yasal ve resmi rollerinin bulunması eşyanın tabiatına aykırıdır. Teoride, AB ve Türkiye arasında Gümrük Birliği'nin uygulanmasında çıkan sorunların çözülmesi için Ortaklık Konseyi'nin tek yetkili karar alıcı kurum olduğu bilinmektedir. Ancak bugüne kadar temel sorunlar bu çerçevede çözüme kavuşturulamamıştır. BK ile AB ilişkilerinin geleceği açısından dahi Kıtasal Ortaklık türü önerilerin ne kadar uygulanabilir olduğu tartışmalıdır. Ancak AB'nin kendi içindeki reform süreci de dikkate alınır, bugün ortaya çıkmış olan farklılaştırılmış entegrasyon yapısı, Brexit sonrasında çok katmanlı bir AB yönetişimini meydana getirecektir. Örneğin, AB içinde Avro Alanı'na dahil olan ülkelerin katılacağı daha ileri bir entegrasyon halkası olduğu takdirde, Birleşik Krallık ve Türkiye gibi AB ile yakın ilişki içinde bulunan, Gümrük Birliği veya farklı bir mekanizma üzerinden AB pazarına erişim sağlayan ülkeleri de içine katabilecek bir yapılanma öngörülebilir. Böyle bir yapılanma ister istemez üye olmayan ülkelerin politikaların karar alma süreçlerinde yer almayıp uygulayıcı konumunda olmaları sonucunu doğuracaktır. Bu durumun kesin bir çözümü olmasa da, etkili danışma prosedürlerinin oluşturulması ile en azından bu ülkelerin görüşlerinin dikkate alınacağı mekanizmaların ortaya çıkması sağlanabilir.

Brexit'in Türkiye Üzerindeki Olası Etkileri:

Siyasi Etkiler

Siyasi açıdan baktığımızda, Birleşik Krallık'ın üyesi olmadığı bir AB'nin önemli farklılıklar içereceği öngörülebilir. Birleşik Krallık'ın AB içindeki genel tutumu ve bunun Türkiye açısından ne anlama geldiği şu şekilde özetlenebilir:

-Birleşik Krallık, AB'nin federalleşmesine karşıdır. AB'ye yetki devrinin genişletilerek, entegrasyonun daha da derinleşmesi yerine serbest ticaret ve ortak pazar öğelerinin belirleyici olduğu bir AB mefhumunu yeğler. AB'nin geleceği tartışmalarına 2000 yılında Polonya Menkul Kıymetler Borsasında yaptığı bir konuşma ile katkıda bulunan eski Başbakanlardan Tony Blair, nasıl bir AB tercih ettiklerini ortaya koymuştur. Blair AB'nin bir "süper federal devlet"e dönüşmesini istemediğini ancak, globalleşmeye karşı ekonomiyi reforme eden ve Avrupa'nın yaşam tarzını koruyan esnek bir yapı istediklerini söylemiştir. "Bir süper devlet değil, süper güç istiyoruz" demiştir⁵⁸.

Bu açıdan bakıldığında, AB entegrasyonunu daha derinleştiren adımlar atan Almanya ve Fransa ikilisinin şekil verdiği bir AB'nin Brexit sonrası reformlar ile AB'nin federal yapısını güçlendireceği, bu durumun ise Türkiye'nin üyeliğini daha da zor bir olasılık haline getireceği söylenebilir. Öte yandan, bugüne kadar özellikle Maastricht sonrası atılan adımlar ile Birleşik Krallık'ın üyesi olmasına rağmen, entegrasyonun giderek yeni politika alanlarını kapsayacak şekilde derinleştiği de görülmektedir. Her ne kadar, Üye Devletlerin temsil edildiği AB Konseyi AB'nin geleceği açısından daha belirleyici hale gelse ve supranasyonal kurumların karşısında Üye Devletlerin ağırlığı daha fazla hissedilse de, entegrasyon sürecinde atılan her adım daha ileri entegrasyonu da gerektirmekte ve krizlerle de olsa süreç ilerlemektedir. Bu açıdan Birleşik Krallık'ın ayrılmasının beklenen ölçüde önemli bir etki yapmayacağı öngörülebilir.

-Anglo-Sakson dünyasının temsilcisi Birleşik Krallık'ın AB'den ayrılması, kuşkusuz ki ABD'nin AB'ye bakışını etkileyecektir. Trump dönemine kadar, ABD'nin en önde gelen müttefiklerinden olan Birleşik Krallık, AB içinde NATO ittifakına verdiği önem, piyasa ekonomisi anlayışı ve liberal dünya görüşü ile belirli bir pozisyonu ve yaklaşımı temsil etmiştir. Trump döneminde, AB ve ABD arasında giderek görünür olan anlaşmazlık ve sürtüşmeler, Birleşik Krallık'ın AB'den ayrılması sonrasında iyice keskinleşebilir. Transatlantik ilişkilerdeki ayrışma, ABD'nin Pasifik havzasına yönelmesi ve Avrupa savunması için üstlendiği yükümlülükten belirli ölçüde vazgeçmesi ile daha da kalıcı hale gelebilir. Türkiye açısından bakıldığında, Avrupa'nın dünyadaki konumu ve yakın bölgelere yönelik bakışı ile ilgili kabaca Kıta Avrupası ve Anglo-Sakson dünya olarak adlandırabileceğimiz iki ayrı yaklaşımın olmadığı bir AB, Türkiye'nin Avrupalı konumu hakkında daha sorgulayıcı ve eleştirel olacaktır.

-Birleşik Krallık, AB'nin yeni üyelerin katılımı ile genişlemesinin taraftarı olmuştur. Resmi olarak Türkiye'nin üyeliğini de destekleyen ülkelerdendir. Ancak, AB üyeliğinden ayrılma sonucunu getiren Brexit referandumu öncesindeki siyasi tartışmalarda Türkiye'nin olası üyeliği de kampanya malzemesi olmuş, AB üyeliğine karşı olan siyasiler tarafından, Türkiye'nin dahi üye olabileceği bir AB'de Birleşik Krallık'ın yeri olmayacağı şeklinde kullanılmıştır. AB karşıtı kamp "Türkiye (76 milyonluk nüfus) AB'ye katılıyor" ifadesinin yazılı olduğu posterler bastırmıştır. Özellikle yüksek nüfusun AB içinde yeni bir göç dalgası yaratacağı endişelerini tetiklemiştir. O zamanki Başbakan Cameron ise bu endişeleri gidermek için, Türkiye'nin büyük ihtimalle 3000 yılına kadar AB üyesi olamayacağı yönünde bir açıklamada bulunmuştur⁵⁹. Dolayısıyla, Birleşik Krallık'ın AB dışına çıkması ile Türkiye'nin AB içinde önemli destekçisini kaybedeceği söylene de, pratikte bu desteğin ne kadar gerçek olduğu ayrı bir konudur. 19. yüzyılın dünya gücü Birleşik Krallık'ın stratejik vizyona sahip bir ülke olarak,

Türkiye'nin Avrupa için önemine vakıf olarak Türkiye'yi mümkün olan en yakın biçimde AB ile ilişkilendirmek konusunda ise önemli bir aktör olduğu söylenebilir.

Ekonomik ve Ticari Etkiler

Birleşik Krallık Türkiye'nin en önemli dış ticaret ortaklarından biridir. 2017 rakamlarına göre, Türkiye'nin en fazla ihracat yaptığı ikinci ülke Almanya'nın ardından Birleşik Krallık olmuştur. Birleşik Krallık'a ihracat 2017'de 9.603milyon dolar olmuştur⁶⁰. Ekonomi Bakanlığı'nın verilerine göre, 2017 yılı itibarıyla Türkiye ile İngiltere arasındaki ticaret hacmi 16 milyar dolardır. Türkiye 2001 yılından beri İngiltere'ye dış ticaretinde fazla vermektedir. 2005 yılında 5,91 milyar dolar olan ihracatımız 2015 yılında neredeyse iki katına, 10,6 milyar dolara ulaşmıştır. 2017 yılında, %17,8'lik bir gerileme yaşanarak 9,6 milyar dolar ihracat, %22,8'lik bir artışla 6,6 milyar dolarlık ithalat gerçekleştirilmiş ve yine Türkiye lehine 3 milyar dolar dış ticaret fazlası verilmiştir⁶¹. İngiltere'ye ihracatta, genel olarak tekstil ve hazır giyim ürünleri, elektrikli ve elektriksiz makineler, motorlu araçlar ve parçaları, demir-çelik ürünleri, altın/mücevherat ihracattaki önemli madde gruplarını oluşturmaktadır. Böyle önemli bir ticaret partnerinin AB dışında kalması, Gümrük Birliği'nin dışında da kalması anlamına gelecektir. Birleşik Krallık'ın geçiş sürecini de takiben AB'den tamamiyle ayrılmasının planlandığı 2020 sonunda, Gümrük Birliği ilişkisinin yerini alacak bir serbest ticaret anlaşmasının iki taraf arasında vakit kaybetmeden uygulamaya koyulması ticari kayıp yaşanmaması için elzemdir.

Eski Ekonomi Bakanı Nihat Zeybekci'nin de ifade ettiği gibi Türkiye ve Birleşik Krallık arasında bir serbest ticaret anlaşması imzalanmasına yönelik teknik hazırlıklar başlatılmıştır⁶². Ancak, Birleşik Krallık ile AB arasındaki yeni ilişkinin mahiyeti kesinleşmeden, Türkiye ile bir serbest ticaret anlaşması imzalanması mümkün değildir. Türkiye'deki İngiliz Ticaret Odası (BCCT) Başkanı Chris Gaunt da yaptığı bir açıklamada bu konuya dikkat çekmiş ve "AB ile müzakerelerin sonucunu şu an bilmiyoruz. AB ile iyi bir anlaşma yapmamız önemli. Bu sonuçlanıncaya kadar İngiltere ve Türkiye için bir STA yapmak zor... Biz Brexit'den sonra, son anlaşmanın ne olduğunu anladığımız zaman Türkiye ile iyi bir STA yapacağımıza eminiz" demiştir⁶³. Birleşik Krallık'ın AB ile üyelik sonrasında ilişkisinin henüz netleşmemesi ve gerek AB, gerekse Birleşik Krallık'taki sert ve yumuşak Brexit yanlılarının kabul ederek üzerinde uzlaşacağı bir formül bulmanın zorluğu, sürecin sonucunu öngörebilmeyi de güçleştirmektedir. Norveç formülü veya Kanada artı formülü gibi başlıklarla tanımlanan seçenekler, özette iki farklı tercihi gündeme getirmektedir: Birincisinde, Birleşik Krallık'ın AB İç Pazarı'na katılmaya devam etmesi öngörülmektedir. Ancak bu formülde, karar almaya katılmadan, AB mevzuatının uygulayıcısı olma konumu ve İç Pazar'daki 4 özgürlüğün iş gücü hareketliliği de dahil olmak üzere bir bütün olarak ele alınması Birleşik Krallık'ta tartışmaya yol açmaktadır. Kanada Serbest Ticaret Anlaşması'na benzer bir ticaret anlaşması da diğer tercihi oluşturmaktadır ki bu formül de Birleşik Krallık'ın AB pazarındaki konumunu ve avantajlarını devam ettirme arzusu nedeniyle yeterli görülmemektedir. AB ile Birleşik Krallık arasındaki yeni ilişkinin belirlenmesini takiben Türkiye'nin de Birleşik Krallık ile serbest ticaret anlaşmasını sonuçlandırarak uygulamaya koyması ticari ve ekonomik ilişkilerimizin devamlılığı açısından önemlidir.

Hukuki Etkiler

Brexit'in hukuki etkileri Birleşik Krallık'ın AB'den ayrılması ile Türkiye ile AB arasındaki ortaklık ilişkisini düzenleyen Ankara Anlaşması'ndan da ayrılmış olacağı saptaması ile ilgilidir. Birleşik Krallık'ın Brexit sonrasında AB üyesi iken taraf olduğu anlaşmalara taraf olmaya devam etmesi ya da üyelikten ayrıldıktan sonra Türkiye ile imzalaması beklenen serbest ticaret anlaşmasına Ankara Anlaşması hükümlerinin geçerli olmaya devam edeceği şeklinde bir hüküm eklemesi gibi durumlar haricinde, AB üyeliğinden ayrılması, AB üyesi iken taraf olduğu anlaşmalardan da ayrılması anlamına gelmektedir. Birleşik Krallık'ın AB üyeliğinden

ayrılma sebeplerinden birinin, kendi ticaret anlaşmalarını özgürce yapabilme olduğu dikkate alınır, Birleşik Krallık'ın Türkiye ile ticaret ilişkisinin tüm yönlerini yeni bir anlaşma ile yeniden müzakere etmek isteyeceği öngörülebilir. Türkiye'nin tutumu da Ankara Anlaşması ile kazanılmış olan haklara yakın düzenlemeleri bu yeni anlaşma kapsamına dahil edebilmek olacaktır.

Birleşik Krallık, Türkiye Cumhuriyeti vatandaşlarına ECAA (*European Community Association Agreement*) denilen bir vize ile oturma ve yerleşme hakkı tanımaktadır. Bu hak ile Birleşik Krallık'a yerleşmiş bir T.C. Vatandaşı 4'üncü yılın sonunda süresiz oturma iznine hak kazanıyorken, bu yıl değişen uygulama ile süresiz oturma hakkı askıya alınmıştır. Özellikle 2016 sonrasında, Ankara Anlaşması'nın sağladığı bu imkandan yararlanarak Birleşik Krallık'a yerleşmek için başvuruların sayısında önemli bir artış meydana gelmiştir. Toplam başvuru 2008'de 20 iken, 2010'da 165, 2014'te 240 ve 2015'te 390'a yükselmiştir. 2016'da ise Birleşik Krallık'a toplam 775 başvuru yapılmıştır. 2017'de toplam başvuru 1.190 olmuştur. 2017'de yapılan başvuruların 665'i onaylanırken, 325'i reddedilmiştir⁶⁴.

2007 yılında ABAD'ın ön hüküm prosedürü kapsamında görüşüp karara bağladığı, Tüm ve Darı davasında Birleşik Krallık yetkililerinin Ankara Anlaşması'nın Katma Protokolün 41(1) sayılı paragrafındaki "*standstill*" hükmüne istinaden, T.C. vatandaşlarının yerleşme hakkı ve hizmet edimine yeni kısıtlamalar getiremeyeceği hükmü teyit edilmiştir. Bu davada söz konusu olan iki Türk, İngiltere'ye giriş yapmış ve iltica talebinde bulunmuş, talepleri kabul edilmeyince ülkede iş kuracaklarını söyleyerek, Ankara Anlaşması ve Katma Protokol'den doğan haklarını kullanmak istemiştir. Konu ABAD'ın görüşüne sunulmuş ve Divan T. C. vatandaşlarının bu ülkeye ilk kez girişlerinde *standstill* hükmünden yararlanabileceği, dolayısıyla sınırdışı edilmelerinin haksız olduğuna karar vermiştir⁶⁵. Bu karar Türkiye'den Ankara Anlaşması kapsamında yapılan başvuruların artmasına yol açmıştır. Daha öncesinde Birleşik Krallık tarafından ülkeye ilk girişlere uygulanmayan "*standstill*" hükmü ilk girişlere de uygulanmaya başlanmış ve yukarıda bahsedildiği gibi ECAA adlı ayrı bir vize kategorisinin oluşturulmasına neden olmuştur.

Birleşik Krallık'ın AB'den ayrılması ile Ankara Anlaşması'nın sağladığı bu ve benzeri haklar, Gümrük Birliği ile birlikte ortadan kalkacaktır. Türkiye'nin Brexit sonrası Birleşik Krallık ile yeni bir anlaşma akdetme sürecinde bu konunun da ele alınması ve mümkün olan en kapsamlı şekilde düzenlemelerin yapılması uygun olacaktır.

Sonuç

Brexit süreci AB açısından son derecede önemli ve kritik bir dönüşümü beraberinde getirmektedir. Birleşik Krallık gibi özgül ağırlığı yüksek olan bir ülkenin AB'den ayrılma kararı alması AB'yi sarssa da, yıkamamıştır. Bunun yanında AB kurumlarına ve üye devletlere dünyanın hızla değişmekte olduğunu, küresel dengelerin farklılaştığını ve tüm bu gelişmeler karşısında AB'nin kendisini kapsamlı bir reformdan geçirmesi gerektiğini göstermiştir. Ancak bu yayında da ele alınan aşırı sağın yükselişi, sosyoekonomik zorluklar, Avrupa şüpheliğinin yükselişi, merkez siyasetin ataleti gibi bir takım nedenler AB'nin kendisini reformdan geçirmesini de zorlaştırmaktadır. Türkiye gibi bir aday ülkenin AB'nin içinde olduğu bu dönüşüm ve değişimi yakından izlemesi ve ilişkilerini de bu gelişmeler doğrultusunda planlaması doğru olacaktır. Her şeyden önce, Türkiye'nin AB karşısında söz sahibi olması ve ilişkilerde edilgen konumdan etkin konuma geçebilmesi için yapısal reformlarını hızlandırması, hukuk, özgürlükler, eğitim, kentleşme gibi kronik sorunlarına sürdürülebilir çözümler bulması şarttır. Daha modern, daha özgür, daha dinamik bir Türkiye daha iyi yönetilen bir ülke de olacaktır ve AB sürecinden çok daha fazla fayda temin etmesi de bu şekilde kolaylaşacaktır.

Dipnotlar

- 1 Daha önce yine Birleşik Krallık'ta 1975 yılında AB üyeliği ile ilgili bir referandum yapılmış, Danimarka, İrlanda gibi üye devletlerde yapılan referanslarda da AB'ye Katılım Antlaşmaları ya da AB Kurucu Antlaşmaları halk oyuna sunulmuştu.
- 2 Stephen George, *An Awkward Partner: Britain in the European Community*, Oxford University Press, 1998.
- 3 "PM's letter to Donald Tusk triggering Article 50", https://www.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/604079/Prime_Ministers_letter_to_European_Council_President_Donald_Tusk.pdf, Erişim Tarihi: Mart 2017
- 4 "The UK's exit from and new partnership with the European Union White Paper", https://www.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/589191/The_United_Kingdoms_exit_from_and_partnership_with_the_EU_Web.pdf, Erişim Tarihi: Şubat 2017
- 5 AB Konseyi, "European Council (Art. 50) guidelines for Brexit negotiations", <http://www.consilium.europa.eu/media/21763/29-euco-art50-guidelinesen.pdf>, Erişim Tarihi: Nisan 2017
- 6 Independent, "Theresa May calls for snap UK general election saying Brexit process needs a strong government" <https://www.independent.co.uk/news/uk/politics/general-election-theresa-may-snap-uk-2017-what-date-tory-labour-jeremy-corbyn-conservative-a7688396.html>, Erişim Tarihi: Nisan 2017
- 7 HM Government, "Northern Ireland and Ireland - Position Paper", https://www.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/638135/6.3703_DEXEU_Northern_Ireland_and_Ireland_INTERACTIVE.pdf, Erişim Tarihi: Ağustos 2017
- 8 "PM's Florence speech: a new era of cooperation and partnership between the UK and the EU", <https://www.gov.uk/government/speeches/pms-florence-speech-a-new-era-of-cooperation-and-partnership-between-the-uk-and-the-eu>, Erişim Tarihi: Eylül 2017
- 9 "Joint report on progress during phase 1 of negotiations under Article 50 TEU on the United Kingdom's orderly withdrawal from the European Union", https://www.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/665869/Joint_report_on_progress_during_phase_1_of_negotiations_under_Article_50_TEU_on_the_United_Kingdom_s_orderly_withdrawal_from_the_European_Union.pdf, Erişim Tarihi: Aralık 2017
- 10 Avrupa Komisyonu, "Draft Withdrawal Agreement on the withdrawal of the United Kingdom of Great Britain and Northern Ireland from the EU and the European Atomic Energy Community", https://ec.europa.eu/commission/sites/beta-political/files/draft_withdrawal_agreement.pdf, Erişim Tarihi: Mart 2018
- 11 AB Konseyi, "European Council (Art. 50) guidelines on the framework for the future EU-UK relationship", <http://www.consilium.europa.eu/media/33458/23-euco-art50-guidelines.pdf>, Erişim Tarihi: Mart 2018
- 12 HM Government, "The Future Relationship Between the United Kingdom and the European Union –PolicyPaper", https://assets.publishing.service.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/725288/The_future_relationship_between_the_United_Kingdom_and_the_European_Union.pdf, Erişim Tarihi: Temmuz 2018
- 13 Taggart P. , Szczerbiak A., 2002. "The Party Politics of Euroscepticism in EU Member and Candidate States", SEI Working Paper No 51; Opposing Europe Research Network Working Paper No 6, s.7
- 14 Vasilopolou, S., 2009. "Varieties of Euroscepticism: The Case of the European Extreme Right", *Journal of Contemporary European Research*, Vol. 5, No. 1, s. 3-23.
- 15 A.g.e. s.8

- 16 AB entegrasyonu prensibi: Çok yönlü işbirlikleriyle birçok politika alanında ortak hareket etmek
- 17 AB entegrasyonu uygulamaları: AB'nin kurumsal ve politik statükosu
- 18 AB entegrasyonunun geleceği: Avrupa entegrasyonunun derinleştirilmesi
- 19 http://www.pewglobal.org/2016/06/07/euroskepticism-beyond-brexit/pm_2016-06-07_brexit-01/, Erişim Tarihi: 1 Mart 2018
- 20 "Tajani: Rise of populism ended in Paris (and Amsterdam and...)", 10.05.2017, Politico, <https://www.politico.eu/article/tajani-rise-of-populism-ended-in-paris-and-amsterdam-and/>, Erişim Tarihi: 14.02.2018
- 21 Business Insider UK, 7 Aralık 2016 <http://uk.businessinsider.com/mark-carneys-lost-decade-chart-collapse-real-wage-growth-bank-of-england-2016-12>, Erişim Tarihi: 6 Mart 2018
- 22 The Society of Motor Manufacturers and Traders (SMMT) <https://www.smmt.co.uk/vehicle-data/car-registrations/>, Erişim Tarihi: 2 Mart 2018
- 23 The Guardian, 4 Eylül 2017 <https://www.theguardian.com/business/2017/sep/04/uk-construction-flirting-recession-brexit-uncertainty>, Erişim Tarihi: 2 Mart 2018
- 24 House of Commons Library (2017), Financial services: contribution to the UK economy, Briefing Paper <http://researchbriefings.parliament.uk/ResearchBriefing/Summary/SN06193>, Erişim Tarihi: 4 Mart 2018
- 25 <https://www.thecityuk.com/about-us/uk-work-programme/new-u-k-interactive-map-page/london/>, Erişim Tarihi: 5 Mart 2018
- 26 Djankov, S. (2017), 'The City of London after Brexit', Discussion paper no: 762 <http://www.lse.ac.uk/fmg/assets/documents/papers/discussion-papers/DP762.pdf>, Erişim Tarihi: 5 Mart 2018
- 27 [http://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/BRIE/2017/599267/EPRS_BRI\(2017\)599267_EN.pdf](http://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/BRIE/2017/599267/EPRS_BRI(2017)599267_EN.pdf), Erişim Tarihi: 7 Mart 2018
- 28 The Telegraph, 11 Ekim 2016 <https://www.telegraph.co.uk/business/2016/10/11/russian-bank-vtb-mulls-a-shift-away-from-london/>
- 29 The Guardian, 30 Mart 2017 <https://www.theguardian.com/business/2017/mar/30/lloyds-of-london-brussels-office-insurance-uk-eu>, Erişim Tarihi: 5 Mart 2018
- 30 Handelsblatt, 18 Ocak 2017 <https://global.handelsblatt.com/finance/goldman-sachs-weighs-deep-london-cuts-amid-brexit-concerns-685516>, Erişim Tarihi: 5 Mart 2018
- 31 Oliver Wyman (2016), The Impact of the UK's Exit from the EU on the UK-Based Financial Services Sector http://www.oliverwyman.com/content/dam/oliver-wyman/global/en/2016/oct/Brexit_POV.PDF, Erişim Tarihi: 5 Mart 2018
- 32 PwC (PricewaterhouseCoopers) 2016. Leaving the EU: Implications for the UK financial services sector, April, London <https://www.pwc.co.uk/financial-services/assets/Leaving-the-EU-implications-for-the-UK-FS-sector.pdf>, Erişim Tarihi: 5 Mart 2018
- 33 Business HT, 21 Kasım 2018 <http://www.businessht.com.tr/piyasalar/haber/1722885-avrupa-nin-bankacilik-otoritesi-ingiltere-den-kaciyor>, Erişim Tarihi: 5 Mart 2018
- 34 Keep, M. (2016), EU Budget and the UK's contribution, House of Commons Library, Erişim Tarihi: 5 Mart 2018
- 35 [http://www.europarl.europa.eu/thinktank/en/document.html?reference=EPRS_BRI\(2016\)577973](http://www.europarl.europa.eu/thinktank/en/document.html?reference=EPRS_BRI(2016)577973), Erişim Tarihi: 5 Mart 2018

- 36 Keep, M. (2018), 'The UK's contribution to the EU Budget', House of Commons Library, Erişim Tarihi: 6 Mart 2018
- 37 House of Commons Library <https://researchbriefings.parliament.uk/ResearchBriefing/Summary/CBP-7886>, Erişim Tarihi: 6 Mart 2018
- 38 Centre for European Reform (2016), 'The economic consequences of leaving the EU' http://www.cer.eu/sites/default/files/smc2016_26april2016.pdf, Erişim Tarihi: 6 Mart 2018
- 39 BBC News, 8 Aralık 2017 <http://www.bbc.com/news/uk-politics-42279408>, Erişim Tarihi: 6 Mart 2018
- 40 The Guardian, 29 Temmuz 2017 <https://www.theguardian.com/politics/2017/jul/29/eu-workers-fifth-labour-force-18-sectors-britain-economy>, Erişim Tarihi: 6 Mart 2018
- 41 OECD (2016), 'The Economic Consequences of Brexit: A Taxing Decision', Economic Policy Paper, 16, s. 1-36.
- 42 Avrupa Komisyonu, 8 Aralık 2017, 'Joint Report from the Negotiators of the EU and the UK Government on Progress during Phase 1 of Negotiations under Article 50 TEU on the UK's Orderly Withdrawal from the EU', s.1-15.
- 43 <http://trade.ec.europa.eu/doclib/press/index.cfm?id=493>, Erişim Tarihi: 6 Mart 2018
- 44 Reuters, 1 Aralık 2017 <https://uk.reuters.com/article/uk-britain-economy-investment/uk-landed-record-foreign-investment-in-year-of-brexit-vote-idUKKBN1DV4EI>, Erişim Tarihi: 6 Mart 2018
- 45 House of Commons Library (2017), 'Foreign Direct Investment into the UK 2016/17' s. 1-16.
- 46 <http://www.consilium.europa.eu/media/33458/23-euco-art50-guidelines.pdf>, Erişim Tarihi: 12 Mayıs 2018
- 47 <https://www.rte.ie/news/brexit/2018/0524/965646-brexit/>, Erişim Tarihi: 24 Mayıs 2018
- 48 <https://www.politico.eu/article/chinese-ambassador-eu-zhang-ming-no-uk-trade-talks-without-a-brexit-deal/>, Erişim Tarihi: 13 Mayıs 2018
- 49 House of Lords EU Committee, <https://publications.parliament.uk/pa/ld201617/ldselect/ldcom/109/109.pdf>, Erişim Tarihi: Şubat 2018
- 50 UK Department for Business, Energy & Industrial Strategy, https://www.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/657469/EU_ETS_consultation_bringing_forward_2018_compliance_deadlines_in_the_UK_6Nov2017_CORRECTED_FINAL__2_.pdf, Erişim Tarihi: Şubat 2018
- 51 Committee on Climate Change, <https://www.theccc.org.uk/publication/2017-report-to-parliament-summary-and-recommendations/>, Erişim Tarihi: Şubat 2018
- 52 Eurostat, [http://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php/File:Total_greenhouse_gas_emissions_by_countries_\(including_international_aviation_and_indirect_CO2,_excluding_LULUCF\),_1990_-_2015_\(million_tonnes_of_CO2_equivalents\)_updated.png](http://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php/File:Total_greenhouse_gas_emissions_by_countries_(including_international_aviation_and_indirect_CO2,_excluding_LULUCF),_1990_-_2015_(million_tonnes_of_CO2_equivalents)_updated.png), Erişim Tarihi: Şubat 2018
- 53 European Environment Agency, <https://www.eea.europa.eu/publications/european-union-greenhouse-gas-inventory-2017/download>, Erişim Tarihi: Şubat 2018
- 54 Jean Pisani-Ferry et al. "Europe After Brexit: A Proposal for a Continental Partnership", Bruegel, 25.08.2016, <http://bruegel.org/2016/08/europe-after-brexit-a-proposal-for-a-continental-partnership/>, 3 Temmuz 2018
- 55 A.g.e., p.6.

- 56 Deutschewelle, "Gabriel: Brexit Türkiye için Model Olabilir", 26.12.2017, <https://www.dw.com/tr/gabriel-brexit-t%C3%BCrkiye-i%C3%A7in-model-olabilir/a-41931608>, Erişim Tarihi: 3 Temmuz 2018
- 57 Jean Pisani-Ferry et al, s.7.
- 58 CVCE Website, "Address given by Tony Blair to the Polish Stock Exchange (Warsaw, 6 October 2000)", https://www.cvce.eu/en/obj/address_given_by_tony_blair_to_the_polish_stock_exchange_warsaw_6_october_2000-en-f8c765d9-ad33-4ce3-bfbe-7dd6d01141d7.html, Erişim Tarihi: 3 Temmuz 2018
- 59 George Parker, "Turkey unlikely to join EU 'until the year 3000', says Cameron", Financial Times, 22 Mayıs 2016, <https://www.ft.com/content/de1efd42-2001-11e6-aa98-db1e01fab0c>, Erişim Tarihi: 03.07.2018
- 60 TÜİK Dış Ticaret İstatistikleri, http://www.tuik.gov.tr/PreTablo.do?alt_id=1046, Erişim Tarihi: 3 Temmuz 2018
- 61 T.C. Ekonomi Bakanlığı, "İngiltere: Türkiye ile Ticaret", <https://www.ekonomi.gov.tr/portal/faces/home/dislliskiler/ulkeler>, Erişim Tarihi: 3 Temmuz 2018
- 62 Anadolu Ajansı, "Ekonomi Bakanı Zeybekci: İngiltere AB ile yollarını ayırdığı gün STA devreye girecek", 18.10.2016, <https://www.aa.com.tr/tr/ekonomi/ekonomi-bakani-zeybekci-ingiltere-ab-ile-yollarini-ayirdigi-gun-sta-devreye-girecek/667722>, Erişim Tarihi: 3 Temmuz 2018
- 63 Star, "Türkiye ekonomisine Birleşik Krallık ilgisi: Türkiye ile güçlü bir Serbest Ticaret Anlaşması'nı müzakere etmeye hazırız", 08.02.2018, <http://www.star.com.tr/ekonomi/turkiye-ekonomisine-birlesik-krallik-ilgisi-haber-1307103>, Erişim Tarihi: 3 Temmuz 2018
- 64 Tuba Altunkaya, "Ankara Anlaşması'na başvuruda yüzde 6 bin artış", Euronews, 23.03.2018, <http://tr.euronews.com/2018/03/23/turkiye-den-ankara-anlasmas-na-basvuruda-yuzde-6-bin-art-s>, Erişim Tarihi: 3 Temmuz 2018
- 65 Veli Tüm, Mehmet Darı v. Secretary of State for the Home Department, Case C-16/05, 20.09.2007, http://curia.europa.eu/juris/document/document.jsf?jsessionid=9ea7d0f130dae9bb6fc1683847fa9889935285ad6f97_e34Kaxilc3eQc40LaxqMbN4Pb3mRe0?text=&docid=62973&pageIndex=0&doclang=EN&mode=lst&dir=&occ=first&part=1&cid=365371 (03.07.2018). Konuyla ilgili geniş yorum için bakınız: Haluk Kabaalioğlu, Nicola Rogers, Mohammed Abdulkuddus, Sanem Baykal, ATAD ve İngiltere Mahkemelerinin Türk Vantadaşlarının Ülkeye Giriş Koşullarına İlişkin Son Kararları, İKV Yayınları No:215, 20 Kasım 2007, İstanbul.